

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

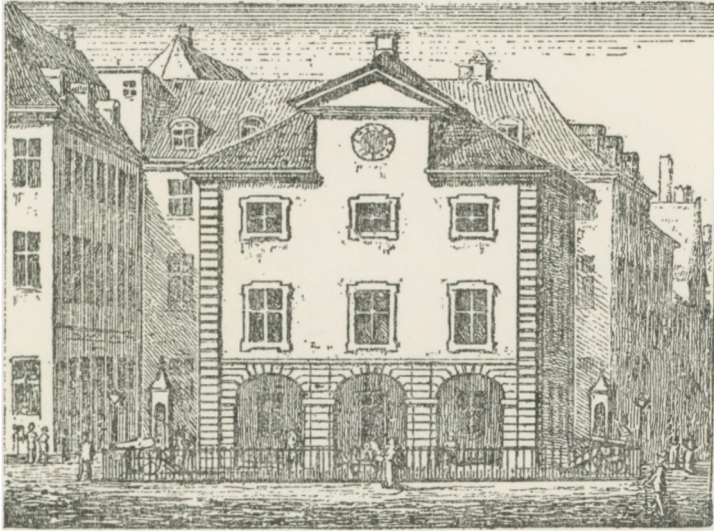
Snaphanelederen Svend Poulsen

- en militærhistorisk
biografi

Kim A. Wagner

TØJHUSMUSEET

E. Borgstrøm

Kim A. Wagner

Snaphanelederen Svend Poulsen

- en militærhistorisk biografi

Tøjhusmuseets Skrifter nr. 17

TØJHUSMUSEET
2003

Udgivet med støtte fra:

*Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond
Landsdommer V. Gieses Legat
Den Raben-Levetzauske Fond
Konsul Georg Jorck og hustru Emma Jorcks Fond
Selskabet Tøjhusmuseets Venner*

Forsiden:

Rekonstruktion af Svend Poulsen bevæbnet med en hjullåskarabin af ældre model, to hjullåspistoler, et sværd samt bandoler med krudtbeholdere, krudtflaske, kuglepung og skruenøgle. Dette er et bud på, hvordan Svend Poulsen kan have været klædt og bevæbnet, da han som snaphaneleder kæmpede mod svenskerne i Sydsjælland i efteråret 1658. (tegning: Kim A. Wagner)

Bagsiden:

(tegning & tekst:
Kim A. Wagner)

Redaktion:

Kim A. Wagner

Grafisk tilrettelæggelse:

Anders D. Henriksen
Forlaget DEVANTIER
Bakkekammen 2
4700 Næstved
Telefon 55 73 50 36

Grafisk produktion:

Næstved Tidende's
Bogtrykkeri

**Indholds-
fortegnelse:
Snaphanelederen
Svend Poulsen***Kim A. Wagner*

Forord - Ole L. Frantzen	4
Forord - Kim A. Wagner	5
Indledning	6
Kronologisk liste over litterære hovedværker omhandlende Svend Poulsen	9
Svend Poulsen i litteraturen	10
Levnedsbeskrivelse af Svend Poulsen frem til Roskildefreden	21
Svend Poulsens aktiviteter i sommeren 1658	32
Den militære situation i Sydsjælland under Karl Gustav-krigene 1657-1660	36
Svend Poulsens virke som snaphaneleder, efteråret og vinteren 1658	40
Snaphanekrigen	56
Betydningen af snaphanernes operationer i Sydsjælland	64
Svend Poulsen efter Karl Gustav-krigene	68
Konklusion	77
Noter	99
Bilag: Liste over originalkilder angående Svend Poulsen	81
Bemærkning til illustrationerne	87
Litteraturliste	93

Forord

Gøngehøvdingen, snaphanelederen Svend Poulsen, er en af de kendteste skikkelser i dansk historie. Men hvad der er fiktion, og hvad der er virkelighed, ved kun de færreste. Med nærværende bog råder cand. mag. Kim A. Wagner bod herpå. Han afdækker minutiøst myten om Gøngehøvdingen og sætter fortællingen om Svend Poulsen ind i en korrekt historisk sammenhæng, hvilket fortællingen ikke bliver mindre spændende af.

Tøjhusmuseet ser denne bog om snaphanelederen Svend Poulsen, som en sidste aktivitet i forbindelse med museets store udstilling "Vaagen Mand Er Ond At Vække". Svenskekrigene 1563-1720. I denne udstilling ses krigen i det store perspektiv. Selvom den også indeholdt mange små historier, blev der ikke plads til fortællingen om Svend Poulsen. Det sker nu med denne publikation, som fortsat vil bestå, når mindet om udstillingen er falmet.

Det har glædet museet, at Kim A. Wagner har ønsket at få sin afhandling om Svend Poulsen udgivet af Tøjhusmuseet, for museet har en ambition om at være andet og mere end et museum for krudt og kugler. Vi vil også gerne – som i dette tilfælde – formidle seriøs militærhistorisk forskning til en bredere kreds. Jeg takker samtidig Kim A. Wagner for hans indsats i forbindelse med redaktionen af bogen. Ligeledes takker jeg min kollega, museumsinspektør, dr. phil. Hans Henrik Appel, for på effektiv og tålmodig vis at have repræsenteret museet under det redaktionelle arbejde.

Tøjhusmuseet har som anført på kolofonen modtaget støtte til udgivelsen fra flere sider. Museet retter en varm tak til de fonde m.v., som har bidraget til udgivelsen.

Ole L. Frantzen
Museumsdirektør

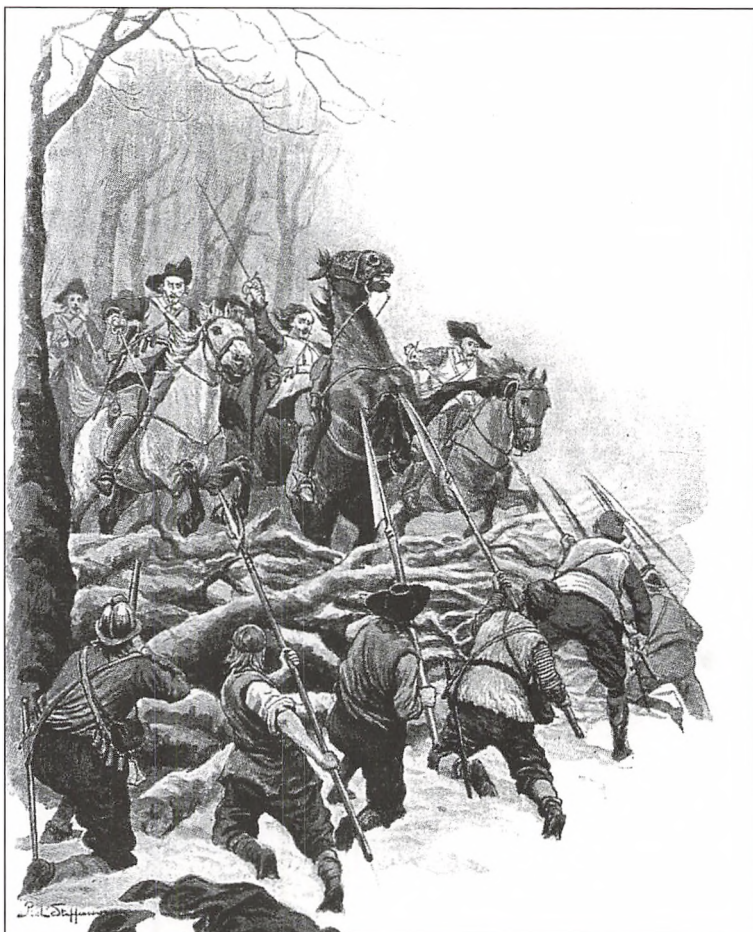
Forord

Jeg blev glædeligt overrasket, da jeg for en del år siden for første gang blev opmærksom på, at det var virkelige hændelser, der lå til grund for Carit Etlars roman *Gøngehøvdingen*. Der var rent faktisk en mand ved navn Svend Poulsen, der kæmpede mod svenskerne i Sydsjælland i 1658, overfaldt deres proviantsendinger og lokkede dem i baghold. Jeg havde altid opfattet denne del af Danmarkshistorien som ukontroversiel og forventede derfor ikke nogle overraskelser fra den kant. Men meget af det vi opfatter som grundlæggende og uomstridelig historisk viden består ofte af forenklinger og myter baseret på forældede forestillinger om historiens pædagogiske nytte. I dag er det gerne nyere tids historie, der debatteres af historikerne og optager offentligheden, men en lang række andre historiske emner kunne med fordel tages op igen. Jeg håber med denne bog at kunne vække læserens nysgerrighed og ikke mindst kritiske sans i forhold til den gængse udlægning af historien.

Bogen er baseret på mit speciale, som blev afleveret i 1999 ved Institut for Historie, Københavns Universitet, og jeg vil i den forbindelse gerne takke dr.phil Karl-Erik Frandsen, ph.d., som var min vejleder og en god støtte. Derudover bør en tak også rettes til Tøjhusmuseet, der har stået for udgivelsen; dr.phil og museumsinspektør Hans Henrik Appel, der har været til stor hjælp ved udgivelsen; adjunkt og ph.d. Sebastian Olden-Jørgensen for hans kommentarer, samt historikeren Finn Asgaard. Under arbejdet med både specialet og manuskriptet har jeg været godt hjulpet og fået praktisk assistance fra de ansatte ved det Kongelige Garnisonsbibliotek og Rigsarkivet i København – i særdeleshed Palle Siggaard; desuden James Cavallie og Rolf Linde ved Riksarkivet i Stockholm; Rut Hansson; Lars Ericson og staben ved Krigsarkivet i Stockholm; Göran Larsson ved Landsarkivet i Lund og Thomas Roth ved Armémuseet i Stockholm. Jeg bør også nævne Stiftelsen Einar Hansens Forskningsfond der i 1998 gav mig et stipendium, der gjorde det muligt at foretage kildesøgning i Stockholm. Sidst, men ikke mindst, en varm tak til den lange række af studiekammerater (*Historie-drengene – nunc est bibendum!*) og bekendte der har læst korrektur og kommenteret manuskriptet – specielt min elskede Sara, der har måttet udstå timevis af *gønge-snak* og set sig tilsidesat til fordel for Svend.

Kim A. Wagner

"Snaphanerne lokker de svenske tropper i baghold i en af Poul Steffensens fremragende illustrationer i 1897-udgaven af *Gøngehøvdingen*.

Indledning

At vi i dag overhovedet husker Svend Poulsen skyldes først og fremmest Carit Etlars to romaner *Gøngehøvdingen* og *Dronningens Vagtmester*, der siden deres udgivelse 1853 og 1855 har nydt en umådelig popularitet i Danmark. Selv senere årgange, for hvem læsning af klassiske drengeromaner ikke er en selvfølge, kender til den ukuelige helt gennem talrige teaterstykker og filmatiseringer. Den skønlitterære skildring af Svend Poulsens figur har også vakt historikernes interesse, hvilket det store antal bøger og artikler om *Gøngehøvdingen* vidner om. Selvom formålet for disse har været at lave en kildemæssigt velunderbygget skildring af den historiske Svend Poulsen i modsætning til Etlars romanhelt, har *Gøngehøvdingen* dog til stadighed været udgangspunktet. Selve brugen af det opdigtede tilnavn *Gøngehøvdingen* i stedet for Svend Poulsen, som det ses

hos en række forfattere, viser klart, i hvilken grad den realhistoriske fremstilling er afhængig af skønlitteraturen. Med ganske få undtagelser har det således været nærmest umuligt for historikerne at løsrive sig fra Et-lars indflydelse og at adskille den historiske substans fra myten og romanen. Resultatet er at skøn- og faglitteraturen giver et næsten identisk billede af Gøngehøvdingen/Svend Poulsen – med én og samme national-patriotiske tendens.

Men fortællingen om den historiske Svend Poulsen er mere end blot et forlæg for den folkekære romanhelt. Det er også en beretning om konflikten mellem Danmark og Sverige på det lokale plan, der giver et fascinerende og enestående indblik i guerillakrig i 1600-tallet, et område som vi ellers kun har få kilder til belysning af. Formålet med denne bog er at give en realhistorisk fremstilling af Svend Poulsons liv i den udstrækning, de eksisterende originalkilder tillader det. Jeg har udelukkende koncentreret mig om Svend Poulsons person med hovedvægten på hans virke som snaphaneleder i Syd-sjælland 1658-59, derunder snaphanernes taktik, bevæbning, og andre militærtekniske emner. Svenskekrigene og andre nationalpolitiske temaer vil således kun blive berørt i det omfang, de har direkte relation til Svend Poulsen. Bogen er tænkt som et egentligt alternativ til den meget mangelfulde og i visse tilfælde direkte useriøse sekundærlitteratur om emnet. Eftersom denne litteratur hidtil har defineret vores opfattelse af Svend Poulsen og længe har stået uimodsagt, indledes bogen med en historiografisk skitsering af hovedværkerne og de enkelte forfattere. I den realhistoriske fremstilling sammenholder jeg argumenter og påstande i sekundærlitteraturen med originalkilderne, hvor det er fundet nødvendigt.

Hvad angår originalkilder med relation til Svend Poulsen, har det været min ambition at have et komplet kildegrundlag, og listen over originalkilder i bilaget er således én af bogens målsætninger. Eftersom kildegrundlaget sine steder er særdeles mangelfuldt, bygger min fremstilling af Svend Poulsons liv og virke på de spredte informationer, som kan stykkes sammen ud fra forskellige breve, regnskaber og mandtalslister. Grundlaget for

**Kronologisk liste
over litterære
hovedværker
omhandlende
Svend Poulsen**

- 1657: *Beretning om grev Per Brahes tapre konduite mod de danske.*
- 1676: Vitus Bering, *Obsidio Hafniensis (Københavns Belejring).*
- 1696: Samuel Pufendorf, *De Rebus a Carolo Gustavo Sveciæ Rege....*
- 1807: P.D. Faber, *Bonden Svend Poulsen.*
- 1817: R. Nyerup, *Efterretninger om Kong Frederik den Tredje.*
- 1820: P.D. Faber, *Bonden Svend Poulsen, Nytaarsgave for Begge Kjøen.*
- 1820: M.P.G. Repholtz, *Beskrivelse af Baroniet Stampenborg.*
- 1841: Tyge Becker, *Guerillahøvdingen Svend Poulsen.*
- 1853: Carit Etlar, *Gøngenhøvdingen.*
- 1855: --- *Droningens Vagtmester.*
- 1876: Charles Sørensen, *Nogle Efterretninger om Gøngerne og Svend Povelsen.*
- 1880: --- *Gøngefolket og Snaphanerne.*
- 1882: C.F. Wegener, *Aarsberetninger fra det Kongelige Gehejmearkiv.*
- 1883: Peter Jensen, *Optegnelser om Snesere Sogn.*
- 1892: Severin Kjær, *Gjøngenhøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne.*
- 1905: --- *Svend Gjønge efter Svenskekrigen.*
- 1909: K.C. Rockstroh, *Udviklingen af den Nationale Hær i Danmark i det 17. og 18 aarhundrede.*
- 1911: --- *Om Svend Poulsen Poulsen (Gøngenhøvdingen) i Øst- og Sydsjælland....*
- 1912: --- *Sydsjælland under Svenskekrigen 1657-60.*
- 1947: Cai Woel, *Gøngenhøvdingen Svend Poulsen.*
- 1947: Hans Ellekilde, *"Gøngenhøvdingen Svend Poulsen Gønge"*
- 1956: H.C. Hansgaard, *Af Gøngernes og Gøngenhøvdingernes Saga....*
- 1958: Finn Askgaard & Gunnar Olsen, *En kamp for Livet, Svenskekrigene 1657-1660.*
- 1958: Aksel Dahlerup, *Stormen på København 11. Februar 1659.*
- 1975: Bjørn Poulsen, *Gøngenhøvdingen, Virkelighed og litteratur.*
- 1989: Niels Hartmann, *Gøngenhøvdingen – Svend Poulsen i Sydsjælland.*
- 1992: Gitte Kjær, *Svend Poulsen Gønge – i virkeligheden.*

To ligemænd mødes; befolkningen i form af Svend Gønge slutter op om kongen til fædrelandets forsvar mens adelen hytter sit eget skind. En anden af Poul Steffensens illustrationer fra 1897 (KB).

Svend Poulsen i litteraturen¹

Med Carit Etlars romaner om *Gøngenhøvdingen* og *Dronningens Vagtmester* fik Svend Poulsen en central plads i den historiske bevidsthed og i den nationale selvforståelse. *Gøngenhøvdingen* nåede efterhånden et oplag på over 100.000; fortællingen havde premiere som teaterstykke i 1865 og spillede i alt 16 sæsoner i de følgende år; og *Gøngenhøvdingen* er siden 1909 blevet filmatiseret flere gange, senest af Danmarks Radio i en stort anlagt dansk/svensk Tv-serie fra 1992, som blev genudsendt i 2002. Sidstnævnte fik dog ikke sin planlagte fortsættelse bl.a. fordi dens blanding af lavkomik og fædrelandsfortælling ikke faldt i god jord hos seerne.

Etlars romaner var i vid udstrækning baseret på præsten P.D. Fabers artikel om Svend Poulsen i *Ny Minerva*

1807 og en stærkt udvidet udgave af denne artikel fra 1820². Faber baserede i første omgang sin fremstilling på en mundtlig tradition, der lokalt på Sydsjælland ser ud til at kunne føres tilbage til Svend Poulsens samtid. Det karakteristiske ved en sådan mundtlig tradition er, at den er levende og udvikler sig ved hver ny genfortælling. Nedskrivningen i 1807 har derfor formentlig været langt fra traditionen, således som den tog sig ud i 1600-tallet.

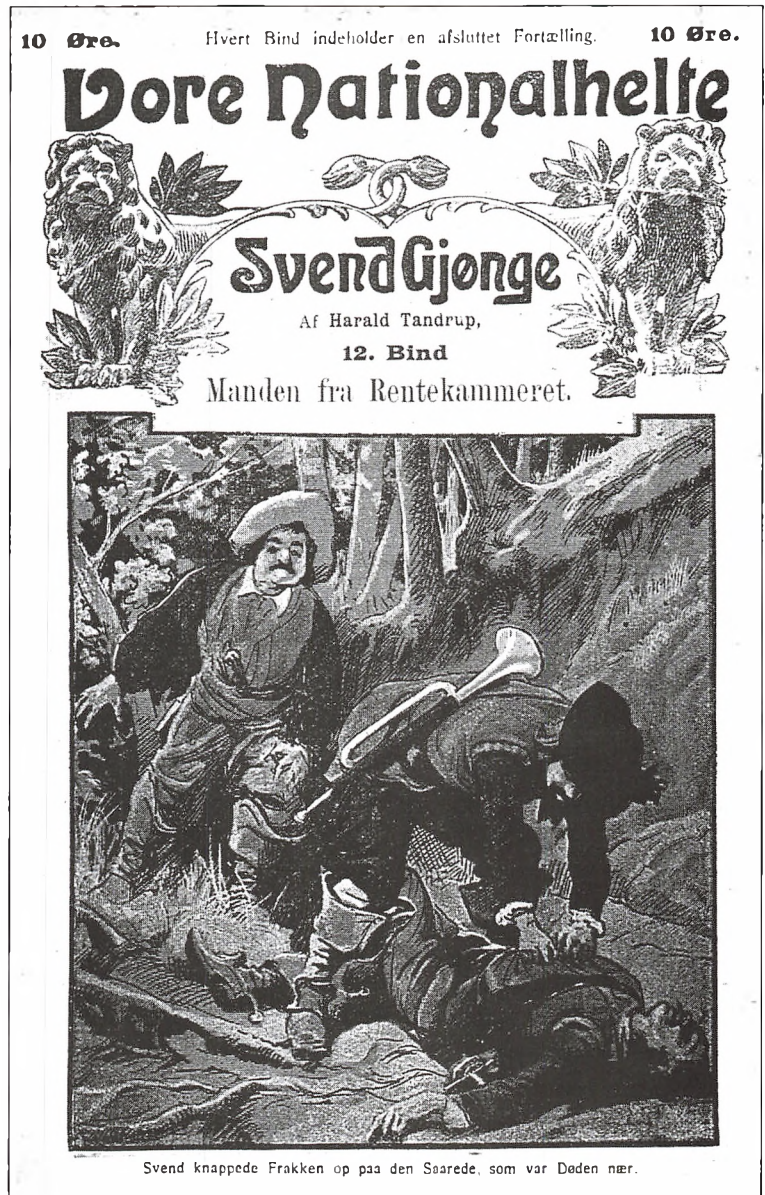
Det er ikke utænkeligt, at Svend Poulsen selv har været med til at grundlægge denne tradition. Efter Karl Gustav-krigene levede han faktisk ca. 20 år i Lundbye på Sydsjælland, og det er ikke umuligt, at han har berettet om sine bedrifter for naboer og slægtninge.³ Det er således påfaldende, at Svend Poulsen selv er hovedpersonen i samtlige sagn, mens alle hans folk er navnløse. Selvom traditionen altså kan være baseret på Svend Poulsens egne ord, så har fortælsituation og -tidspunkt, samt den mundtlige traditions videre udvikling i den grad været med til at præge sagnene således at den ikke på nogen måde vil kunne danne grundlag for en historisk fremstilling. Men sagnene dannede altså grundlag for Fabers fremstilling og kom derved til at inspirere en række senere forfattere.

Da Faber i 1820 udsendte en ny udgave af fortællingerne om Svend Poulsen havde han i mellemtiden læst Rasmus Nyerups *Efterretninger om Kong Friderik den Tredie og de mærkværdigste i Danmark og Norge under hans Regjering indtrufne Begivenheden* fra 1817.⁴ Nyerup havde heri kombineret de af Faber tidligere nedskrevne sagn med bl.a. Vitus Berings skrift om Københavns Belejring fra 1661 (udgivet 1675).⁵ Bering beskrev blandt andet, hvorledes Svend Poulsen havde ophidset gøngerne til kamp mod svenskerne under belejringen af hovedstaden 1658-1660. I modsætning til sin første udgave kunne Faber således i sin videredigtning af sagnene kæde Svend Poulsen sammen med gøngerne. Han gengiver blandt andet en fortælling om, at Svend Poulsen for sin tro tjeneste fik Lundbygård af den danske konge, samt det privilegium at hans efterkommere skulle være fritaget for krigstjeneste. Svend Poulsen blev dog forurettet over, at hans børn således ikke ville kunne komme til at tjene kongen og riget i

Det var også Poul Steffensen der forestod de fine figur-tegninger til Priors dukketeater-udgave af fortællingen (Priors Dukketeater).

Gøngenhøvdingen som pulp fiction, forside fra Harald Tandrup's "Vore Nationalhelte", 1909 (KB).

krig og spurgte, om kongen havde glemt sine egne ord til ham: "Gyngenhøvding! *Sæt mod i Folket!*" Dette er således første gang Svend Poulsen bliver betegnet som Gøngenhøvding.

Man kunne forledes til at tro, at Fabers brug af betegnelsen Gøngenhøvding henviser til den officielle svenske titel landshøvding, hvilket er det samme som en amtsmand. På den anden side var udtrykket høvding i starten af 1800-tallet et ganske almindeligt udtryk for en le-

„Svend Gjønge“ og „Tordenskjold“

To Navne som nævnes med Hæder og Ærefrygt.

To Navne vi har lært at elske fra ganske Smaa.

To Navne som fryder enhver dansk Mand og Kvinde.

To Navne som huskes saa længe Verden bestaar.

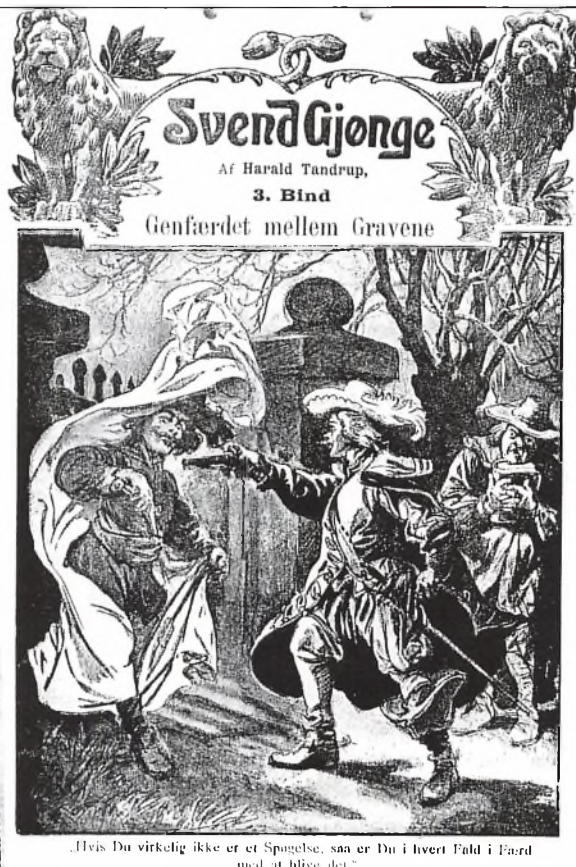
Vi overdriver ikke, naar vi siger, at det danske Folk fremfor mange andre Landes Befolkning med Stoltthed og Glæde værnere om gamle Danmarks tapre Sønner.

Vi er jo kun et lille Land, saa vi maa alle slutte Kreds og værne Mindet om de gæve Helle, som ofrede Liv og Velfærd for at bestynde vort Land mod mæglige og farlige Fjender. Vi Danske læser derfor ogsaa helst om Landets tapre Stridsmand.

Det er derfor forstaaeligt, at Bøgerne „Svend Gjønge“ og „Tordenskjold“ blev en efter danske Forhold enorm Sukces. Disse Bøger, som er skrevet af den danske Forfatter Harald Tandrup og med Omslagstegning af den danske Kunstner Norretranders, blev bogstavelig talt revet bort. — Vi havde saa smaat ventet det og vi talcker vore Tusinder af Læsere og komplimenterer dem, fordi de foretrakker disse Bøger om danske Helle af danske Kunstnere, fremfor al den stelte og smagelørdærvende Kriminal-Litteratur, der i denne Tid overvælder Markedet. Det er derfor vor Overbevisning, at „Svend Gjønge“ og „Tordenskjold“, disse baade sunde og højt interessante Bøger, inden ret længe vil findes i ethvert dansk Hjem, saa de mørke og triste Vinterætoner kan forlories paa en betagelig Maade.

Forlaget for moderne Litteratur.

Nyhavn 45. Telef. Palæ 718 x.

„Hvis Du virkelig ikke er et Spøgelse, saa er Du i hvert Fald i Færd med at blive det.“

Svend Gjønge og Tordenskjold, som forbilledlige helteskikkelser, bagsidetekst fra Harald Tandrup's "Vore Nationalhelte", 1910, hvor der ikke bliver sparet på de patriotiske superlativer (KB).

der eller fører – jævnfør artiklen i *Minerva* i november 1807 *Englands Høvdinger i Aaret 1807*.⁷ Uanset om Faber brugte udtrykket i betydningen leder af gønger eller som en officiel post i Gønge-herrederne, er der dog ikke belæg for at benytte denne betegnelse om Svend Poulsen.

Faber var dog ikke alene og i 1820 udgav M.P.G Repholtz også en kort fortælling om Svend Poulsen med det velkendte sagn om, hvordan han narrede svenskerne ud på en tilfrossen sø, hvor de gik igennem isen og druknede.⁸ Dette sagn blev senere gengivet af Thyge Becker i 1841 i et lille skrift med titlen *Guerillahøvdingen Svend Poulsen*.⁹ Ifølge Repholtz tjente Svend Poulsen i Livkompagniet Gønger i Sydsjælland, mens han i Beckers fremstilling var skåning.¹⁰ Der eksisterer i det hele taget en høj grad af indbyrdes afhængighed blandt de nedskrevne sagn om Svend Poulsen, hvilket gør det svært at skelne mellem de forskellige led i fortællingerne.

Forside fra Harald Tandrup's
"Vore Nationalhelte", 1909
(KB).

De mange værker om Svend Poulsen bidrog til etableringen af en egentlig tradition omkring ham, men det var dog først med Carit Etlars romaner at fortællingerne fik en større udbredelse. Selvom Carit Etlar altså ikke var den første, der betegnede Svend Poulsen som Gøngehøvdingen – og selvom han i vid udstrækning baserede sine romaner på Fabers fremstilling – var det gennem hans romaner, at Svend Poulsen for alvor blev en del af den nationale selvforståelse. Dette skal blandt

andet ses i sammenhæng med Nationalromantikken, der slog igennem omkring 1850 og de følgende tiår, navnlig med Treårskrigen 1848-50 og tabet af Sønderjylland 1864, som vigtige omdrejningspunkter. I litteratur, musik, teater, billedkunst m.m. søgte man historiske begebenheder og personer, der kunne bruges til at synliggøre og eksemplificere den specielle danske karakter og folkeånd. Navnlig efter nederlaget i 1864 blev *Gøngenhøvdingen* aktuel gennem omsætningen af romanen til teaterstykke. Og det er kendetegnende, at de første faglitterære værker om Svend Poulsen, Severin Kjær (1892 & 1905)¹¹ og K.C. Rockstroh (1909),¹² fremviser en klar national-patriotisk tendens og i sidstnævntes tilfælde er stærkt præget af datidens engagement i det danske forsvaret. Selvom man i højere grad end før benyttede sig af historiske kilder i fremstillingen af Svend Poulsen, var Etlars romaner til stadighed udgangspunktet¹³.

Under Besættelsen 1940-45 fik *Gøngenhøvdingen* fornyet aktualitet og man fandt i Svend Gønge en forbilledlig heltefigur, der viste, at Danmark før havde været besat og på randen af udslettelse, men at vore forfædre ved mod og sammenhold havde befriet fædrelandet¹⁴. Mens Hans Scherfig i romanen *Idealister*, brugte gøngerne til at ironisere over samarbejdspolitikken, fremhævede politikerens Hartvig Frisch let hånligt *Gøngenhøvdingen* som et forbilledligt eksempel, hvoraf sabotørerne kunne tage ved lære¹⁵. Sammenligningen mellem 1657-1660 og 1940-45 var almindelig udbredt under og efter Besættelsen¹⁶. Besættelsen kom også i udpræget grad til at påvirke traditionen om Svend Poulsen, hvilket ses tydeligt i Cai Woels *Gøngenhøvdingen Svend Poulsen*, skrevet under krigen, men først udgivet i 1947:

Ogsaa i Dag er Folkeret et smuldrende Begreb. Krigen er nu som dengang Udtryk for det dybeste Barbari, men ogsaa i Dag er Sympatien hos de faa Uforfærdede, der kæmper mod Fædrelandets Undertrykkelse, uanset Midlerne.

Naar Svend Poulsons Navn har formaaet at holde sig saa mærkeligt levende i de snart 300 Aar, der er gaaet siden hin ulyksalige Krig, skyldes det dog næppe hans Forhold til Fjenden alene, men lige saa

Mindestenen over Svend Poulsen i Lundby, opstillet af Dansk-Skaansk Forening i 1963. (foto: Kim A. Wagner).

meget hans Stilling hos Civilbefolkningen. At hans Position til Svenskerne naturligvis i nogen Grad har været Aarsag til Opfattelsen af ham ude i Befolkningen, er givet, hade han ikke gennem sit Mod og sin Uforfærdethed tilføjet Fjenden saa megen Skade, hade Befolkningen næppe samlet sig saa stærkt om ham eller opfattet ham med saa meget Interesse; men naar han huskes saa længe, og det er jo næsten udelukkende gennem den folkelige Overlevering, at vi har Viden om hans Virke, og mindes ham saa trofast, maa Aarsagen sikkert søges i hans aldrig svigtende Omsorg og Hjælpsomhed over for Menigmand. Han kæmpede mod Overmagten til Fordel for de Svage; han røvede fra Fjenden og gav til Fattige Landsmænd. Han var den absolut sidst Hjælp i den yderste Nød, det sidst Haab, man klyngede sig til, og som Regel blev man ikke skuffet.¹⁷

Med udgangspunkt i Besættelsen fremmaner Cai Woel en historisk situation der svarer til hans egne idealistiske synspunkter.¹⁸ Lidt i samme stil er Hans Ellekildes artikel *Gøngehøvdingen*, Svend Poulsen *Gønge*, hvor snaphanerne beskrives som "*datidens Frihedskæmpere*", og den historiske fremstilling generelt bruges til at harmonere fakta og fiktion.¹⁹

Denne tendens har været kendetegnende for senere forfatteres arbejde med Svend Poulsen, således også Gitte Kjærs bog *Svend Poulsen Gønge – i virkeligheden* fra 1992, selvom hun bevidst forsøger at skelne mellem fakta og myte og hævder at: "*I modsætning til Carit Etlars roman om Gøngehøvdingen, der er skildret med en digters frihed, er dette den sandfærdige historie om Svend Poulsen Gønges liv og levned.*"²⁰ Myten om Svend Poulsen og gøngerne gengives imidlertid ukritisk og selvom man næppe kan beskyldte Gitte Kjær for at have en national tendens, overlever besættelsestidens sprogbrug i bogen på grund af hendes manglende bevidsthed om traditionen. Senest har Statens Arkiver på sin hjemmeside lavet en specialside om Svend Poulsen – men også her har man valgt Carit Etlars roman, som indfaldsvinkel, og har derfor inddraget den historiske snaphane Laurids Hemmingsen som "*den virkelige Ib*", selvom intet tyder på, at Carit Etlar havde kendskab til originalkilder, der omtaler Laurids Hemmingsen.²¹ Carit Etlars romaner viser sig derfor stadig som hovedinspirationen for faghistorikernes skildring af den historisk Svend Poulsen.

Der er dog enkelte undtagelser som Finn Askgaard og Gunnar Olsens *En kamp for livet* (1958) og Bjørn Poulsens *Gøngehøvdingen, Virkelighed og litteratur* (1975).²² Førstnævnte har imidlertid et meget bredere sigte, og giver derfor ikke så detaljeret en fremstilling af Svend Poulsens levned, som materialet giver mulighed for. Sidstnævnte fremstilling er kortfattet i behandlingen af kildematerialet og har karakter af en populær introduktion til emnet.

Det er ikke tilfældigt, at Svend Poulsen i første omgang blev 'opdaget' af Faber under Englandskrigene i 1807, derefter populariseret af Etlar i den nationalromantiske bølge efter 1848; og siden aktualiseret i forbindelse med

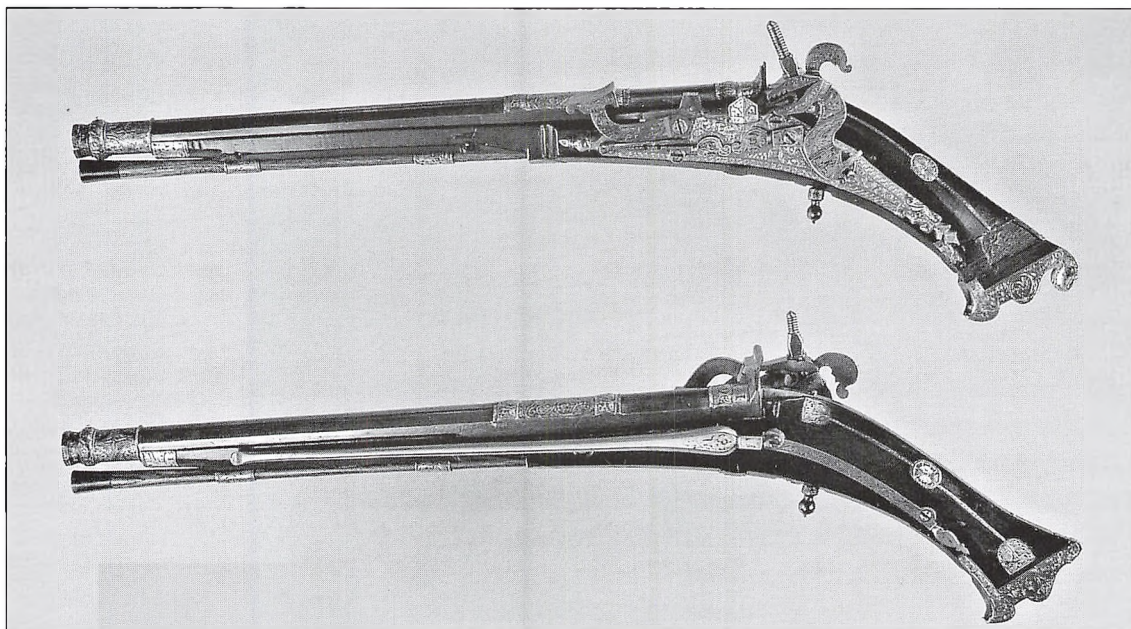

Søren Pilmark og Per Pallesen som Svend og Ib i den dansk-svenske Tv-serie fra 1992. (foto: DR).

det militære nederlag i 1864 og Besættelsen 1940-45. Det er alle situationer, hvor Danmark har været trængt udefra. Og heri ligger muligvis noget af forklaringen på, hvorfor myten om Svend Poulsen har overlevet så længe.

Svend Poulsen er blevet tillagt en funktion som forbillig helteskikkelse; en helt man kunne trække på i de tider, hvor landet var truet. Nationalismen, som den kommer til udtryk i litteraturen, er ikke ahistorisk, idet den tager udgangspunkt i specifikke historiske begivenheder. Den er derimod overhistorisk, eftersom de historiske begivenheder og deres aktører bliver reduceret til den samme enkle stereotyp eller formel: Protagonistens heroiske kamp for at befri Danmark for den fremmede okkupations åg.

På det mentale og symbolske plan bliver der ikke skelnet mellem Danmarks besættelse under Karl Gustav-

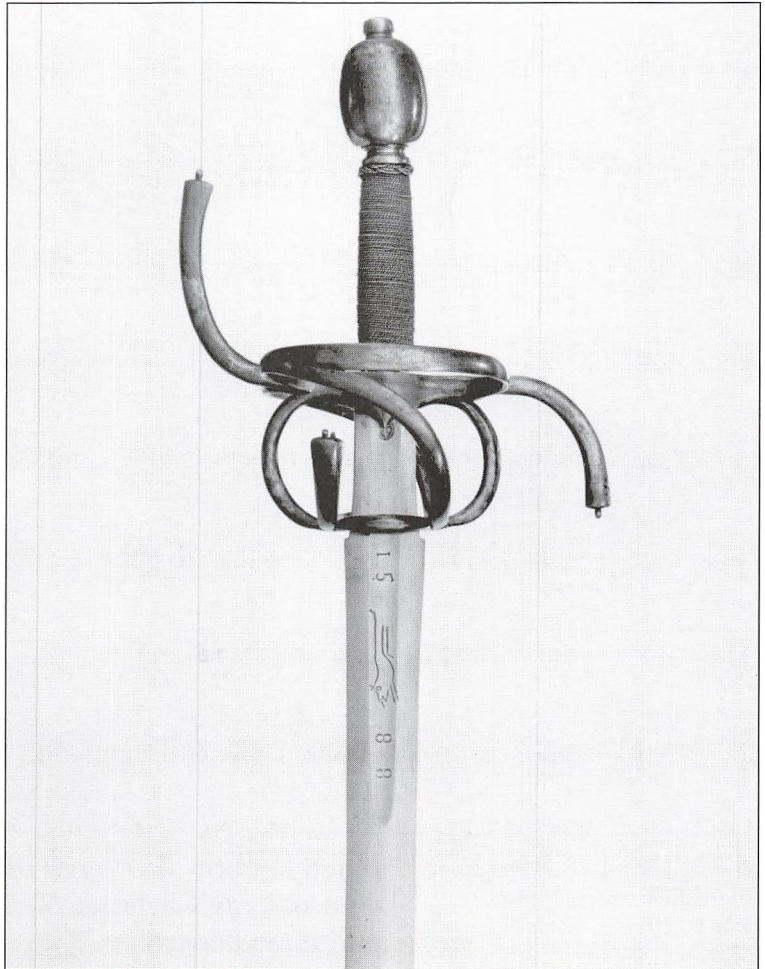
*Snaplåspistolpar fra
Skotland, 1602
(TM B345:1+2).*

krigene 1657-1660 og Besættelsen 1940-45. I lyset af Danmarks talrige nederlag gennem tiderne fremstår Svend Poulsens heltekarakter også i denne sammenhæng som selve personificeringen af forestillingen om det militære nederlag, der vendes til en moralsk sejr. Der er derfor også tale om en konstrueret forfædreidentifikation med klar ideologisk og terapeutisk funktion. Det er desværre ikke kun i forbindelse med Besættelsen, at myten om Gøngenhøvdingen har været brugt i nationalistiske partsindlæg. Senest har bladet *Danskeren*, udgivet af Den Danske Forening, publiceret en artikel af Mads Kierkegaard Otto med følgende introduktion:

Gøngenhøvdingen: Hvis politikerne blot fortsat lader koloniseringen gå sin gang, er der kun tilbage at tage arven op fra guerillakrigreren, der kæmpede mod en tidligere befolkningsudskiftning – i vort gamle Østdanmark for 350 år siden.²³

Det er klart, at det kun er myten om Gøngenhøvdingen, der finder anvendelse i sådanne rabiate nationalistiske sammenhænge. Den historiske figur Svend Poulsen, der levede før nationalismen opstod, er der ikke plads til i sådanne fremstillinger, og de kan derfor heller ikke regnes med til den faghistoriske litteratur.

Sidegevær fra overgangen til det 17. århundrede. Kården har indslået årstallet 1588 på klingens og har en samlet længde på 114 cm., og en vægt på 1,34 kilo. (TM C161-42).

Levnedsbeskrivelse af Svend Poulsen frem til Roskildefreden

Persondata fra 1600-tallet er ofte yderst mangelfulde, specielt før kirkebøgernes indførelse i Danmark i 1645. Derfor er den konkrete viden om Svend Poulsons baggrund og tidlige liv ret begrænset og vi ved således ikke med sikkerhed, hvor eller hvornår han blev født. Et svensk sagn fortæller at Svend Poulsen blev født i 1610 i Birkebjerg i Vestre Gønge Herred i Skåne – og at han var husmandssøn.²⁴ Selvom denne oplysning er ret usikker, tyder noget dog på, at i det mindste årstallet er korrekt. Svend Poulsons tilknytning til Nordskåne og det sydlige Halland, som det dokumenteres i senere kilder,²⁵ sandsynliggør, at dette område kan have været hans hjemstavn – uden at man dog af den grund kan sætte navn på hans fødeby. Der er dog ikke kildemæssigt grundlag for at forbinde Svend Poulsen med Gønge-om-

Krebshjelm o. 1640. Formentlig fra Rendsborg Tøjhus. (TM D110).

rådet. I et brev d. 5. april 1673 fra Svend Poulsen til den danske kong Christian V (1670-1699) opridser han sin militære karriere:

Oc effterdi jeg er een vdaff Rigetz indføde, da hafuer jeg udj Krigs-Occasioner weret øffuet, siden sl. høyloufflig Kong Christian den 4. vdfoer her aff Riget imod Keyseren, och der Krigen bleff comparerit, bleff jeg med Welb. Oberste Holger Rosenkrantz for en Gefrider med hans Regiment ad Nederland commenderit udj Printz von Oraniens Thienneste, huor jeg forbleff udj tho Aaer, som mit rictige Pass vdwiiser. Der effter haffuer begiffuet mig ind igen i mit Fæderneland, huor jeg aff Hans Kongl. May. er betroed at werffue et Compagnie thil Hest imod de Suendsche Anno 1643.²⁶

Hvis Svend Poulsen virkelig var med i 1625, da Christian IV (1588-1648) gik over Elben og dermed ind i Tre-

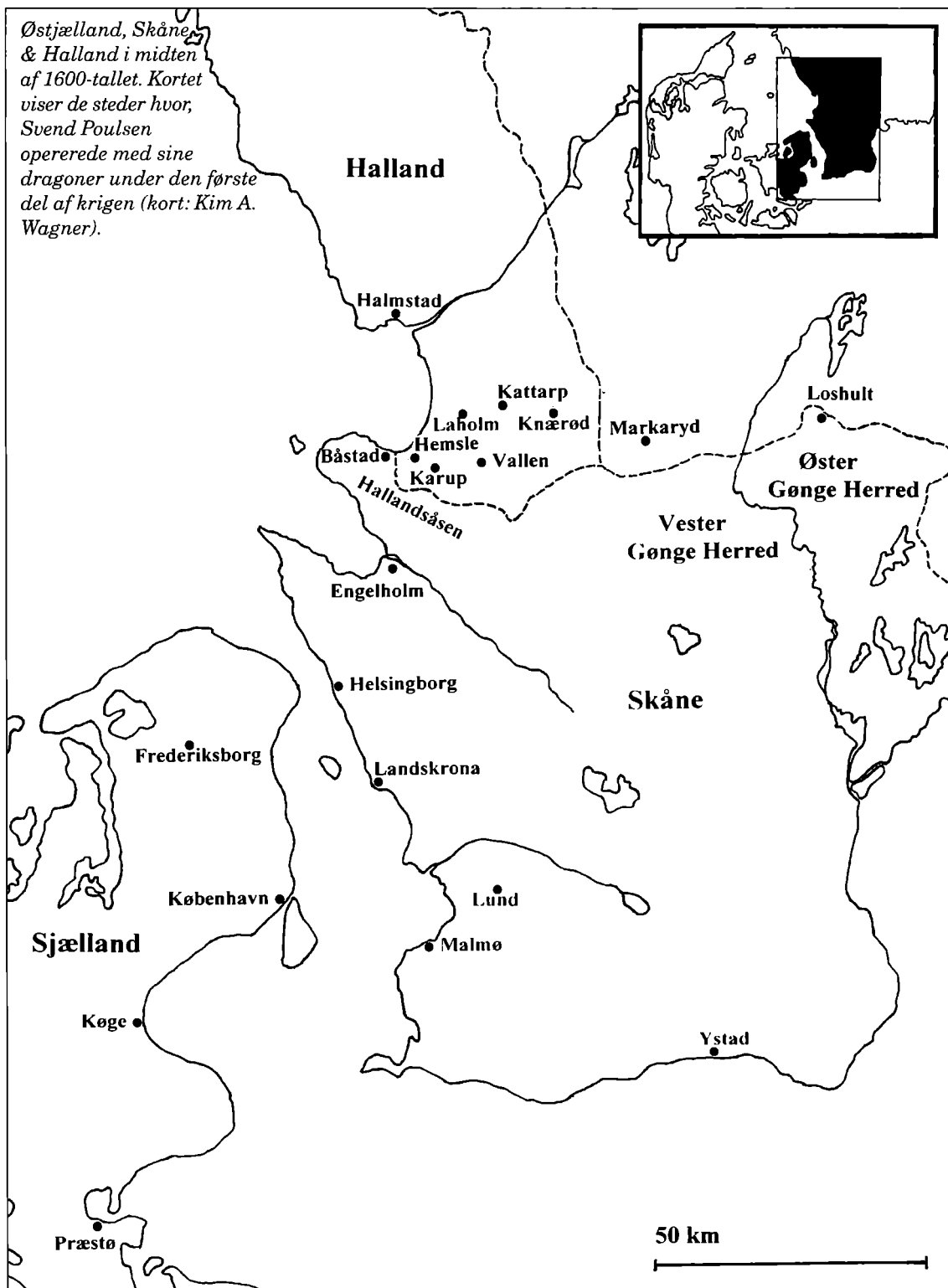

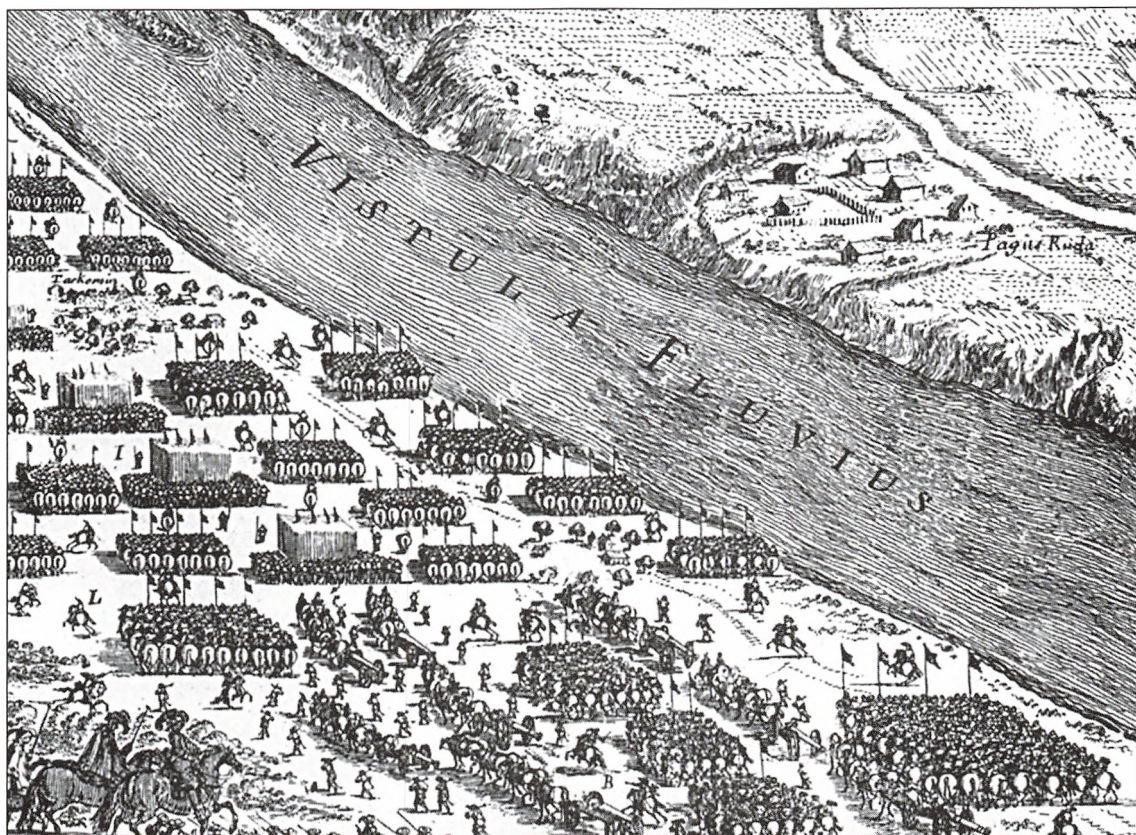
Slagscene fra 1600-tallet.
(Udsnit af Israel radering efter
Jacques Callot "Les Misères de
la Guerre", nr. 3, 1633, Statens
Museum for kunst, SMK foto).

diveårskrigen 1618-1648, så har han næppe været yngre end 15 år. Men i lyset af Svend PoulSENS lange militære karriere – han var militært aktiv så sent som under den Skånske Krig 1676-1677²⁷ – kan han heller ikke have været meget ældre. At fastsætte hans fødselsdato til omkring 1610 er derfor ikke usandsynligt, omend det er udokumenteret.

Vi ved, at Holger Rosenkrantz tog til Nederlandene i 1634 for at støtte prinsen af Oranien, og at han døde samme år under Slaget ved Venlov. Her var Svend Poulsen altså efter eget udsagn i 1634-1636.

Konflikten mellem Danmark og Sverige udløste i 1643 en ny krig, nemlig Torstenssonfejden 1643-1645. Her lykkedes det svenskerne at besætte både hertugdømmerne, Jylland og stort set hele Skåne i løbet af få måneder. Danskerne, der var hårdt trængt igennem hele krigen, gjorde sig alligevel gældende på havet mod den svenske flåde – mest kendt er slaget ved Kolberger Heide d.1 juni 1644. Til danskernes held kom fredsfor-

Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696.

handlinger i gang ved fransk og nederlandsk støtte, og krigen sluttede med freden i Brömsebro d. 13. august 1645, hvor Danmark helt måtte afstå Gotland, Øsel, de norske landsdele Jämtland og Härjedalen, mens Halland skulle afstås i 30 år.

Svend Poulsens påstand om, at han skulle have hvervet et rytterkompagni under Torstenssonfejden 1643-1645, kan ikke verificeres af andre originalkilder, men vi må alligevel antage den for korrekt.²⁸ I generalkommisær Knud Ulfelds regnskaber fra 1641 er Svend Poulsen nævnt som værende soldat i major Dunbars kompagni, hvor han fik udbetalt løn for perioden 1. maj til 30. juli 1641.²⁹ Derefter blev han korporal under kaptajn Hans Petersens kompagni, hvilket han med sikkerhed var indtil 1. maj 1643, hvor han fik udbetalt et års besolding.³⁰ Herefter kan Svend Poulsen meget vel være begyndt at hverve tropper.

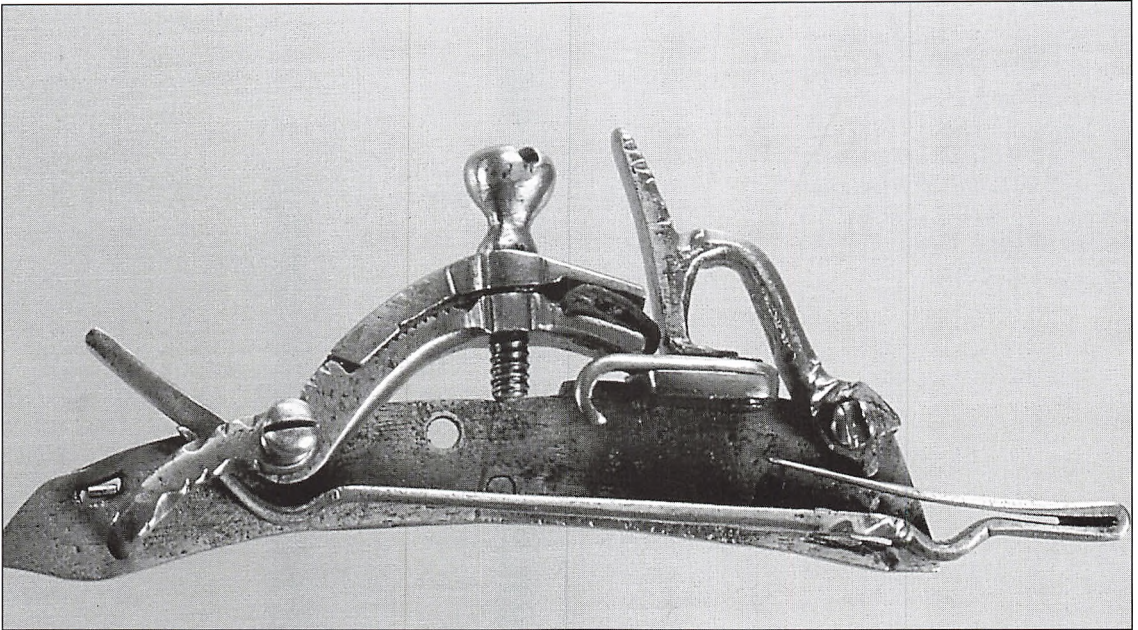
Vi ved ikke præcist hvad, der hændte Svend Poulsen i perioden mellem Torstenssonfejden og Karl Gustav-kri-

gene, d.v.s. fra freden i Brømsebro d. 13. august 1645 og til krigserklæringen d. 1. juni 1657. Men spekulationer er der nok af. Lærer Severin Kjær mener, at Svend Poulsen sandsynligvis giftede sig med enken til en vis løjtnant Lauritz Christensen, der døde i 1643.³¹ Dermed skulle Svend Poulsen have overtaget løjtnantens hus i Halland samt dennes stilling, som blandt andet gik ud på at eksercere bønderknægtene i Laholm len. Løjtnantens søn var ifølge Severin Kjær den Niels Lauritzen, der senere blev mønsterskriver i Svend Poulsens kompagni, og som altså var hans stedsøn.³² Eftersom Severin Kjærs hypotese udelukkende bygger på indicier, kan vi ikke umiddelbart tillægge den nogen større vægt. Man kan på den anden side heller ikke helt afvise den.

Da rigsrådet i april 1657 bad Axel Urup om at lade Svend Poulsen hyre til at hverve et kompagni dragoner, blev sidstnævnte omtalt, som værende "Borger udi Laholm og wohnhaftig udi Knærød."³³ Vi ved altså, at Svend Poulsen blev i Halland og stiftede hjem der, efter at Danmark havde måtte afstå området i 1645. Svend Poulsen forblev trofast mod Danmark, og d. 29. april 1657 blev han for anden gang ansat til at hverve et kompagni dragoner (100 mand) for danskerne.³⁴

Den 1. juni 1657 erklærede Danmark krig mod Sverige. På det tidspunkt var den svenske konge Karl X Gustav (1622-1660) på felttog i Polen, og Frederik III så en mulighed for at tilbageerobre de tabte danske områder fra Sverige. Men Karl X Gustav rykkede hurtigt sin hær ud af Polen, og angreb nu i stedet Danmark. Nøjagtig som i tidligere krige blev Jylland besat uden større modstand, mens der også kæmpedes i de østlige områder, Skåne og Halland.³⁵

Svend Poulsen kunne d. 10. juni 1657 stille i Helsingborg med et kompagni på 60 dragoner, hvor han fik overrakt fane og aflagde faneed i general Axel Urups og guvernør Holger Vinds tilstedeværelse.³⁶ Dragoner i 1600-tallet var egentlig blot letbevæbnet, beredent infanteri, som foruden at kæmpe til fods, tillige fungerede som forposter og spejdere. Med udgangspunkt i Engelholm drog Svend Poulsen og hans dragoner på togter over Hallandsåsen ind i svensk område. Allerede d. 16. juni overfaldt og plyndrede de den svenske landsdommer Magnus Durells

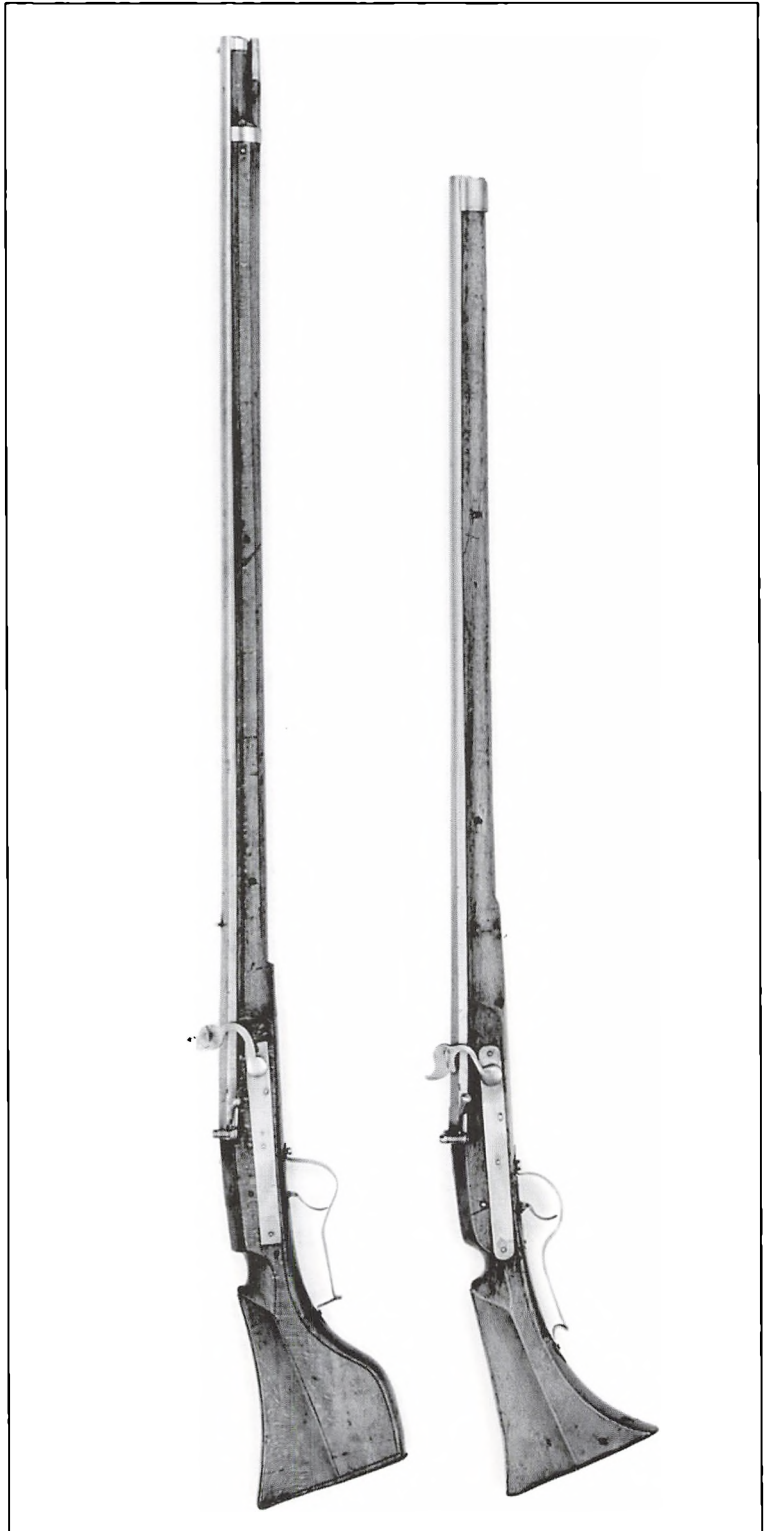

Primitivt udført snaplås, muligvis fra Skåne. Kan være fremstillet af en af de bonde-smede, der også optrådte som bøssemagere for almuen. (TM B. 509).

gård Vallen.³⁷ På et togt d. 20. juni stødte 70 af Svend Poulsens mænd ind i en svensk patrulje neden for Hallandsåsen og drev dem tilbage til Laholm.³⁸ Egentlige krigshandlinger blev det først til, da en svensk styrke under grev Per Brahe d. 16. juli rykkede sydpå fra Halmstad og ind i Skåne. I et samtidigt svenske nyhedsbrev berettes det, at "Snaphanen Swen Pålson" med to kompagnier dragoner om morgenen d. 18. juli 1657 blev overrasket af Per Brahes fortrop, og at kun få af Svend Poulsens folk foruden ham selv undslap til Engelholm.³⁹ Da svenskerne nærmede sig Engelholm, rømmede danskerne byen i panik, og mistede en del proviant og materiel. Få dage senere trak Per Brahe sig dog tilbage til Halland.

Snaphane er betegnelsen for en type gevær med flintelås fra 1600-tallet, der specielt blev brugt i Skandinavien, men det er imidlertid også et svensk negativt ladet udtryk for røvere eller banditter. Enhver form for irregulær krigsførelse og folkelig modstand mod svenskerne blev betegnet som snaphanevirksomhed, lige fra ditmarskerne i Holsten til gøngerne i Nordskåne. En snaphane skal altså forstås både som en stratenrøver og som værende synonymt med det moderne udtryk partisan. Det er i betydningen partisan eller guerilla, at ordet her vil

Luntemusketter fra første del af 1600-tallet. Musketten til venstre (TM, B392) er fremstillet i suhl og har et kaliber på 19,3 mm. Længde: 154,0 cm., vægt 4,5 kilo. Musketten til højre (TM, B396) er fremstillet i Amsterdam og har et kaliber på 19,0 mm. Længde 138,1 cm., vægt 4,14 kilo.

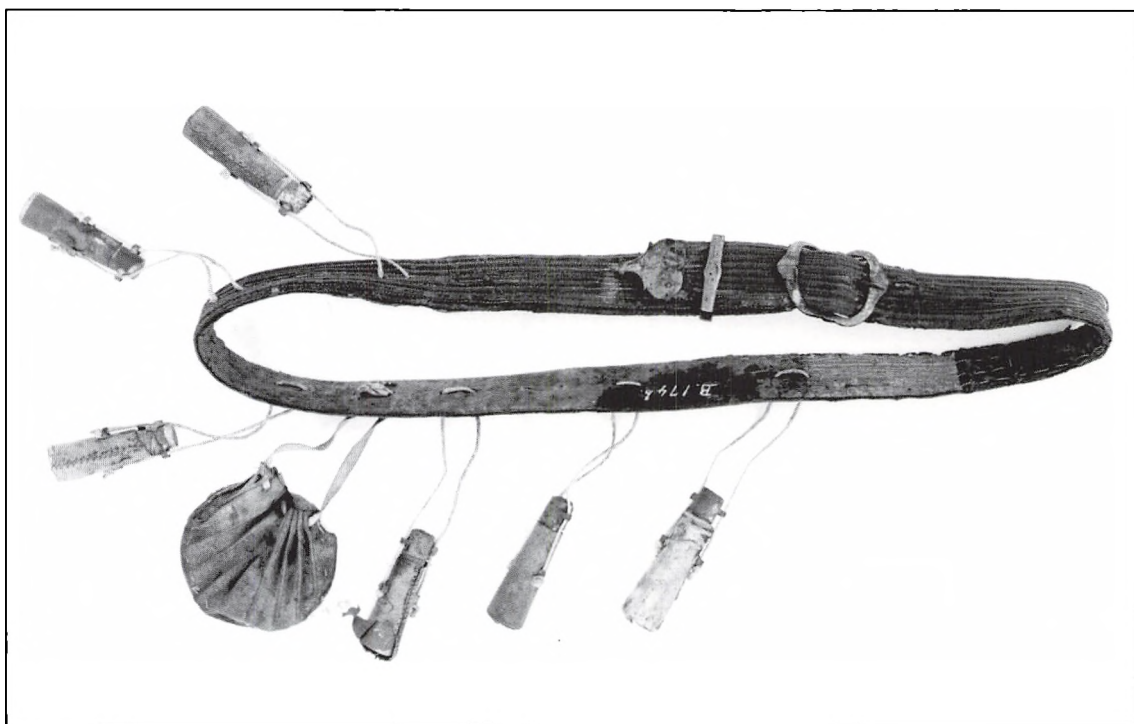

Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot *Les Misères de la Guerre*, nr. 3, 1633. Statens Museum for Kunst, SMK foto.

blive brugt. Til trods for at Svend Poulsen førte regulære tropper i denne del af krigen, blev han af svenskerne anset for at være en snaphane – en betegnelse hans deltagelse i togtet på Vallen da også til en vis grad retfærdiggør. Den tids soldater fik ofte ingen anden betaling ud over, hvad de selv plyndrede. Der har således ikke reelt været nogen nævneværdig forskel på soldater og snaphaner – og da slet ikke fra modstanderens synspunkt.

Det er netop i forbindelse med træfningen ved Hemsle, at Svend Poulsen er nævnt i Samuel Pufendorfs monumentale værk om Karl X Gustav fra 1696, hvori han beskrives som "Svenonem Pauli F. celebre latrociniis" (latin = Svend Poulsen, berømt for røveri).⁴⁰ Han er altså gået fra blot at være snaphane i 1657 til at være berømt røveranfører i 1696. Hos Pufendorf findes der flere detaljer om træfningen. Der står bl.a., at de fleste af Svend Poulsons folk blev nedhugget, og at kun 30 undslap foruden ham selv. De to svenske kilder er tydeligvis ikke indbyrdes afhængige, men fremstillingerne støtter dog

Patronbandoler, første halvdel af 1600-tallet. Bandoleret er forsynet med en kuglepung og 6 "patroner", dvs. beholdere med nøje afmålte krudtladninger. Det var sjældent, at en musketer affyrede mere end 6-8 skud i kamp (TM B174b).

hinanden i store træk. Hvad angår troværdigheden af de to beskrivelser af træfningen, er det dog sværere at sige noget definitivt. Severin Kjær påstår, at kun 14 af Svend Poulsens mænd faldt ved Hemsle,⁴¹ hvilket burde tale imod de to svenske kilder. Imidlertid er Severin Kjærs oplysning baseret på en ret usikker sammenligning af militærrullerne og kan derfor ikke tillægges nogen væsentlig betydning.⁴² Det faktum, at Svend Poulsen overhovedet bliver nævnt i nyhedsbrevet fra 1657, er et klart tegn på, at han har været kendt og endog berygtet blandt svenskerne allerede på dette tidlige tidspunkt af den første Karl Gustav-krig. Og på trods af at Pufendorf strengt taget sagtens kunne have nævnt Svend Poulsen i andre sammenhænge, f.eks. i forbindelse med hans senere virke i Sydsjælland, så var det stadigvæk som snaphane på Hallandsåsen, at han var mest kendt. I løbet af august måned 1657 blev der kæmpet frem og tilbage, og d. 18. august rykkede en dansk hær under Axel Urup over grænsen ind i Halland, hvorefter de svenske styrker under Per Brahe d. 20. august trak sig tilbage fra Laholm op mod Halmstad. Imidlertid samlede svenskerne i Halmstad en større hær, som d. 31. au-

Svenskernes overgang over det tilfrosne Storebælt den 30. januar 1658, én af militærhistoriens store bedrifter. (Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696)."

gust kunne rykke mod de danske tropper, som da stod ved Laholm. Som det kan ses af kilderne var Svend Poulsen i Laholm d. 25. august, hvor den danske hær belejrede fæstningen.⁴³ Svend Poulsen deltog derfor med stor sandsynlighed i det mislykkede forsøg på at forhindre svenskerne i at gå over Genevadsbroen d. 31. august. Dette var danskernes første egentlige nederlag på den østlige front. Axel Urups styrker blev slået tilbage og trak sig derefter helt ud af Halland. Også Svend Poulsen og hans folk trak sig tilbage over grænsen.⁴⁴

Den svenske general Gustav Otto Stenbock var i september 1657 rykket ind i Skåne via Småland, men han blev stoppet og slået tilbage. Den 2. oktober marcherede kong Frederik III ind i Halland i spidsen for sin danske hær med kurs mod Laholm. Stenbock prøvede fra Knærød at nå Laholm før den danske hær, men d. 3. oktober blev han slået ved Kattarp af de danske styrker, som allerede tidligere var gået over Lagåen. Svend Poulsen deltog også i denne danske sejr, som resulterede i at Stenbock måtte trække sig helt ud af Halland.⁴⁵ Senere d. 20. oktober trak den danske hær sig tilbage til Skåne via Knærød og Markaryd.⁴⁶ Resten af krigen var Svend

Poulsen i Engelholm, hvor Bjerre Herreds bønder måtte bidrage til hans og hans mænds underhold.⁴⁷ Den 28. december 1657 fik Svend Poulsen kongelig bestalling som kaptajn, selvom han reelt havde haft og brugt denne rang i længere tid.⁴⁸

Det sidste danske holdepunkt i Jylland, Frederiksodde, faldt d. 24. oktober 1657 og dermed var vejen østover åben for svenskerne. Efter en usædvanlig kold vinter frøs bælteerne til, og Karl X Gustav og den svenske hær marcherede d. 30. januar 1658 over til Fyn og kunne uden større modstand nå Sjælland. To uger senere, d. 15. februar, stod de svenske styrker 22 km fra København. Der blev straks indgået fredsforhandlinger og ved Roskildefreden d. 26. februar 1658 måtte Danmark afstå Skåne, Halland, Blekinge, Trondhjem og Bohuslen. Desuden skulle svenskerne have 2000 ryttere fra den danske hær, og den svenske hær skulle blive i Danmark og forsørges indtil maj samme år.

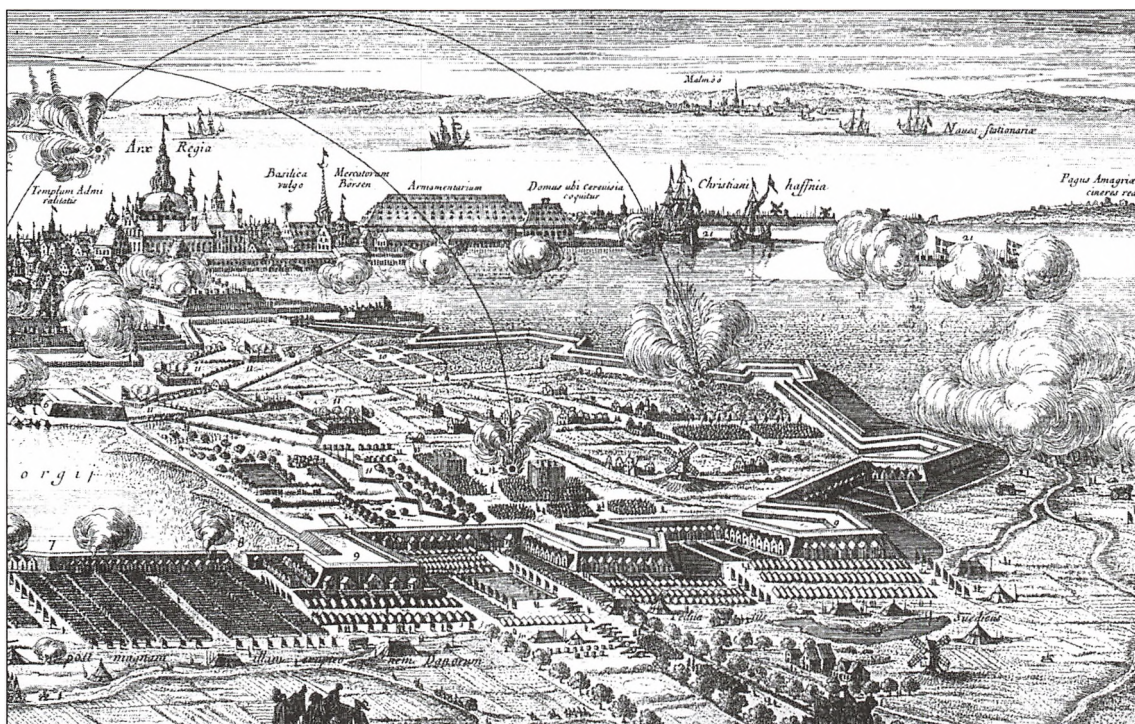
Den 19. februar, mens fredsforhandlingerne endnu stod på, meddelte ridefoged Jens Mouritzen fra Helsingborg, at Svend Poulsen netop havde bragt nyheden om, at Billeke skulle være trængt ind i Sverige fra Norge.⁴⁹ Dette viste sig dog at være ønsketænkning fra dansk side. Da Svend Poulsens hjemegn nu for anden gang var overgået til svensk herredømme, valgte han som flere andre østdanske undersåtter efter Roskildefreden at drage over til Sjælland.

Svend Poulsens aktiviteter i sommeren 1658

Efter at Svend Poulsen og hans dragoner var kommet til Sjælland, blev de i et brev dateret d. 3. marts 1658 aftakket af Frederik III, og kongen skrev videre til rigshofmesteren:

Thi haver I med bemelte Svend Poulsen at handle, at han lader dennem [hans dragoner] gaa fra hverandre, saa enhver kand søge tjeneste her i Landet, som de best kand.⁵⁰

Dette synes tydeligt at indikere, at Svend Poulsens dragoner *ikke* blev indkvarteret på Frederiksborg, som flere senere forfattere ellers har påstået.⁵¹ Denne misforståelse skyldes sandsynligvis en ordre fra d. 9. august 1658

Københavns belejring set fra Valby Bakke, til venstre for midten ses Tøjhuset og Løngangen hvorfra svenskerne blev slået tilbage med hårde tab under stormen d. 11 februar 1659. (Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696)

fra kongen til Otto Pogwisch om, at de gønger, der befandt sig på Frederiksborg slot, skulle sendes ind til København.⁵² Ordren findes gengivet i *Københavns Diplomatarium V* 1882, s. 453 og på s. 431 finder man følgende ordre fra kongen til "borgmester og råd" på Christianshavn dateret d. 5. marts 1658:

Wij bede eder oc naadigst ville, at j handler med borgerskabet j vor kiøbsted Christianshafn, at enhver vert forskaffer sine Gynger af vores lifdragoner trej dages proviant med sig til vort slot Frederichsborg.⁵³

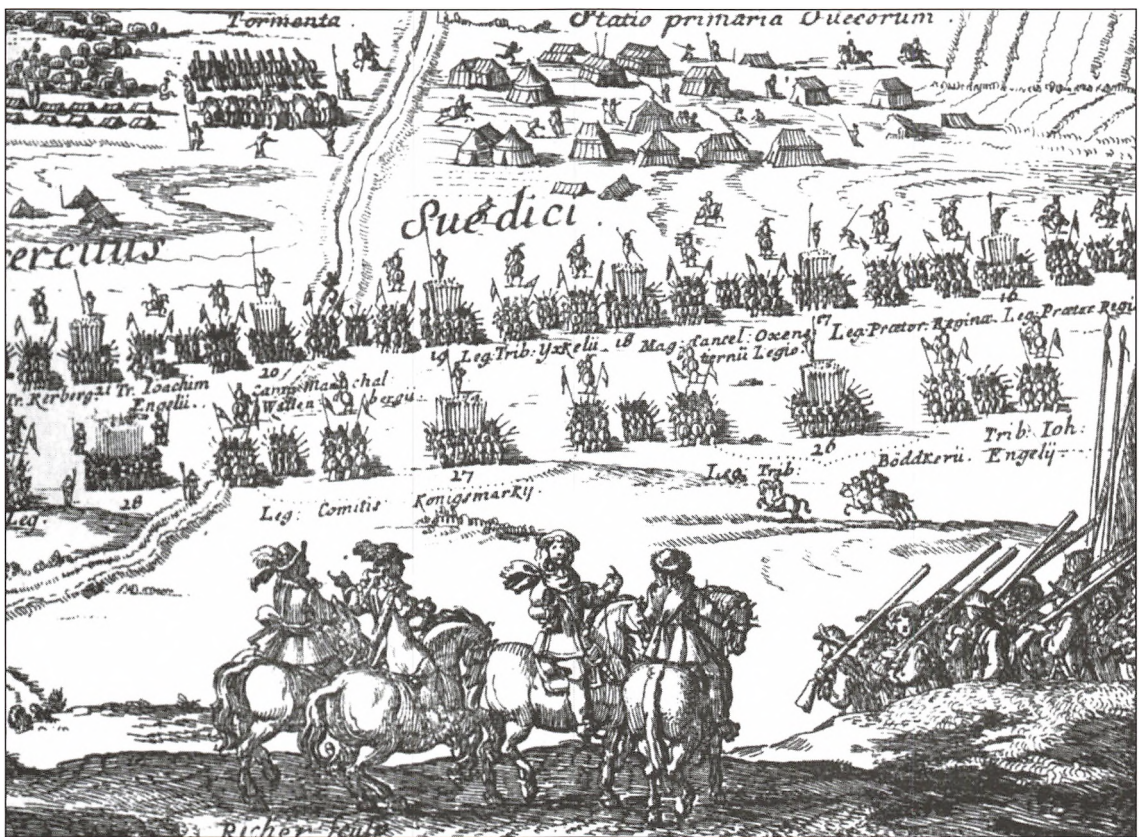
Set i denne sammenhæng kan der derfor ikke herske nogen tvivl om, at der her er tale om gønger fra kongens livdragoner, som var blevet indkvarteret på Frederiksborg kort før krigen sluttede, og som blev kaldt ind til hovedstaden, da svenskerne igen angreb. Eftersom Svend Poulsen og hans skånske dragoner var blevet afmønstret d. 3. marts 1658, kan det umuligt være dem, der lå på Frederiksborg. Ydermere findes der ikke nogen kilder, der så meget som antyder, at Svend Poulsens folk var gønger.

Den økonomiske situation efter fredsslutningen gjorde det ikke muligt for kongen at betale troppernes underhold, og Svend Poulsen måtte således også vente med at få sin sold. Først d. 21. juni 1658 fik han opgjort sin betaling for perioden 10. juni 1657 til 31. marts 1658, dog fratrukket udgifterne for hans forplejning i samme tidsrum.⁵⁴ Svend Poulsen måtte derfor tage til takke med et bevis på sit tilgodehavende for de resterende 582 1/2 Rdl. Men han skulle have noget at leve af, så Svend Poulsen ansøgte om at få fiskerettighederne til Esrom Mølle. Frederik III forhørte sig d. 10. juni hos lensmanden Kristoffer Bille i den forbindelse, men der kom ikke noget ud af det.⁵⁵

Svend Poulsen selv og hans familie opholdt sig sandsynligvis i København i forsommeren og sommeren 1658.⁵⁶ Af Hammer Herreds tingbog 1673 fremgår det, at Svend Poulsen d. 27. marts 1658 i København havde lånt 41 Rdl. af Johan Dobbeltsten.⁵⁷ En kaptajn Svend Poulsen står også indskrevet som logerende hos skrædder Jens Jensen i Pilestræde i en samling navnelister indsendt af Københavns husejere i begyndelsen af august.⁵⁸ Sedlen, der nævner Svend Poulsen, er desværre ikke dateret og indeholder ikke yderligere oplysninger, så det kan ikke med sikkerhed fastslås, hvorvidt han var bosat i København i hele fredsperioden.

Ifølge Roskildefreden skulle den svenske hær blive i Danmark indtil d. 1. maj 1658. Men på grund af den magtpolitiske situation i Europa kunne Karl X Gustav ikke på det tidspunkt marchere sydpå fra Danmark og ned i Tyskland, som han ellers havde planlagt. Karl X Gustav kunne heller ikke rykke hæren til Sverige, som da ville komme til at lide økonomisk under dens tilstedeværelse. Dertil kom, at en hvervet hær som den svenske umuligt kunne forblive intakt i længere tid uden at føre krig. Derfor besluttede Karl X Gustav at bryde Roskildefreden og én gang for alle besejre Danmark og d. 7. august 1658 gik han i spidsen for den svenske hær i land i Korsør.

De svenske styrker havde på dette tidspunkt endnu ikke rømmet hele Danmark og kunne derfor allerede d. 11. august begynde belejringen af København, der sammen med Kronborg og øerne var de eneste områder, der

Den svenske hær rykker frem.
(Efter Erik Dahlberg, i S. Puffendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696).

endnu var på danske hænder. Mange af de danske tropper, der lå indkvarteret rundt omkring på Sjælland, blev fanget af de fremrykkende svenskere. Ikke mere end ca. halvdelen af Kongens Livregiment til hest under Kay Lykkes ledelse nåede ind til København.⁵⁹ De sørgelige rester af den danske hær samledes i hovedstaden, og herfra fortsatte man kampen for at forsvare landets suverænitet i samarbejde med de ikke helt ubetydelige styrker på Lolland, Falster og Møn. Under den lange belejring var Nederlændenes støtte til København af afgørende betydning. Kronborg overgav sig allerede d. 6. september 1658 efter en kortvarig belejring – til Frederik III's store ærgrelse.

Frederik III skrev d. 27. august 1658 til feltmarskal Hans Schack, og bad ham om at fordele Svend Poulsens soldater mellem sit eget regiment, samt de to under Ulrich Christian og oberst Frederik von Ahlefeldt.⁶⁰ Dette kan umiddelbart lyde besynderligt, for Svend Poulsens dragoner var jo blevet afmønstret kort efter ankomsten

til Sjælland. Så sent som i 1675 skrev Svend Poulsen et brev til kong Christian V, hvori han omtaler sine tidligere tjenester for kongens far og farfar og nævner, at han under den sidste belejring af København havde hvervet et kompagni til fods, som senere var blevet taget fra ham igen.⁶¹ Da menige soldater ofte fulgte den person, der oprindeligt havde hvervet dem, er det slet ikke usandsynligt, at det hovedsageligt var Svend Poulsens gamle dragoner, der udgjorde det nye kompagni. I et brev fra d. 14. september 1658 skriver landshøvdingen i Halland, Bengt Lilliehök, til grev Stenbock, at Svend Poulsen havde forsøgt at få nogle af sine gamle dragoner fra Engelholm over til Sjælland. Det mislykkedes dog, og svenskerne fangede flere af dragonerne.⁶²

Svend Poulsen selv skulle ikke blive i København og hjælpe med forsvaret. Her fik han ordre af kongen til at organisere befolkningens modstand mod svenskerne i de besatte områder.

Den militære situation i Sydsjælland under Karl Gustav-krigene 1657-1660

For at få en bedre forståelse af konteksten og den militære situation, som Svend Poulsen opererede i på Sjælland, er det nødvendigt kort at belyse befolkningens vilkår under den svenske besættelse 1657-1660. Det økonomiske grundlag for Karl X Gustavs krigsførelse i Danmark i disse år stammede ikke fra Sverige, der blev m.a.o. ikke tilført midler hjemmefra til støtte af den svenske hær. Det besatte område, Danmark, skulle selv bære og bekoste underholdet af den svenske hær så længe krigen varede.⁶³ Når den svenske hær rykkede frem, blev de fleste købstæder og større byer tvunget til at betale en brandskat, d.v.s. betale sig fra at blive brændt af. Brandskatten, der blev betalt til de svenske regimentschefer, var i teorien en engangforeteelse og en forsikring mod at blive plyndret yderligere.

Straks efter besættelsen af de danske områder samlede de svenske krigskommissærer, som var de ansvarlige militære administratorer, alle oplysninger angående befolkningstal, beskatning etc. Derefter fik det enkelte regiment tildelt kvarter, d.v.s. et område ofte i form af sogne eller et antal gårde, hvorfra regimentet skulle få sit underhold. Den svenske stab, regimentschefer og an-

De svenske tropper måtte selv skaffe sig føde mens de var i Danmark – her provianteres der i en landsby. (Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696).

dre officerer, blev aflønnet med indtægterne fra det danske adelsgods. Eftersom det var i svenskerne egen interesse, at den forlangte udskrivning – eller kontribution som det hed – var på et realistisk niveau, gik de overordentligt grundigt til værks i deres udarbejdelse af kontributionsgrundlaget. Svenskerne havde derfor et tæt samarbejde med de danske lokalmyndigheder, som f.eks. præster, fogeder og lenskrivere, og svenskerne overtog således på mange områder det eksisterende danske system.⁶⁴

Regimenterne var primært stationeret i hovedlejren, som under krigens anden del lå i Brønshøj under Københavns belejring, og i de større byer. I de enkelte landsbyer placerede det regiment, som hjerne var anvist, en sauvegarde (staves også: salvegarde) i form af en eller flere soldater. Sauvegarden skulle, som navnet antyder (Fransk: sauvegarder = beskytte), beskytte landsbyen mod rekvisitioner fra andre uberettigede troppeafdelinger og samtidig sikre, at landsbyen virkelig ydede den fastsatte kontribution. Byerne skulle ofte betale for et sauvegardebrev, der i realiteten var en form for beskyttelsespenge – altså legaliseret plyndring, ligesom brand-

Proviant og materiel blev indkrævet over hele Sjælland og sendt til den svenske hovedlejr i Brønshøj uden for København. (Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696).

skatten. Det var dog muligt at mindske beløbenes størrelse ved hjælp af diskretion til den ansvarlige officer, m.a.o. bestikkelse. Den kontribution, som befolkningen skulle betale, kunne bestå af både "Service" (arbejdstjeneste), "Perzelen" (fjerkræ), "Fouragie" (foder) og "baar Geldt" (rede penge).⁶⁵ Som krigen skred frem, blev folks sparsomme pengebeholdning hurtigt indkrævet eller plyndret, og svenskerne måtte derfor i stigende grad acceptere, at kontributionen udelukkende blev betalt i naturalier eller serviceydelser.

På trods af de svenske udskrivningers meget velorganiserede karakter resulterede de i, at den danske befolkning blev fuldkommen ruineret. Foruden de faste kontributioner, som bønderne knap nok kunne overkomme, var der brandskatter at betale i flere omgange – ofte meget store beløb. Der var diverse rekvisitioner, d.v.s. løbende udskrivninger fra centralt hold, som ikke gik til det assignerede regiment, men bl.a. tilkom hovedlejren ved København. Oven i alt dette kom så de almindelige plyndringer, der var en uundgåelig del af 1600-tallets krige. Det kunne enten være omstrejfende tropper, såkaldte marodører, eller sauvegarden som selv drev mere organiseret plyndring. Den svenske besættelsesmagt ud-

En landsby plyndres. (Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre", nr. 4, 1636, Statens Museum for Kunst, SMK foto).

skrev også store mængder af dansk mandskab til svensk krigstjeneste, f.eks. i Ingermannland og Livland eller til befæstningsarbejde i Danmark.⁶⁶ Selvom mange af de udskrevne bønderkarle deserterede og altså ikke nødvendigvis endte i den svenske hær, betød det alligevel, at de forsvandt fra gårdene og derved fra produktionen.

Der fulgte en langt roligere periode efter Roskildefreden, men forholdene var på ingen måde stabiliseret, da krigen begyndte på ny i august 1658, ikke mindst fordi svenskerne på intet tidspunkt havde forladt hele Danmark. Belejringen af København krævede store materielle udgifter og resulterede i en uforholdsmæssig stor troppekonzentration på Østsjælland. Den sjællandske befolkning var derfor tvunget til på et stadigt dårligere grundlag at bære underholdet af et endnu større antal tropper. Byerne blev atter afkrævet brandskatter, men i modsætning til tidligere var de ikke længere formelt knyttet til rekrutteringsudgifter, og antog derfor form af regulær plyndring, idet de kunne disponeres efter behov. I løbet af efteråret 1658 og specielt efter vinteren 1658/1659 var tilstandene så dårlige i Danmark, at kvartererne ikke længere kunne dække underholdet af de assignerede regimente. Svenskerne havde nu et helt

andet problem, når deres tropper selv måtte drage rundt og plyndre for at få til livets ophold. Under sådanne vilkår er det klart, at forholdene for lokalbefolkningen blev ekstremt hårde og krævede store tab, både menneskeligt og materielt.⁶⁷ Svenskernes velorganiserede udskrivningssystem kunne ikke opretholde tilstedeværelsen af hæren i et besat område gennem længere tid – Sjælland var besat i tilsammen to et halvt år – og deres system endte altså med at undergrave sig selv.

Svend Poulsens virke som snaphaneleder, efteråret og vinteren 1658

Før Svend Poulsen forlod København, fik han af Frederik III et brev, som var udstedt d. 22. august 1658, med følgende indhold:

Helse wij eder alle, wore kiere oc tro Undersaatter, af hvad Stand oc Condition I were maa oc kand. Efter som wi uformodeligen af Kongen i Sverrig er ofverfalden oc her i voris Recidentz-Stad beleyret, saa tvifle vi icke paa, at enhver af vore tro oc oprichtige Undersaatter jo sig til Gemyth fører dend Eed oc Plicht, hvormed de os ere tilforbunden, oc derfor søgeefter at gjøre Fienden ald muelig Afbrech oc Schade; til hvilcken Ende vi oc naadigst hafver anbefalet Svend Povelsen sig ud paa Landet at begifve oc Almuen at samle. Thi bede vi eder alle oc enhver, som Fienden Afbreck gjøre vil, af ald Magt hannem behielpelig vere udi ald, hvis hand eders Tieneste kand behøfve, oc hvorved Fienden ald Schade oc Nachdel kand tilføyes. Wij ville alle eders Velvillighed i saa Maader tilbørligen oc med ald kongelig Naade i sin Tid wide at ekiende.⁶⁸

Brevet er ikke Svend Poulsens egentlige ordre, men derimod et opråb eller en fuldmagt fra kongen, som Svend Poulsen skulle sprede i et forsøg på at mobilisere befolkningen uden for København.⁶⁹ Lignende opråb blev sendt ud til andre dele af landet i samme periode, bl.a. et til stænderne på Lolland og Falster d. 27. august med et næsten identisk indhold.⁷⁰ Det fremgår dog tydeligt af opråbet, hvad Svend Poulsens opgave bestod i, nemlig at samle den våbenføre befolkning og bekæmpe sven-

skerne i videst muligt omfang. Kongen håbede tydeligvis at presset på København ville lette, hvis lokalbefolkningen blev mobiliseret til at øve modstand mod svenskerne rundt omkring i landet. Svend Poulsen fik sammen med opråbet også et beskærmelsesbrev, hvori kongen forpligtede sig til at betale ham hans tilgodehavende sold ved første givne lejlighed, og i tilfælde af at Svend Poulsen skulle falde i fædrelandets tjeneste, at forsørge hans hustru og børn.⁷¹

En norsk sømand, Niels Berg, skrev i en ansøgning til Frederik III d. 16. juli 1659, at han havde været med, da Svend Poulsen og Major Flatius var beordret ud på Sjælland.⁷² Det har desværre ikke været muligt at identificere den nævnte "Major Flatius," men det betyder dog ikke nødvendigvis, at han ikke var med Svend Poulsen.⁷³ Efter al sandsynlighed fulgtes Svend Poulsen bare med de to andre, som meget vel kan have været på vej til Møn eller Lolland-Falster i andet ærinde. Flere forfattere har påstået at nogle af Svend Poulsens dragoner fra Halland fulgte med ham til Sydsjælland, men der findes intet i originalkilderne, der tyder på dette – specielt ikke med tanke på fordelingen af hans tropper d. 27. august 1658.⁷⁴ Svend Poulsen forlod formentlig hovedstaden kort efter d. 22. august 1658 og sejlede sydpå til Køge.⁷⁵

Det er i den forbindelse værd at bemærke, at den svenske general Wrangel d. 28. august 1658 skrev til Karl X Gustav og meddelte, at Svend Poulsen havde samlet 200-300 mand i Nordsjælland og dér førte snaphanekrig mod svenskerne.⁷⁶ Eftersom Svend Poulsen på dette tidspunkt befandt sig i Sydsjælland, må der være tale om en misforståelse.⁷⁷ I Nordsjælland var det de danske ridefogeder Lorenz Tuxen på Hørsholm, Hans Rostgaard på Krogerup og Hans Madsen på Frederiksborg, der med stor succes bekæmpede svenskerne.⁷⁸ Det faktum, at Svend Poulsen overhovedet blev nævnt i denne sammenhæng, viser imidlertid, at han stadig var berygtet blandt svenskerne for sin medvirken i krigen i Skåne og Halland i 1657.

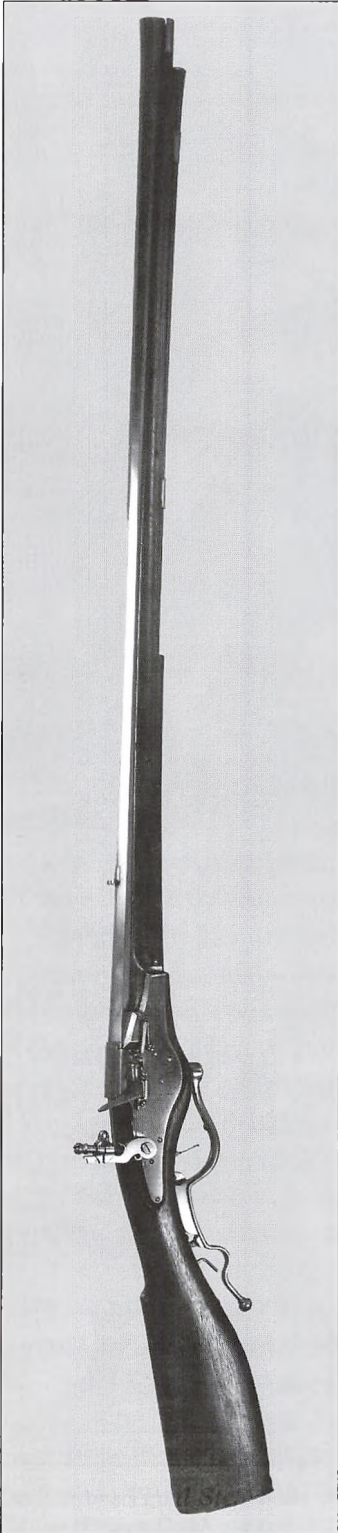
Der befinder sig i det Kongelige Bibliotek i København en udateret og usigneret rapport, som indgående beskriver snaphanevirksomhed mod svenskerne på Sydsjælland. Den er her gengivet *in extenso* med ordforklaringer efter Ellekilde (1947):⁷⁹

Når bønderne greb til modstand var det med landbrugsredskaber som primitive våben (Udsnit af Israels radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre", nr. 17, 1633, Statens Museum for Kunst, SMK foto).

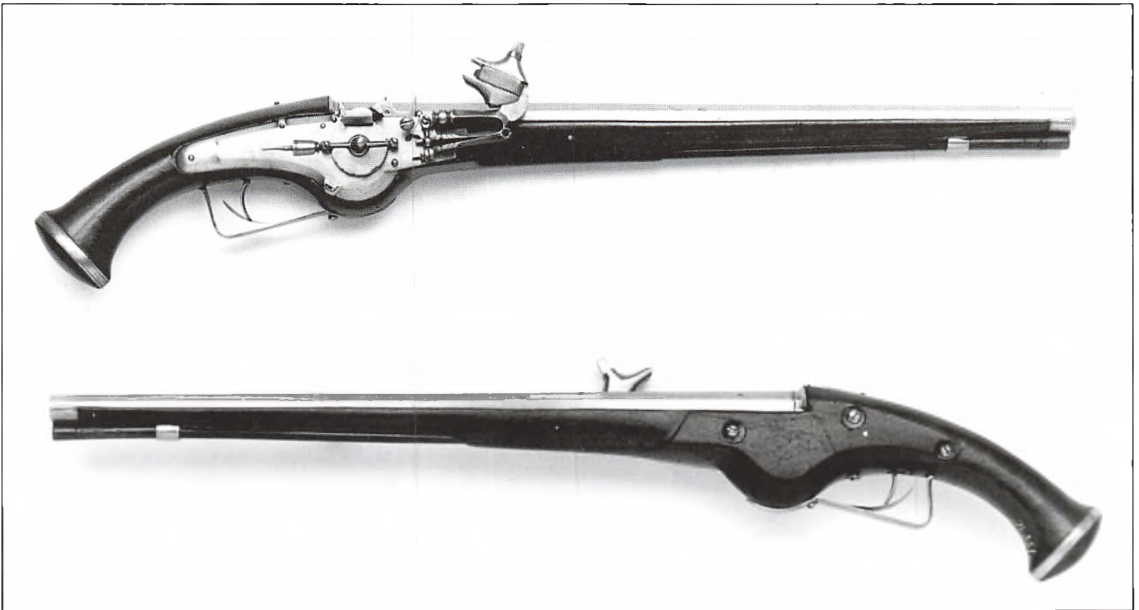
Eftersom jeg paa min allernaadigste Herres Befaling er uddraget af København og ud paa Landet, da er jeg kommen i Land ved Køge kro midt iblandt Fjenderne, hvor jeg dog af Guds synderlige Naade er kommen omkring Køge, og er kommen til en Gaard ved Ganneskovs Bro og haver der været en tre eller fire Dage. Og imidlertid haver jeg tilskrevet alle Kaptajnerne deromkring, at de vilde rejse Bønderne og komme mig til Hjælp, hvortil de svarede, at naar det Folk i Falster og Lolland vilde komme herover, saa vilde de gerne følge med. Der jeg ingen Hjælp kunde bekomme, haver jeg selv med stor besværlighed hvervet 20 Karle, og er vi saa kommet i Kast med en Kvartermester, og en Korporal og 6 ryttere, som vi gjorde kaput (dvs. dræbte).

Og eftersom vi fik Kundskab, at paa Totterupholm laa en Løjtnant med nogle Ryttere, hvorfor jeg straks begav mig derhen; men en Bonde i Fakse havde alt advaret ham, saa at de var alt borte; men

Saa fik vi Kundskab, at der var en ganske Hob til Præstens i Sværdborg, hvorfor vi droge straks did om Morgen tidligt og kringsatte Gaarden, hvor vi fik 4 Kvartermestre, 2 Korporaler og 18 Ryttere, som vi tog med os og gjorde kaput med i Skoven. Og hvor vi kom, saa tog jeg alt an, saa at jeg bekom 56 Karle. Drog vi saa til Snese Præstegaard. Der skød vi en Regimentskvartermester og en anden Kvartermester og 6 Ryttere. Og Provianten, som de havde og skulde til Lejren med, kom vi Bønderne til at drage hjem med igen. I Køng skød vi en Kvartermester og 3 Ryttere, og i Torp skød vi 8 Ryttere ihjel. Saa fik vi Kundskab, at der kom et Parti 100 Mand stærkt, hvorfor vi gjorde os rede til at tage imod dem, hvor de straks fægtede med Hælene. 46 gjorde vi kaput af Rytterne, en Løjtnant, en Kvartermester og 2 Korporaler. - Der de Ryttere i Præstø og Vordingborg og de andre Byer hørte, at vi saa domine-rede, retirerede de sig tilsammen og drog til Næstved. Saa fik vi Kundskab paa dem, hvor vi rendte en stor Mil efter dem, før vi naaede dem, og kom saa i Kast med dem ved Fladsaa. Der skød vi 21 Ryttere ihjel og en Kvartermester og en Korporal. Og paa Skovmøllegaard skød vi en Korporal og i Egesborg en Kvartermester og 9 Ryttere kaputtet. Saa skrev vi straks Christoffer Lindenow til paa Nykøbing Slot om Hjælp og Ritmester Schrøder paa Møen, hvor de svarede, at de ingen Folk havde at miste fra Landet. Saa drog jeg selv over til Møn til Ritmester Schrøder. Han lovede at følge mig over til Sjælland. Saa droge vi over om Natten og kom til Vordingborg om Morgen tidligt og skøde 27 Ryttere ihjel, og en Kvartermester toge vi til Fange, som blev sendt til Nykøbing Slot. Saa drog Schrøder over til Møn, men jeg blev paa Landet. Saa blev der kommanderet 2000 Ryttere og Dragoner ud at lede mig op, og maatte jeg begive mig over til Møn med mit Folk, hvor jeg maatte dog hverken faa

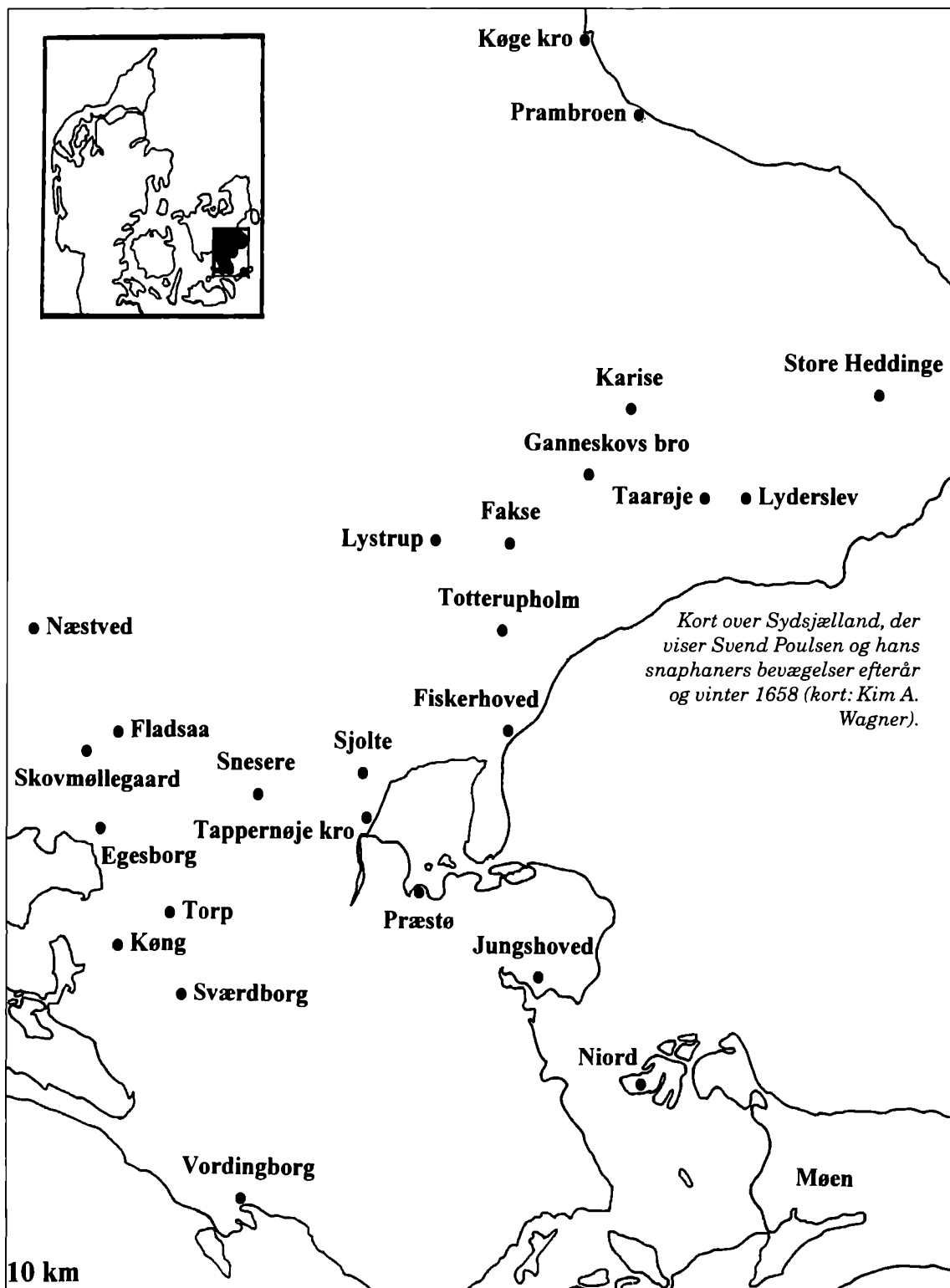
Magasinriffel med flintelås af P. Kalthof, o. 1650. Kaliber 11,4 mm. (TM B465).

Et par militære hjullåspistoler. Piberne er dateret 1619. Fremstillet af Jørgen Dressler, Helsingør. TM B350/1

Kvarter til Folket eller blive der for Schrøder, som var ræd for at ikke faa Kvarter (dvs. Pardon) for vor Skyld, hvorfor jeg maatte begive mig over til Sjælland igen. Og da var der kommanderet Grev Ludvig ud med sit Regiment og 4 Feltstykker, som blev liggende ved Fakse i 6 Uger. Hvorfor, der Folket saa, at jeg ikke kunde faa Kvarter til dem, og at de var i deres Fjenders Hænder, har de draget bort fra mig, hvor de sig selv kunde beskytte – uden nogle faa, som blev hos mig og med stor Nød kom vi over til Niord, en liden Ø i Jungshoved Len. Og mens Vandet var aabent, har jeg tit været ovre og gjort kaput med saa mange, vi overkomme, og en Kvartermester tog vi til Fange paa Jungshoved, som blev sent til Nykøbing Slot. Og ved Tappernøje Kro kom vi og en ganske Hob Proviantvogne tilbage igen – en Kvartermester og 4 Ryttere kaput.⁸⁰

Eftersom Rapporten med stor sandsynlighed kan tilskrives Svend Poulsen, er der ikke blot tale om en førstehåndsskildring af snaphanekrigen mod svenskerne, der er rent faktisk også tale om den vigtigste kilde til belysning af Svend Poulsens virke i Sydsjælland. Men hvilke forhold gør det muligt at angive Svend Poulsen som ophavsmanden?

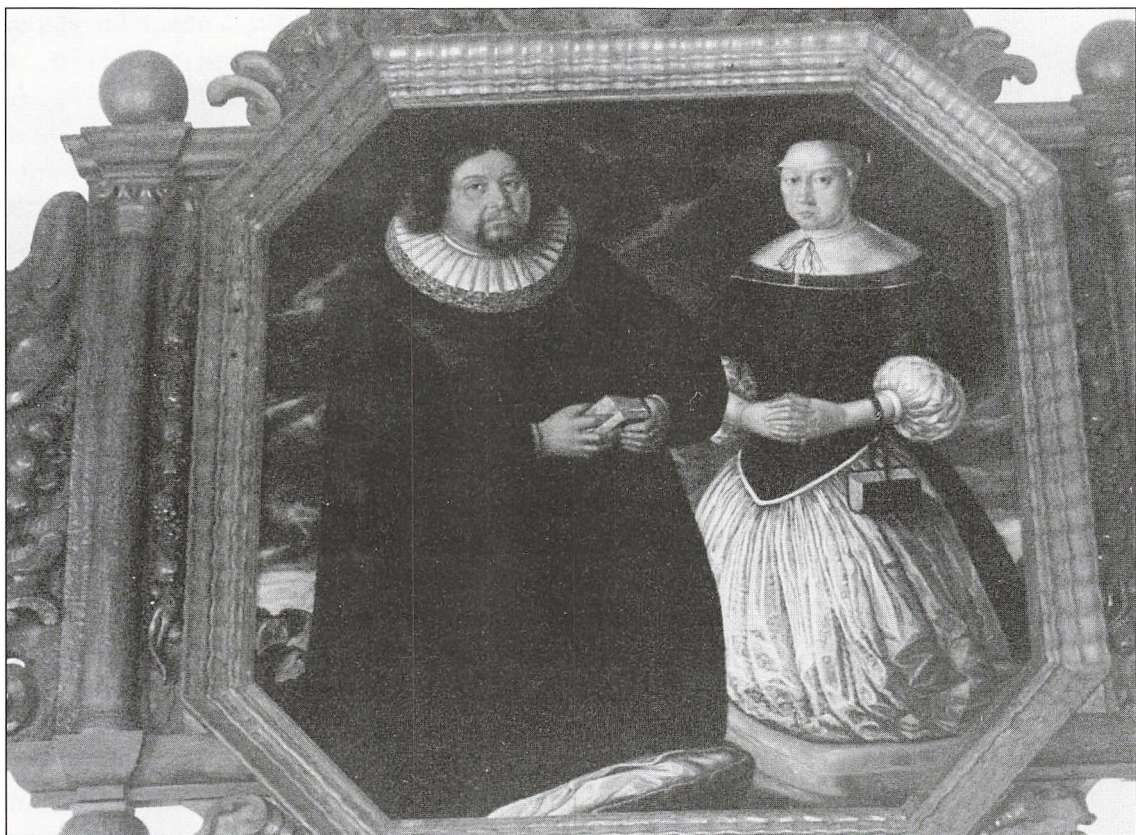

For det første indleder Rapporten med at fortælle, at forfatteren var blevet beordret ud på Sjælland af sin herre. Det stemmer nøje overens med Frederik III's bestemmelse angående Svend Poulsen, som udtrykt i de to breve fra d. 22. august 1658.⁸¹ For det andet bliver det nævnt i flere uafhængige svenske kilder, at Svend Poulsen skulle befinde sig på Møn og Nyord, som det også fremgår af Rapporten.⁸² For det tredje bliver Svend Poulsen nævnt i dommen over en tilfangetagen snaphane, Laurids Hemmingsen, i forbindelse med et overfald på Snesere præstegård.⁸³ Selve beskrivelsen af overfaldet stemmer overens med Rapportens fremstilling. Der kan derfor efter min bedste overbevisning ikke herske nogen tvivl om, at Svend Poulsen faktisk har skrevet Rapporten.⁸⁴

Også hvad angår dateringen af Rapporten, må man ty til andre originalkilder, for at kunne fastsætte en tidsramme for Svend Poulsons færd og hans udfærdigelse af selve Rapporten. Den 8. september 1658 blev borgerne i Vordingborg på den svenske øverstkommanderende grev Stenbocks foranledning, bedt om at aflevere alle deres våben, og de blev udspurgt om deres kendskab til snaphanerne. Borgerne havde imidlertid allerede under første del af krigen afgivet deres våben, og nægtede at have kendskab til snaphanerne.⁸⁵ Selvom Svend Poulsons navn ikke bliver nævnt, kunne det meget vel tyde på, at han allerede på dette tidspunkt var begyndt at operere med sine snaphaner i Sydsjælland, og at svenskerne var opmærksomme på dette og tog deres forholdsregler. Derfor må han også have forladt København kort efter d. 22. august for at kunne samle sine folk i tide til at gøre sig bemærket af svenskerne før d. 8. september.

Lensmanden på Nykøbing slot, Christoffer Lindenow, skrev d. 22. september 1658 til Danske Kancellis oversekretær Erik Krag angående situationen på Lolland og Falster. Han skrev bl.a., at styrken, som var blevet sendt over fra Falster til Vordingborg, havde skudt 24 svenske soldater, taget en regimentskvartermester til fange og erobret 3 kanoner.⁸⁶ Det her omtalte togt må nødvendigvis være identisk med det, der nævnes i Rapporten, og man kan derfor fastslå, at den periode Rapporten dækker indtil togtet til Vordingborg, fandt sted før d. 22. september 1658. Ifølge Askgaard og Olsen forlod en af Svend Poul-

sens mænd, Anders Poulsen, snaphanerne og tog plads hos en præst d. 29. september.⁸⁷ Såfremt denne oplysning er korrekt passer det med Rapportens hændelsesforløb, hvori det fortælles, at de fleste af Svend Poulsens folk forlod ham efter togtet til Vordingborg. Frederik III skrev d. 22. oktober til Lindenow og bad ham hjælpe Svend Poulsen og hans folk med ammunition og to små kanoner, hvis de kunne fremskaffes.⁸⁸ Heraf fremgår det, at kongen var bekendt med Svend Poulsens opholdssted, og at han ville sikre ham den nødvendige støtte, selvom brugen af kanoner for Svend Poulsen næppe har været realistisk. Men da Lindenow på intet tidspunkt i sin korrespondance med København⁸⁹ nævner Svend Poulsen, må kongen altså have fået oplysningen andetsteds fra. Selvom der var en vis udveksling af tropper, ammunition og fødevarer, og derfor også information mellem København og Lolland, Falster og Møn, antager jeg det ikke for usandsynligt, at kongen selv kan have modtaget Svend Poulsens Rapport og derfor skrev til Lindenow d. 22. oktober på det grundlag. De tre eneste bevarede svenske kilder, som omtaler Svend Poulsen fra denne periode, bekræfter i et vist omfang dette handlingsforløb. I et brev fra d. 5. november 1658 skriver oberstløjtnant Jacob Stahl fra Køge til grev Stenbock, at nogle fanger fra Møn havde fortalt, at Svend Poulsen opholdt sig på øen Noer (Nyord) med 20 mand. En anden af fangerne mente, at Svend Poulsen havde 30 mand hos sig, og at det skulle være muligt at fange ham, da der ingen skjulesteder var på øen.⁹⁰ Oberstløjtnant Friederich von Buchwaldt skrev d. 25. december 1658 fra Vordingborg ligeledes til grev Stenbock og fortalte, at to svenske ryttere fra oberst Galles regiment (d.v.s. Nyland og Tavastehus kavaleriregiment) havde været fanget hos snaphanen Svend Poulsen, men var undsluppet og kunne give oplysninger angående Møns forsvar.⁹¹ Kommisær Jacob Gutheim skrev d. 6. januar 1659 fra Vordingborg til Karl X Gustav og fortalte, at ifølge en kvinde fra Møn, skulle Svend Poulsen have besluttet at sejle til København, da hans folk havde forladt ham og nu hjalp bønderne med at tærsk og passe strandvagten.⁹² På grundlag af de her nævnte primærkilder mener jeg med en vis sikkerhed at kunne fastslå, at rapporten

Præsten i Sværdborg under Karl Gustav-krigene. Det var i præstegården i Sværdborg at snaphanerne fangede 24 svenskere, som derefter blev henrettet ude i skoven (Maleri fra 1600-tallet i Sværdborg Kirke, foto: Kim A. Wagner).

stammer fra omkring midten af oktober 1658, og altså i sin helhed dækker perioden fra ultimo august til medio oktober. Svend Poulsen opholdt sig givetvis på Nyord indtil omkring nytår 1658/1659, hvorefter han drog tilbage til København. Fra d. 16. april 1659 fik Svend Poulsen i København underhold, ligesom andre kaptajner – men han har nok alligevel opholdt sig i hovedstaden i månederne forud.⁹³ Svend Poulsen kan således sagtens have deltaget i forsvaret under Stormen på København natten mellem d. 10. og 11. februar 1659. Under stormen var der på det Halve Bolværk mod Droningens Have, hvor svenskernes hovedangreb sattes ind, placeret 60 mand specielt bevæbnet med tøjmester Peter Kathoffs magasinriffel.⁹⁴ Disse særligt kommanderede folk stammede alle fra Hans Schacks, Frederik Ahlefeldts og Ulrich Christian Gyldenløves regimenter, hvori Svend PoulSENS gamle dragoner jo befandt sig.⁹⁵ Selvom ingen kilder nævner det, vil jeg dog antage det for ret sandsynligt, at Svend Poulsen også var tilstede.

Hvad angår Rapportens tendens er det naturligt at formode, at Svend Poulsen næppe ville sætte sig selv i et ugunstigt lys overfor kongen, til hvem Rapporten øjensynligt var stilet, men at han tværtimod kunne have al mulig grund til at overdrive sine bedrifter. Det synes nemlig lidet troværdigt, at tilsammen 3 officerer, 26 underofficerer og 184 menige svenske soldater alle skulle være blevet dræbt af Svend Poulsens 56 snaphaner, som det er beskrevet i Rapporten. I det ovenfor nævnte brev fra Lindenow står der, at 24 svenske soldater blev dræbt og en regimentskvartermester taget til fange, mens 3 kanoner blev erobret. Rapporten nævner i forbindelse med togtet på Vordingborg, at 27 svenske ryttere blev dræbt og en kvartermester taget til fange. De to beskrivelser er så lig hinanden, at Lindenows brev må siges at verificere Rapportens angivne antal dræbte. Da en af Svend Poulsens folk, Laurids Hemmingsen senere blev henrettet på Thurebygård tinge, var det kun for mordet på to kvartermestre i Snesere.⁹⁶ Mens Rapporten nævner de to kvartermestre, angives det, at yderligere 6 ryttere blev dræbt ved samme lejlighed. At Laurids Hemmingsen kun blev dømt for mordet på de to kvartermestre burde tale imod, at andre svenske soldater var blevet dræbt i Snesere. For i så tilfælde ville han formentlig også være blevet dømt for disse mord, eller de ville i det mindste være blevet nævnt under retssagen, hvilket ikke er tilfældet. Dette ræsonnement tyder på, at det i Rapporten opgivne antal dræbte svenskere ikke nødvendigvis stemmer overens med de faktiske tab. Svend Poulsen nævner overhovedet ikke egne tab i Rapporten, selvom han i sagens natur må have haft nogle, og dette bestyrker mistanken om en vis selvhævdende tendens i Rapporten.

Retsagen mod Laurids Hemmingsen, som den fremstår i primærkilden, er en anden meget vigtig kilde til belysning af Svend Poulsens snaphaneverksamhed på Sydsjælland.⁹⁷ I 1660 faldt Laurids Hemmingsen i hænderne på svenskerne og blev d. 25. maj 1660 på Thurebygård tinge dømt til hjul og stejle af 12 danske domsmænd. Det fremgår af retssagen, at Laurids Hemmingsen var sammen med Svend Poulsen og snaphanerne, da de to svenske kvartermestre af grev Ludwigs regiment (Östgöta kavaleriregiment), Mogens Johansen af major

Snaphanernes eneste samarbejde med regulære danske tropper var det succesfulde overfald på Vordingborg med Møn som udgangspunkt. (Efter Erik Dahlberg, i S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo", 1696.

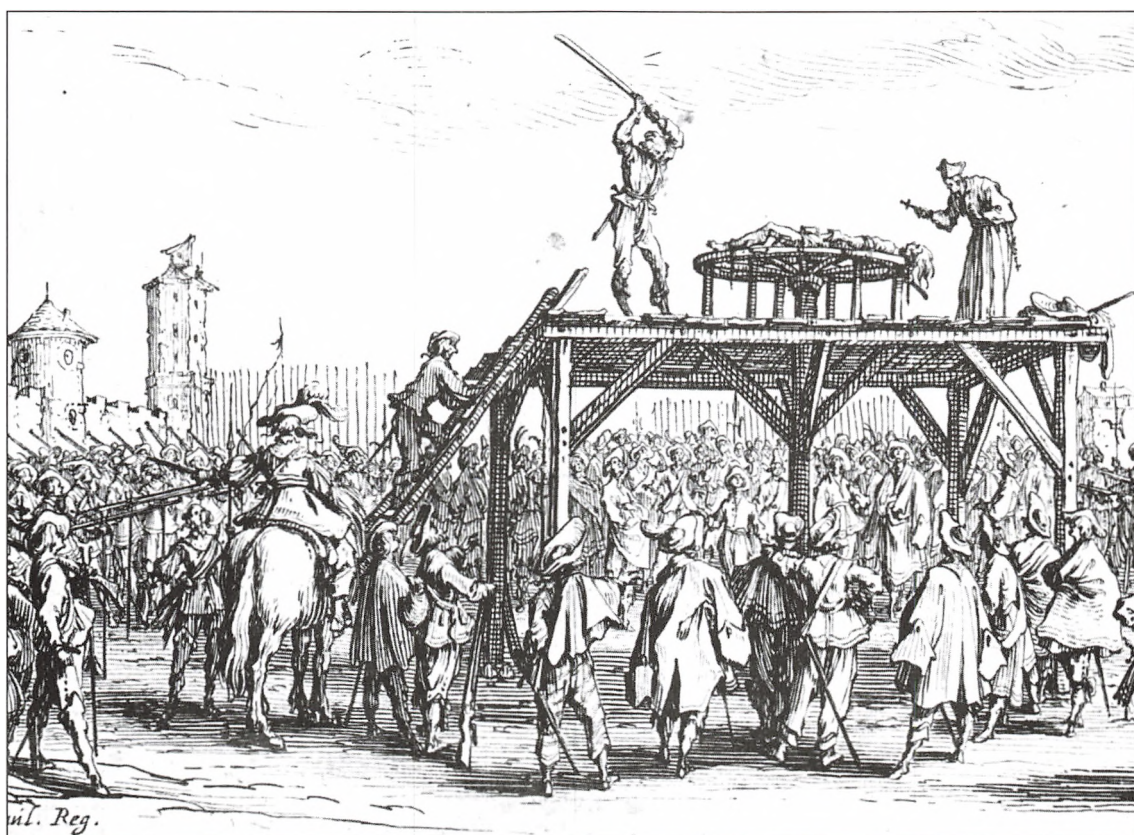
Patrichs kompagni og Svend Andersen af ritmester Horns kompagni, blev dræbt i præstegården i Snesere. Præsten i Snesere mester Albret bevidnede, at den tiltalte var i hans hus med snaphanerne, da kvartermestrene blev dræbt, og at han drog bort sammen med dem igen. Laurids Hemmingsen selv benægtede under ed at have været snaphane eller at have dræbt nogen mennesker. Men bonden Mads Lauridsen fra Brøderup bevidnede, at han havde set tiltalte Laurids Hemmingsen i Sjolte efter de to mord, hvor tiltalte havde prøvet at få en anden mand til at gå omkring med oprørske breve, og at han havde pistoler med sig på hesten. En anden bonde fra Sjolte fortalte ligeledes, at han havde mødt Laurids Hemmingsen senere samme dag, og at denne havde en lang bøsse foran sig på hesten. Den svenske regimentskvartermester, Johan Hansen, forlangte, at tiltalte på grund af vidnesbyrdet skulle dømmes til døden, hvilket han da også blev af dommeren og domsmændene. Af den endelige dom fremgår det, at Laurids Hemmingsen til sidst havde indrømmet at have været med snaphanerne, hvilket kunne indikere, at han har været underkastet tortur.

Det er måske nok værd at bemærke, at Laurids Hemmingsen blev dømt ved en dansk domstol og ikke af svenskerne selv. Men der findes flere lignende eksempler fra Karl Gustav-krigene, hvor svenskerne overlod de tiltalte danskere til et dansk ting.⁹⁸ Flere senere forfattere har

ment, at de danske domsmænd og præsten i Snesere var blevet intimideret af svenskerne og altså tvunget til at give vidne og dømme Laurids Hemmingsen til døden – mod deres vilje.⁹⁹ Det finder jeg dog lidet sandsynligt. Hvorfor skulle svenskerne gøre sig det besvær at stille snaphanen for en dansk domstol og derefter tvinge en afgørelse igennem, når de uden videre selv kunne henrette ham? Forklaringen er nok snarere den, at svenskerne her har ønsket at optræde civiliseret som en gestus overfor den del af befolkningen med hvilken de havde en form for samarbejde. Den svenske grev Ludvig optræder i kilden som den instans, der (rent hypotetisk) kunne have omstødt rettens afgørelse og benådet Laurids Hemmingsen. Han havde altså juridisk set indtaget den plads, som ellers normalt var besat af den danske konge. Samarbejdet mellem den svenske besættelsesmagt og den danske befolkning var således fuldt integreret og nærmest institutionaliseret, for så vidt angår retssagen.

Ydermere var de danske vidner og domsmænd næppe specielt venligt stemt overfor snaphanerne. Før krigen havde Laurids Hemmingsen alvorlige problemer med præsten i Everdrup, Rasmus Hansen. En anden af Svend Poulsens folk, Peder Christoffersen fra Smidstrup, blev i retssagen omtalt som værende berygtet for snaphaneri og for at have skyet både kirken og sit eget hus (for at undgå at betale skat).¹⁰⁰ Ægteparret Rasmus Hugger og Anna Madsdatter fik først plyndret deres gård i Grumløse af svenskerne, og dernæst måtte Rasmus flygte, mens Anna blev ført til Vordingborg slot af den danske ridefoged, som beskyldte de to for at prøve at slippe for at betale skat. Parret måtte afhænde gården, for at Anna kunne blive løsladt, og da svenskerne vendte tilbage, blev Rasmus Hugger snaphane sammen med Svend Poulsen.¹⁰¹

I det hele taget tyder meget på at størstedelen af Svend Poulsens folk ikke var en del af det lovydige samfund som sådan, men allerede havde problemer med de danske myndigheder, før de blev snaphaner. Der kan derfor i forbindelse med retssagen meget vel være tale om en slags uskrevet overenskomst, hvor svenskerne på deres side opretholdt det danske retssystem, mens de danske domsmænd til gengæld dømte, som svenskerne og de selv ønskede det. Snaphanerne havde altså en lav social

Laurids Hemmingsen og andre snaphaner endte deres dage på hjul og stejle, en almindelig henrettelsesmetode i 1600-tallet (Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre", nr. 14, 1633, Statens Museum for Kunst, SMK foto).

status; på den ene side kæmpede de mod svenskerne, og på den anden side blev de regnet for banditter og lovløse af lokalbefolkningen. Det bør i den sammenhæng nævnes, at mester Albrets kone, Magrete, købte kvæg af den svenske kvartermester, som forinden havde indkrævet kvæget i landsbyen. Præsteparret havde derfor en åbenlys interesse i at stå på god fod med svenskerne.¹⁰² Svend Poulsen skrev selv i et senere brev til Frøderik III, at Laurids Hemmingsen var blevet angivet af folk på Sjælland, og at præsten i Snesere og domsmændene helt frivilligt havde vidnet mod ham og dømt ham til døden.¹⁰³ Præsten og domsmændene blev ikke straffet, som Svend Poulsen havde ønsket, men Laurids Hemmingsens lig blev dog nedtaget af stejlen og begravet på hæderlig vis.¹⁰⁴ Der er også andre indikationer på, at den generelle stemning blandt befolkningen ikke var videre oprørsk. Under retssagen mod Laurids Hemmingsen fortalte et vidne, at Hemmingsen havde prøvet at få Peder Skrædder i Sjolte til at gå til kaptajnerne fra landmilitzen med

et oprørsk brev, men at Peder Skrædder havde nægtet dette, hvorefter Hemmingsen havde truet med at skyde ham.¹⁰⁵ Ifølge Rapporten var det besværligt for Svend Poulsen selv at samle folk, og på et tidspunkt havde en bonde advaret svenskerne på Totterupholm om snaphanernes komme. Det beskrives også, hvordan kaptajnerne fra landmilitsen var utilbøjelige til at bistå Svend Poulsen med hans hverv, og på Møn ville ritmester Schrøder ikke huse Svend Poulsen og hans snaphaner. Det danske militær ønskede ikke at blive slået i hartkorn med snaphanerne, og Schrøder var bange for, at han selv og de danske tropper ville komme til at undgælde for det, i tilfælde af at svenskerne erobrede øen. Det var nok ikke langt fra alle danskere i de besatte landområder, som stiltiende accepterede den svenske okkupation eller ligefrem samarbejdede med svenskerne. Alligevel har det drejet sig om et fåtal, som virkelig gjorde en aktiv indsats mod besættelsesmagten. Foruden ridefogederne i Nordsjælland var der også andre snaphanegrupper i det meste af Danmark. Ifølge Askgaard og Olsen blev bl.a. præsten i Lyderslev arresteret af svenskerne og beskyldt for at have opildnet bønderne til oprør.¹⁰⁶ Er oplysningen om præsten i Lyderslev korrekt, er det sandsynligt, at Svend Poulsen under sit besøg i Lyderslev kan have givet præsten en kopi af det kongelige opråb og dermed givet denne mulighed for at udbrede kongens budskab.

For at være i stand til at operere så frit, som tilfældet tilsyneladende har været, må Svend Poulsen og hans snaphaner nødvendigvis have haft nogle støtter blandt lokalbefolkningen. Men de nævnes bare ikke i kilderne. Snaphanernes kamp mod svenskerne i Sydsjælland var altså ikke en spontan eller massiv folkerejsning, således som kongen havde ønsket. Det samlede billede giver indtryk af, at befolkningen i bred forstand og trods de hårde vilkår ønskede at stå på god fod med svenskerne. Årsagen var næppe, at de var specielt svensksindede, men de ønskede nok snarere den at de bare ønskede at overleve – og frygten for gengældelse har givetvis været større end ønsket om at gøre modstand.¹⁰⁷ Ret beset havde størstedelen af befolkningen heller ikke noget reelt at vinde, for landet var besat af en overlegen fjende, og Svend Poulsen magtede kun at forstyrre svenskerne i begrænset om-

Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre," nr. 4, 1633, (SMK).

fang. Godt nok nævner Rapporten, at den proviant, som svenskerne tog fra bønderne, ved flere lejligheder blev sendt tilbage igen, når snaphanerne havde opsnappet den fra svenskerne. Dette kan dog have været til direkte skade for befolkningen, hvis svenskerne fandt ud af, at bønderne fik hjælp af snaphanerne. Som nedenstående citat illustrerer, gik det ofte ud over befolkningen i de enkelte byer, når snaphanerne stak af efter at have overfaldet svenske tropper:

Siden Ritmester Schrøder havde slaget det Parti her, kom Tropperne regimentsvis; og da intet blev forskaanet, truede desforuden at brænde byen af. De assignerede vilde os fattige Mennesker intet forskaane, for det var al deres Folk her blev slagen. Derefter kom Vinteren; det begyndte at fryse, og de Svenske vilde attackere Møen, stod der udi 4-5-6 Uger tillige hele Regimenter og undertiden 6 og 7 Eskadroner.¹⁰⁸

De, som sluttede sig til Svend Poulsen, var sandsynligvis folk der var blevet drevet til det af svenskernes hærgen, og de havde sjældent noget at tabe.

Snaphanekrigen

Svend Poulsens snaphanevirksomhed i Sydsjælland kan sammenlignes med en egentlig guerilla- eller partisan-krig. De moderne termer til trods, kan snaphanernes virke defineres som irregulær krigsførelse udført af mindre, uafhængige styrker mod en talmæssigt overlegen regulær fjende.¹⁰⁹ Styrken i denne form for krigsførelse ligger i brugen af overraskelsesangreb og stor mobilitet baseret på indsamling af efterretninger.¹¹⁰ Dette skal ikke kun ses som et bevidst strategisk valg fra Svend Poulsens side, men i lige så høj grad som en nødvendighed afledt af den reelle situation i Sydsjælland på det givne tidspunkt. Svend Poulsens erfaring fra tidligere krige, og i særdeleshed tiden som dragonleder i Skåne og Halland, må have haft en afgørende betydning for kampenes udfald. Svend Poulsen syntes ikke umiddelbart at have fulgt nogen overordnet strategi i Sydsjælland, udover at bekæmpe svenskerne hvor det var muligt og med alle forhåndenværende midler. Formålet var altså ikke en stor militær sejr, men snarere at svække fjenden ved mange små træfninger. Som det fremgår af Rapporten, bevægede Svend Poulsen og hans snaphaner sig konstant i et zig-zag mønster – afhængigt af hvor svenskerne kunne rammes og for at undgå forfølgelse. Afstikkeren ud i Stevns Herred og togtet nordpå fra Sværdborg og Torp viser, at målet ikke blot var at komme i kontakt med styrkerne på Møn og de andre øer, men at overfalde og forstyrre svenskerne så meget som muligt. Togtet antog altså form af et veritabelt raid, hvor snaphanerne, uden at have en base eller et område at skulle forsvare, kunne foretage hurtige angreb og derefter straks rykke videre. Snaphanernes mål var hovedsageligt sauvegarderne, som var spredt ud i landsbyerne i mindre og derfor sårbare grupper. Hvor sårbare, vidner de mange kvartermestre blandt de dræbte om. De proviantvogne der blev opsnappet og sendt tilbage til bønderne, endte derfor heller ikke som tiltænkt hos svenskerne i hovedlejren ved København.

Sydsjælland var topografisk set ikke videre velegnet til guerillakrig. På trods af, at der var betydeligt flere skove og bevoksninger i 1600-tallet end der er i dag, stod det flade og opdyrkede landskab i skarp kontrast til f.eks. området omkring Hallandsåsen. Derfor var det også alt-

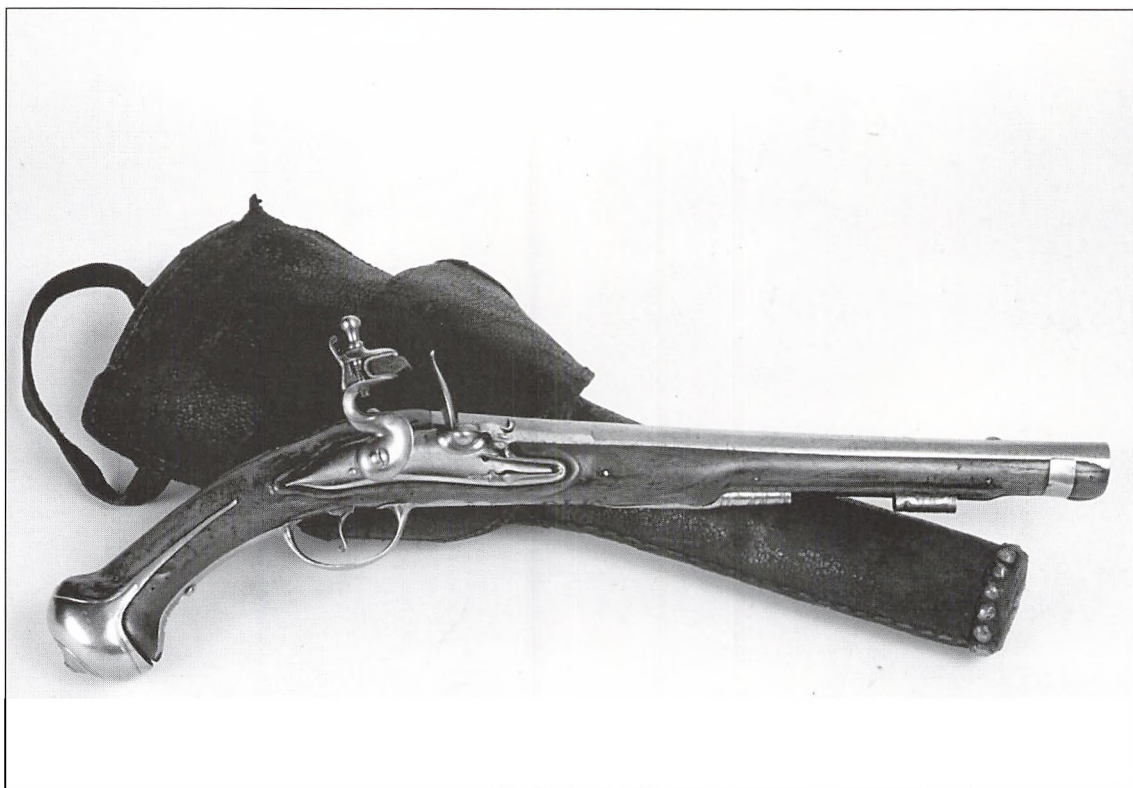

Svend Poulsen og hans mænd opsnappe en del proviantvogne på vej til den svenske hovedlejr. Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre," nr. 4, 1633, Statens Museum for Kunst, SMK foto.

afgørende for snaphanerne at de opererede i velkendte omgivelser, hvor de havde store taktiske fordele frem for svenskerne. For at bekæmpe svenskerne og undgå tilfangetagelse måtte snaphanerne konstant have spejdere ude for at holde øje med svenskernes bevægelser. I Svend PoulSENS brev til kongen d. 1. januar 1661 skriver han om Laurids Hemmingsen:

...huilchen wahr alle wegne meget welbekiendt udi Sielland, som och iche loed sig fortryde wed natt och dag att reysze omkring udi landet, mig iche alleenigste goed kundschaftsz recognition at före, medens end och een deell mandschabff mig at tilbringe och forschaffe.¹¹¹

I Vitus Berings værk om Københavns belejring finder vi også en interessant beskrivelse af Svend PoulSENS metoder i forbindelse med gøngernes deltagelse i byens forsvar:

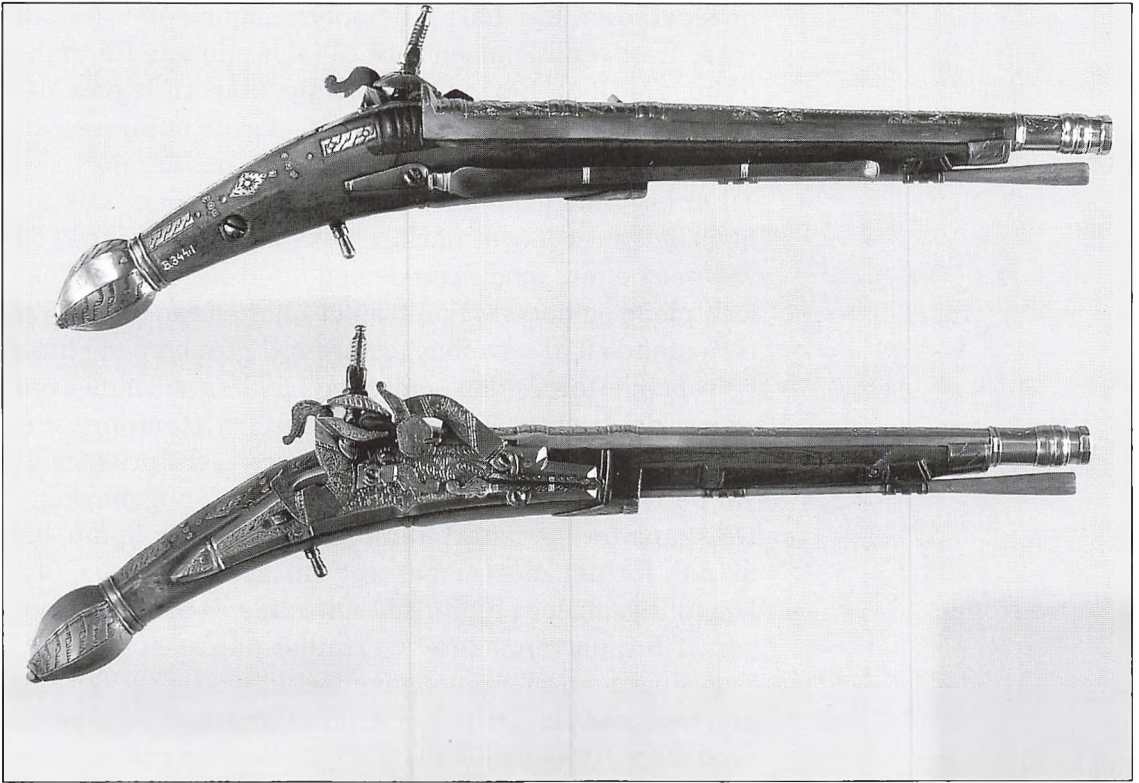

Svensk flintelås pistol Model-1704 med pistol taske. (TM B1331b).

Han [Svend Poulsen] var ufortrøden i at udspionere enhver Lejlighed, kom i Fiendens Lejr med den helligste Mine af Verden, hørte hvad Anslag man havde for, og saa, naar han kom til sine Kammerater igjen, strax parat at tage mod Fienden fra hvad Kant han end viste sig.

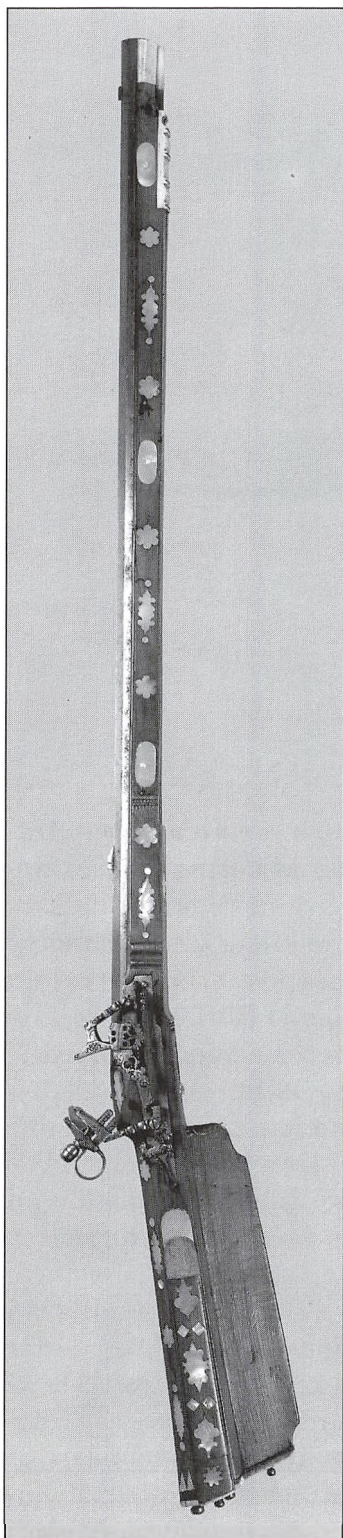
Da Kjøbenhavns Belejring tog sin begyndelse, betjente han sig her af samme Krigslist, og voldte de Svenske adskillige Tab; især var han heldig i at overfalde Proviantransporter og at nøde dem der havde plyndret til igjen at overlade ham det gjorte Bytte. At det i Grunden var et Røverhaandverk, vil jeg ikke saa lige fragaae; men Overfald og Krigstilstand retfærdiggjør ethvert Middel og ethvert Paafund, hvormed man kan tilføje Fienden Skade og Afbræk.¹¹²

Beskrivelsen af Svend Poulsens metoder – spionage og bagholdsangreb – er forbløffende lig den beskrivelse, man finder hos f.eks. Carit Etlar, og må derfor siges til

Snaplåspistolpar fra Skotland, o. 1630 (TM B344:1+2).

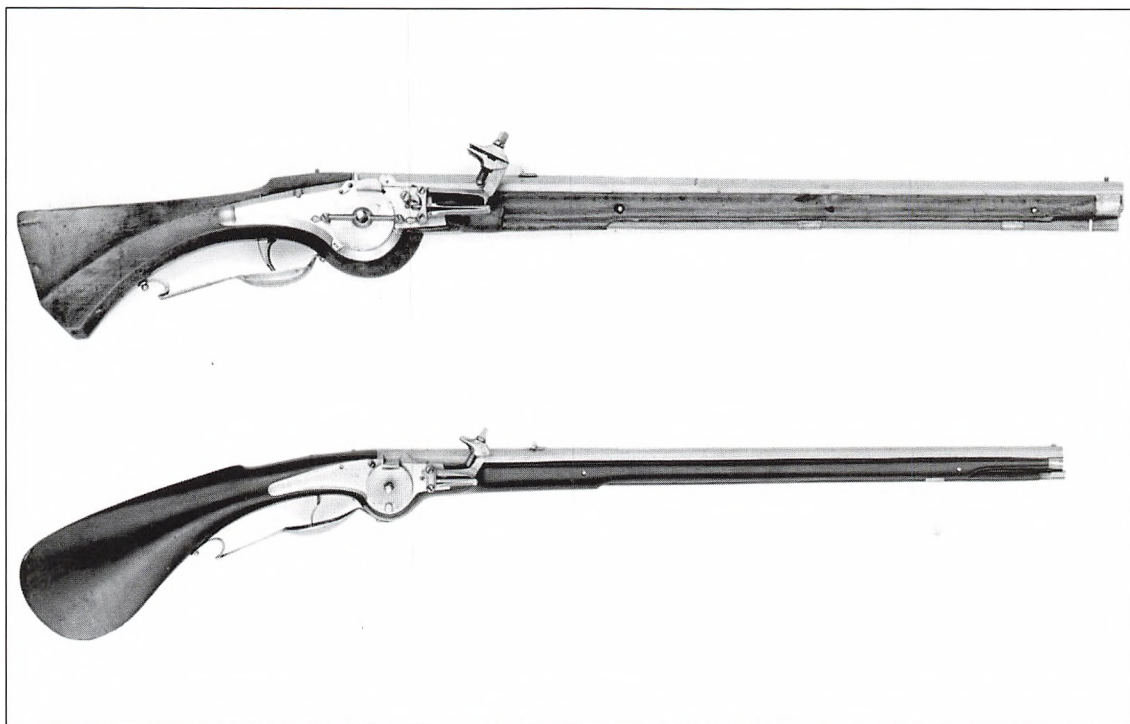
en vis grad at danne forlæg for den senere litterære tradition.¹¹³ Mærkværdigt er det dog, at Bering angiver København som skuepladsen for Svend Poulsens indsats mod svenskerne, når ingen andre kilder giver grundlag for en sådan påstand. R. Nyerup, var imidlertid en smule upræcis i sin oversættelse af Bering, en detalje som har undgået andre forfatteres opmærksomhed.¹¹⁴ Således skrev han på side 116: "Da Københavns Belejring tog sin Begyndelse, betjente han sig *her* af samme Krigslist." (min kursivering)¹¹⁵ Den latinske originaltekst lyder: "Idem cæpta Hafniæ obsidione transtulit ad Sellandos has artes..."¹¹⁶ og burde snarere oversættes med: "Da Københavns Belejring var begyndt, overførte han sin krigslist til Sjælland."¹¹⁷ Berings beretning om overfald på proviantvogne på Sjælland stemmer derfor nøje overens med, hvad der står i Rapporten. Når vi samtidig ved, at Svend Poulsen i 1660 og 1661 var i København indtil flere gange,¹¹⁸ kan det ikke udelukkes, at han her har fortalt om sine bedrifter. Det er dermed muligt, at Bering, som i 1661-1665 arbejdede på bogen i

hovedstaden, har haft sine oplysninger – om ikke direkte fra Svend Poulsen selv, så i det mindste fra anden hånd. Dog bør Berings beretning ikke tillægges den store kildemæssige værdi, men er snarere et interessant billede på samtidens syn på snaphanernes kamp.

Til at begynde med har Svend Poulsen og hans folk formentlig været meget dårligt bevæbnede, med få skydevåben og ellers modificerede bonderedskaber, som f.eks. leer, plejle og høtve. Først senere har snaphanerne været i stand til at bevæbne sig ordentligt med både hestevåben og våben, efterhånden som disse blev taget fra de svenskere, de dræbte. Vidneudsagnene fra Hemmingsens dom viser, at han ved overfaldet på Snesere præstegård var bereden og bevæbnet med både pistol og musket.¹¹⁹ Da snaphanerne i starten måtte undgå åben kamp, har de nok for det meste opereret om natten – f.eks. blev Hemmingsen set i Sjolte ved nattetide.¹²⁰ Som det fremgår af Rapporten, skete overfaldet på præstegården i Sværdborg om morgenen, sandsynligvis tidligt før daggry, hvor snaphanerne har kunnet omringe de sovende svenskere. Tilsyneladende overgav svenskerne sig uden kamp, og blev derefter alle sammen ført ud i skoven og dræbt. Snaphanerne har fortrinsvis benyttet sig af bagholdsangreb, og træfningen med de 100 svenske ryttere (mellem Torp og Fladså) kan kun have foregået på en sådan måde. Som Rapportens formulering antyder: "Hvorfor vi gjorde os rede til at tage imod dem." Ikke desto mindre, virker påstanden om størrelsen af de svenske tab ved denne træfning – nemlig 46 dræbte – stadig overdreven. Selvom Svend Poulsen og hans folk har ligget i baghold, kræver en succesfuld gennemførelse af en sådan form for guerillakrigsførelse en erfaring, som de sjællandske bønder næppe har haft.¹²¹ Til gengæld giver beskrivelsen af forfølgelsen og kampen ved Fladså nærmest indtrykket af en veritabel ryttertræfning. For som

Russisk snaplås riffel o. 1665. Kaliber 10,7 mm. (TM B698:1).

Hjullåsbøsse fra begyndelsen af 1600-tallet (TM 390).

Karabin med hjullås, o. 1650, fremstillet i Suhl. (TM B546).

der står, så forfulgte snaphanerne de flygtende svenske ryttere fra Præstø og Vordingborg en "stor Mil." Alle snaphanerne var altså på dette tidspunkt beredne, men kamp til hest har dog næppe været deres foretrukne taktik. Severin Kjær gengiver et sagn, hvori det fortælles at Svend Poulsen og hans folk benyttede sig af en slags lureminer, kaldet selvskud, som blev udløst, når man trådte på dem eller rørte fængsnoren.¹²² Snaphanerne skulle have sat disse sprængladninger op på landevejen langs Præstø Bugt, mens de selv lå i skjul i Lestrup skov. Denne beskrivelse af lureminer minder til forveksling om dem der blev opsat af tøjmester P. Kalthoff i forbindelse med belejringen af København, men der er intet skriftligt belæg for at de også skulle have været benyttet i Sydsjælland.¹²³

Det tænkte samarbejde med de danske styrker på øerne blev kun realiseret ved overfaldet på Vordingborg – det var til gengæld også succesfuldt. Ellers opererede snaphanerne helt på egen hånd og førte en nådesløs krig, som f.eks. overfaldet på Sværdborg præstegård. Set i det lys er det heller ikke underligt, at Schrøder på Møn senere ikke ønskede at huse dem.

Betydningen af snaphanernes operationer i Sydsjælland

Adskillige forfattere har tillagt Svend Poulsens virke i Sydsjælland en meget stor betydning, f.eks konkluderer Hansgaard i sin bog at:

Svends resultatrige og blodige kampe havde bidraget til svenskernes svækkelse, kun vestmagternes aversion mod øresundstolden reddede roskildefreden nogenlunde helskindet i land for Sverige [...] Uden disse uderigspolitiske hensyn var en sejr for Danmark vel ikke så fjern og umulig endda, for landet var begyndt med at tage sig alvorligt sammen.

Befolkningens håbløshed var slået over i en vis fortrøstning. Svends småkampe blev for den lige så mange stjerner på en hidtil mørk og knugende himmel. Her var uforfærdethed, handlekraft og gløddende danske hjerter, som ikke frygtede konsekvenserne, magtmidlerne eller fjendernes tal, men viste, at det kan nytte, – at den tilsyneladende uovervindelige kan slås. Svend blev en folkehelt, hvis bedrifter lever i sagn og saga og avler ny bedrifter.¹²⁴

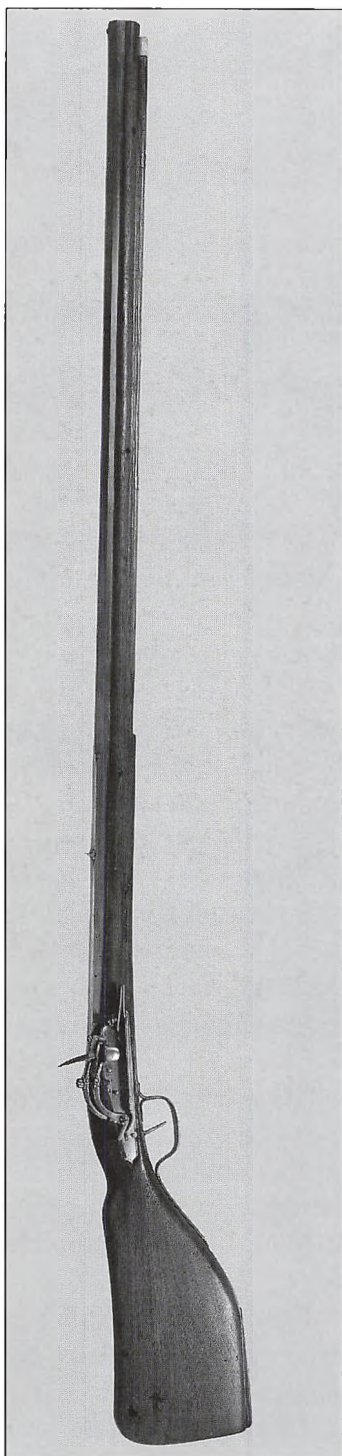
Hansgaard fortegnede beskrivelse af Svend Poulsen indsats og dens betydning er typisk for efterkrigstidens glorificerende patriotisme – og går langt ud over hvad der er kildemæssigt belæg for. Fremstillingen af Danmarks situation i slutningen af krigen må også siges at bero på en kraftig overvurdering af landets militære styrke. I virkeligheden kan man ikke umiddelbart vurdere den egentlige betydning af Svend Poulsen og hans snaphaners indsats i Sydsjælland. Dertil er kilderne for ensidige, da kun Rapporten nævner de forskellige træfninger i detaljer. Der eksisterer desværre ingen svenske kilder, som kan bidrage til en mere nuanceret fremstilling af snaphanernes virke i Sydsjælland – og frem for alt deres betydning i militær forstand. Det har i det store og hele været muligt at identificere de svenske regimenter, som Svend Poulsen kæmpede mod. Alligevel har det ikke ad den vej kunnet lade sig gøre at af- eller bekræfte Svend Poulsens oplysninger og angivne svenske tab etc. De få bevarede regimentspapirer fra 1658, der findes i Krigsarkivet i Stockholm, er mangelfulde og

Store svenske troppestykker tvang Svend Poulsen og snaphanerne til at indstille deres operationer i Sydsjælland. (Efter Erik Dahlberg, i S. Puffendorf "De Rebus a Carolo Gustavo," 1696).

indeholder ikke komplette tabslister. Den grev Ludvig, der omtales i retssagen ved Thurebygård, er grev Ludvig Weyrich Leyonhufwud (Lewenhaupt), som kommanderede Östgöta kavaleriregiment fra 1650 til 1661.¹²⁵ Købstæderne Vordingborg, Præstø, og Storeheddinge var foruden Östgöta også assigneret Uplands kavalleriregiment under grev Pontus Frederik de la Gardie, Åbo kavalleriregiment under Fabian Berndes og Nylands og Tavastehus kavalleriregiment under oberst Johan Galle.¹²⁶ Samtidige danske kilder nævner i enkelte tilfælde de svenske regiment, der brandskattede og udskrev i Sydsjælland.¹²⁷ Desværre findes der ingen ordrer og breve fra eller til disse regimentschefer, som omtaler Svend Poulsen eller snaphanerne.

Selv med store forbehold over for Rapportens tendens er det dog muligt at konkludere, at Svend Poulsens mission i Sydsjælland rent umiddelbart var en succes. For det lykkedes ham jo under meget vanskelige vilkår og med meget få midler, at samle bønder nok til at kunne bekæmpe svenskerne i en partisanekrig. Men set i det store perspektiv har Svend Poulsens indsats ikke haft nogen nævneværdig indflydelse på krigens gang og dens udfald. Selvfølgelig er det svært at sige noget om snaphanernes betydning helt konkret, f.eks. for det belejrede København, men intet tyder på, at Svend Poulsen har haft nogen afgørende indflydelse – hverken praktisk eller moralsk. Havde Svend Poulsen kunne binde svenske

Sverige o. 1650.
 Snaplås-bøsse.
 Kal. 20,1 mm. B. 506.

tropper i Sydsjælland med sin hærgen og overfald f.eks. under Stormen på København, da ville der være tale om et reelt og håndgribeligt resultat af hans indsats. Det var imidlertid ikke tilfældet. Rapporten nævner, at der efter overfaldet på Vordingborg blevet udkommanderet 2000 ryttere og dragoner mod Svend Poulsen, og senere kom også grev Ludvig, som stod i Fakse i 6 uger med artilleri. Ovenstående citat fra borgerne i Vordingborg viser at Svend Poulsen tydeligvis generede svenskerne og lokalbefolkningen i Sydsjælland, hvilket forårsagede nogle troppebevægelser i området, men svenskerne trak alligevel styrker ned til Sydsjælland kort efter, da Møn, Lolland og Falster skulle angribes.¹²⁸ I modsætning til de Nordsjællandske snaphaner var Svend Poulsen ikke involveret i noget større samarbejde med andre danske styrker, togtet på Vordingborg undtaget, og hans militære betydning kan derfor heller ikke belyses ad denne vej. Man kunne indvende, at de tre svenske breve vedrørende Svend Poulsen, hvoraf det ene er stilet til Karl X Gustav, peger i retning af, at han trods alt har haft en vis betydning. Hvorfor ellers nævne ham på så højt plan? Imidlertid viser brevet fra general Wrangel d. 28. august 1658, at Svend Poulsen var ret berygtet blandt svenskerne, og oplysninger om ham blev sendt til Karl X Gustav.¹²⁹ Det er interessant, at Wrangels brev her udtrykker stor bekymring for Svend Poulsen i en situation, hvor han faktisk ikke var tilstede, mens de tre senere breve nævner Svend Poulsen nærmest *en passant* – på et tidspunkt, hvor han kæmpede mod svenskerne! Mens snaphanerne i Nordsjælland, som givetvis er de folk Wrangel egentlig refererede til, af svenskerne blev opfattet som en militær trussel, har Svend Poulsen i Sydsjælland ikke vakt samme bekymring. Svend Poulsens snaphaner var trods alt relativt få, de fik ikke nogen særlig opbakning fra befolkningen, og lige så snart svenskerne samlede tropper imod dem, måtte de ophøre med at operere.

Efter sin tilbagekomst til København indgik Svend Poulsen formentlig hurtigt i forsvarsstyrken, hvor han sandsynligvis blev forenet med sine tidligere folk i Hans Schacks regiment, med hvilket han i sommeren 1659 drog til Fyn.¹³⁰

Fane fra Johan Schmitts regiment i svensk tjeneste, erobret af von Ebersteins danske rytterregiment ved Nyborg 14. november 1659 (TM F614).

I foråret, der fulgte den mislykkede storm på København, vendte svenskerne opmærksomheden mod de sydlige øer. Her lykkedes det dem efter længere tids kampe at erobre Langeland, Lolland, Falster og Møn, som faldt d. 29. maj 1659. Men svenskernes krigslykke begyndte så småt at vende, og i løbet af 1659 blev svenskerne drevet helt ud af Jylland af Danmarks polsk-brandenburgske allierede. På Bornholm måtte svenskerne overgive sig til øboerne, og i Trondhjem blev de også slået tilbage. Under Slaget ved Nyborg d. 14. november 1659 led svenskerne et stort nederlag til Hans Schack og de allierede polsk-brandenburgske styrker. Frankrig, England og

Nederlandene tvang omkring årskiftet Danmark og Sverige til forhandlingsbordet, men først efter Karl X Gustavs død d. 13. februar 1660 kom der for alvor gang i forhandlingerne. Den 27. maj 1660 blev freden sluttet i København, og med udgangspunkt i Roskildefreden fik Danmark lov til at beholde Bornholm og Trondhjem, mens de østlige områder forblev svenske.

I december samme år skrev Ebbe Ulfeld til grev Stenbock, at hans tjener, som opholdt sig i København, havde set nogle snaphaner blive stillet for kongen på slotspladsen. Snaphanerne havde ønsket at hjælpe med Danmarks forsvar, men adspurgt om de ville være musketerer, havde de svaret benægtende. De ønskede at kæmpe under Svend Poulsen, og flere af deres kammerater ville følge efter. Det viste sig, at snaphanerne havde stjålet en båd fra en fisker ved Kullen for at komme over Sundet, og det er derfor sandsynligt, at der har været tale om folk, som kendte Svend Poulsen fra hans virke ved Hallandsåsen i 1657. De kom blot for sent, krigen var sluttet, og kongen sendte dem derfor hjem med penge til rejsen.¹³¹ Måske endnu en indikation om, at det var for sin indsats i Skåne og Halland at Svend Poulsen var mest kendt i sin samtid.

Svend Poulsen efter Karl Gustav-krigene

Svend Poulsen forblev sandsynligvis i hovedstaden efter krigsafslutningen, i hvert tilfælde bliver han nævnt som bosat i Hestemølle Strædet d. 8. november 1660, og han skrev til kongen fra København d. 1. januar 1661 angående nedtagelsen af Laurids Hemmingsens lig.¹³² Fra Svend Poulsons eget brev af d. 30. januar 1666 ved vi, at han i 1661 fik Lundbygård i Sydsjælland kvit og frit resten af sin levetid.¹³³ Han skulle ikke betale fæsteafgift, men til gengæld kunne hans børn ikke arve gården. Det fremgår også af brevet, at gården var i meget dårlig stand, og at Svend Poulsen måtte sætte en del penge til for at reparere den. I 1666 var han derfor ruineret og bad kongen om at få en anden gård i Lundby i stedet for de hvervepenge, han stadig havde tilgode fra 1657. Men Svend Poulsen har nok ikke været helt så tilfreds med livet som bonde. For endnu før han havde fået svar fra kongen, skrev han d. 14. februar 1666 til sin tidligere overordnede Hans Schack og bad om at blive vagtmester

Efter Erik Dahlberg, i *S. Pufendorf* "De Rebus a Carolo Gustavo," 1696.

over strandvagten i Vordingborg og Tryggevælde len.¹³⁴ Svend Poulsen skrev igen til Frederik III d. 30. april, og bad om at få Lundbygård som ejendom foruden en anden gård i Lundby, i stedet for sit tilgodehavende for hvervningen af 169 mand i 1657.¹³⁵ Kammerkollegiet ville dog kun godtage hvervningen af 137 mand og fastsatte derfor Svend Poulsens tilgodehavende til 1.303 1/2 Rdl. mod de 1572 1/2 Rdl., som han selv havde fordret.¹³⁶ Den 12. maj 1666 fik Svend Poulsen omsider skødet på Lundbygård og Peder Hansens gård i Lundby af kongen.¹³⁷ Den svenske resident i København, Gustav Lilliecrona, skrev d. 16. august 1666 til den svenske rigskansler og fortalte om, hvordan utro undersætter i Skåne og Blekinge førte korrespondance med folk i København.¹³⁸ Lilliecrona havde med stort besvær og mange omkostninger fremskaffet et brev fra skåningen Herman Christensen til Svend Poulsen. Brevets tone var umiskendeligt anti-svensk, og Herman Christensen omtalte bl.a. en svensk havn, hvor danske styrker kunne gøre landgang. Det altså mere end antydes, at Svend Poulsen og hans dansktro venner i Sverige havde planer om at bringe de gamle provinser tilbage til Danmark. Om Svend Poulsen stod der desuden at han:

...har i sidste Krig været en navnkundig Capitain for Snaphanerne, og skal i Almindelighed reise derover (dvs. til Skåne) i Bondedragt, da han meget bruges herved Hoffet til at udføre slige Commissioner, hvortil han ogsaa skal være heel adroit.¹³⁹

Herman Kristensen blev straks herefter fængslet af svenskerne trods sin påståede uskyld. Den svenske løjtnant Pål Ram, som havde fremskaffet brevet, blev belønnet med en gård i Skåne. I juli 1667 indrømmede Pål Ram imidlertid, at han selv havde fabrikeret det omtalte brev sammen med Svend Poulsen, med den hensigt at sælge det til Lilliecrona.¹⁴⁰ Med Svend Poulsens økonomiske situation *in mente* er det ikke usandsynligt, at han på denne måde har forsøgt at skaffe sig en sideindtægt, men det er også muligt, at han slet ikke har været indblandet i affæren. Der foreligger ingen klare beviser herfor. Svend Poulsen kan udmærket have vedligeholdt kontakten til Skåne, men det er højst usandsynligt, at han skulle være rejst derover – og da slet ikke i hoffets tjeneste – når ingen andre kilder så meget som antyder dette. Under alle omstændigheder er det interessant, hvordan Svend Poulsens ry og rygte voksede sig stadig større. At brevet var et falsum har imidlertid ikke afholdt en række forfattere fra at skrive at Svend Poulsen talrige gange skulle have været i Skåne forklædt som spion, hvilket passer glimrende med den traditionelle glorificerende fremstilling af folkehelten.¹⁴¹

Svend Poulsens økonomiske situation forværredes dog stadigt og på trods af, at han lånte betydelige summer,¹⁴² måtte han omkring 1669 overdrage Lundbygård til sin datter Gertrud, omend kun formelt.¹⁴³ I 1672 stillede en sagfører krav om tilbagebetaling af en gammel gæld på 75 sletdaler og 11 skilling, som Svend Poulsens hustru havde stiftet i Helsingborg i 1657.¹⁴⁴ Udfaldet af sagen kendes ikke. Det kom derfor på et heldigt tidspunkt da kong Christian V (1670-1699) d. 16. februar 1673 bad krigsmarskallen undersøge, om der i Sjællands Stift befandt sig gamle krigsfolk, som havde tjent landet og burde belønnes for deres indsats. Amtsskriveren i Vordingborg svarede d. 27. marts, at ingen i amtet havde meldt sig bortset fra en medaldrende person ved navn

Efter Erik Dahlberg, i *S. Puffendorf* "De Rebus a Carolo Gustavo," 1696.

Svend Poulsen fra Lundby, som påstod at have været kaptajn over et kompagni dragoner i den sidste krig.¹⁴⁵ Det ses heraf at Svend Poulsens rygte trods alt ikke var mere udbredt, end at amtsskriveren ikke havde hørt om ham og tilmed var forbeholden over for hans påstand. Svend Poulsen har givetvis ikke haft tiltro til amtsskriveren, og han skrev derfor selv d. 5. april 1673 til kongen og opremsede sin militære karriere under 30-års Krig, Torstenssonfejden og Karl Gustav-krigene. I brevet bad han om enten at få sin gamle bestilling som kaptajn, eller blive tilkendt underhold (pension).¹⁴⁶

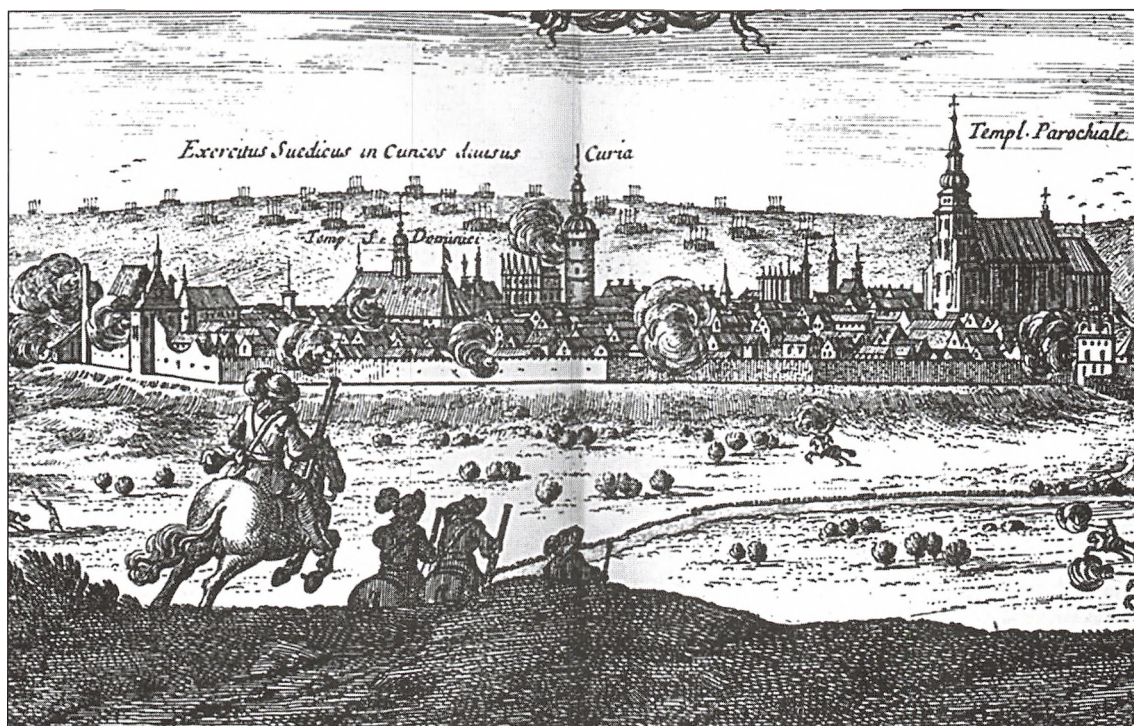
Kort efter, d. 26. april 1673, blev han således tilkendt en årlig pension på 30 Rdr., og ved denne lejlighed blev han omtalt som "gamle Kaptajn Svend Poulsen Gyngge." Det er første gang, at Svend Poulsen bliver nævnt med tilnavnet "Gyngge." Siden Svend Poulsen ikke tidligere er blevet omtalt som gønge – hverken af sig selv eller af andre – må der være en særlig grund til, at han pludselig får tilnavnet i 1673. En forklaring kan måske være, at tilkendelsen af pension i 1673 er første gang, man fra officiel side omtaler Svend Poulsen siden 1666, og første gang efter Christian V's tiltrædelse som konge. Når

man i krigskollegiet i 1673 har gennemgået de forskellige papirer vedrørende Svend Poulsen, har man kunnet se, at han havde hus og hvervede folk i Halland og Nordskåne i 1657.¹⁴⁷ Den tidsmæssige afstand fra Danmarks besiddelse af de østlige områder kan have resulteret i, at man fra officiel side har benævnt ham *gønge*, altså som en betegnelse, der blot henviste til et tilhørsforhold i Skåne, Halland og Blekinge. Men det giver ikke grundlag for at betegne Svend Poulsen som værende *gønge* i snæver forstand. Ud af de 109 kilder gengivet i bilag I, omtaler kun de tre Svend Poulsen med tilnavnet *gønge*.¹⁴⁸

Hos den næsten samtidige Vitus Bering bliver Svend Poulsen for første gang beskrevet som leder af *gønger*:

*Disse af Naturen barske og al Tvang hadende Mennesker (gøngerne) bleve endnu mere ophidsede af Partigjængereren Svend Poulsen. Forstod Nogen at electrisere en Folkevrimmel og sætte Alt i Fyr og Flamme, saa var det ham.*¹⁴⁹

Koblingen mellem *gøngerne* og Svend Poulsen, som der senere er blevet lagt meget vægt på, uddyber Bering desværre ikke. Forbindelsen mellem Svend Poulsen og *gøngerne* må dog nødvendigvis hænge sammen med hans tid som hverver og dragonfører i Skåne i 1657-58. Som bekendt blev hans folk d. 27. august 1658 fordelt til tre regimenter, af hvilke det ene var Frederik von Ahlefeldts.¹⁵⁰ Ahlefeldt var d. 30. juni blevet udnævnt til oberst over Livgarden, som også omfattede det såkaldte *gøngekompani* under Niels Rosenkrantz, samt både skånsk og norsk mandskab.¹⁵¹ Berings fremstilling kan derfor muligvis skyldes, at oplysninger om, at en del af Svend Poulsens tidligere folk befandt sig i Livgarden sammen med *gøngerne*, er blevet blandet sammen med andre beretninger om hans virke i Skåne i første del af krigen. Her havde han jo rent faktisk "ophidset folkevrimmelen."¹⁵² Sikkert er det i alle tilfælde, at Svend Poulsen ikke på noget tidspunkt under denne krig var anfører af nogen *gønger*! De 22 af hans folk, som blev nævnt i forbindelse med togtet på Vallen i 1657, var alle fra det sydlige Halland eller området omkring Engelholm.¹⁵³

Efter Erik Dahlberg, i *S. Pufendorf "De Rebus a Carolo Gustavo,"* 1696.

I 1672 skrev Svend Poulsens svigersøn, Hans Svendsen, til kong Christian V, at han bl.a.:

...i forrige og sidste Krigsår havde tjent ærlig med Liv og Blod og forholdt sig vel som Dragon i Kap-tajn Svend Poulsens Kompagni, med hvilke han blev udkommanderet, da Svenskerne vare her paa Sjælland; og var han og med Svend Poulsen ude at gøre Fjenden alt Afbræk, som gøres kunde, hvilket hans smukke Afsked og Testimonium udviser.¹⁵⁴

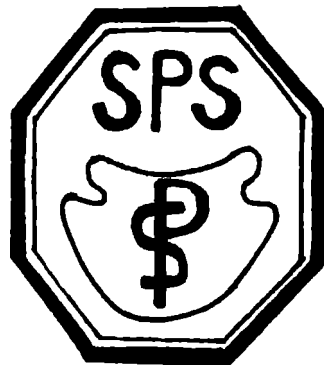
Så noget kunne altså tyde på, at Hans Svendsen havde været en af Svend Poulsens dragoner og havde fulgt ham fra København til Sydsjælland i august 1658. Imidlertid fremgår det tydeligt af brevet indhold, at Hans Svendsen var født på Kristoffer Gabels jordegods i Sydsjælland, hvilket i givet fald skulle udelukke, at han havde været i Svend Poulsens kompagni fra Skåne og Halland. I flere andre kilder omtaler Svend Poulsen dog sine snaphaner i Sydsjælland som et "kompagni," som han "hvervede" folk til.¹⁵⁵ Jeg mener derfor, at Hans Svendsen efter al sandsynlighed blot har været en af

Svend Poulsens snaphaner fra Sydsjælland, og at dette i 1672 omtales lidt misvisende, som om han havde været dragon i et regulært kompagni.

Da der i 1675 igen var optræk til krig mellem Danmark og Sverige, tilbød Svend Poulsen d. 20. april 1675 at hverve et kompagni dragoner med indkvartering i Næstved.¹⁵⁶ Måneden efter gentog Svend Poulsen sin ansøgning, og eftersom han nævnte at have talt med kongen, må han have været i København ved denne lejlighed.¹⁵⁷ I brevet omtalte han også, at der endnu fandtes mange folk fra hans forrige kompagni, som gerne ville tjene under ham igen. Hvis det er sandt, var der altså 16 år efter den sidste krig stadig et tilknytningsforhold mellem Svend Poulsen og de folk, som han havde hvervet under Karl Gustav-krigene. Dagen før Skånske Krig brød ud, fik Svend Poulsens udnævnelse til kaptajn ved strandvagten d. 11. september 1675 kongelig konfirmation. Han forblev ved denne post på Stevns Klint det første år af krigen. Året efter, d. 29. juni 1676 kvitterede han for sit traktement som kaptajn ved Stevns Klint med navnet "Svend Poulsen Gyngede."¹⁵⁸ Imidlertid er tilnavnet "Gyngede" forinden skrevet på regnskabspapiret af regnskabsskriveren Gothard Braem, og måske har Svend Poulsen derfor kvitteret med samme benævnelse. Han har altså ikke nødvendigvis selv fundet på at kalde sig "Gyngede."

Imens forløb krigen til danskernes fordel, og i sommeren 1676 blev danske tropper landsat ved Ystad og Helsingborg. To dage efter landgangen ved Landskrona blev Svend Poulsen d. 13. juli 1676 udnævnt til major og fik tilladelse til at hverve mandskab, hvilket han straks gik igang med, og allerede d. 16. juli fik han udbetalt 200 Rdl. til samme formål.¹⁵⁹ Svend Poulsens omdømme har sine steder endnu haft betydning, for der blev d. 21. juli udstedt en passerseddel til Bendix Jonas fra Halland, Niels Pedersen fra Sjælland, Johan Thorbiørnson fra Marstrand og Børrie Månson fra Gønge Herred i Skåne. Alle ønskede de at tjene under den gamle major.¹⁶⁰ En svensk kilde omtaler, at Svend Poulsen var i Knærød d. 3. september 1676 sammen med 100 snaphaner, men hvorvidt Svend Poulsen deltog aktivt i krigshandlingerne, vides ikke med sikkerhed.¹⁶¹ Under alle omstæn-

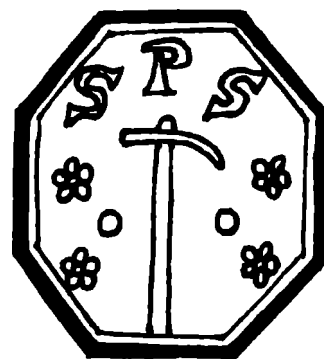
Svend Poulsens segl i 1657 fra signetring med hans initialer (Svend Poulsen) og monogram. Er påført kvitteringer ved siden af hans underskrift, f.eks. kilde nr. 13, 16 og 37 i bilaget.

Svend Poulsens segl i 1657 fra signetring med hans initialer og en omvendt udgave af hans bomærke. Er påført kvittering som vittterlighedsbevis uden hans underskrift, kilde nr. 19 i bilaget. Svend Poulsens bomærke var en såkaldt sparre = Λ og findes påtegnet kvitteringer, f.eks. kilde nr. 21, 23 og 36 i bilaget.

Svend Poulsens segl i 1676 fra signetring med hans initialer (Svend Poulsen) i et borgerligt våben: En hammer omgivet af fire roser og to kugler. Er påført kvitteringer ved siden af hans underskrift, f.eks. kilde nr. 98, 100 og 104 i bilaget.

Slaget ved Helsingborg 1676 under Skånske krige. Stik af Romeyn de Hooghes ca. 1680.

digheder befandt han sig i København d. 29. november 1676, hvor han var syg.¹⁶² Han er derefter formentlig vendt tilbage til Sydsjælland, hvor han flere gange i 1677 mødte op på tinge for at forsvare én af sine bønders sønner, som han havde givet et fribrev.¹⁶³ Svend Poulsen var endnu i live d. 17. februar 1679, da der var fest hos Hans Svendsen, hvor en tønne øl givet i fæste af den gamle major blev drukket. Dette er den sidste kilde, hvori Svend Poulsen bliver omtalt som værende i live.¹⁶⁴ Han er sandsynligvis afgået ved døden kort tid herefter.

Konklusion

Svend Poulsens løbebane som professionel soldat igennem fire krige under tre konger, er ikke noget specielt enestående i 1600-tallets Danmark. På trods af sin faste tilknytning til Danmark kan Svend Poulsens militære virke nemlig godt minde om lejesoldatens, idet han kun var aktiv som soldat, så længe der var krig. Han var med andre ord ikke fast tilknyttet den danske hær, der ellers netop i de årtier blev en permanent stående hær. Dette er muligvis også grunden til, at hans lange karriere, fra barnesoldat i Tredieveårskrigen til major under Skånske Krig, ikke havde den store indflydelse på hans sociale position. Svend Poulsen var en stor del af sit liv – i hvert fald efter 1657 - plaget af dårlige økonomiske forhold, og han endte sine dage fattig og affældig. I betragtning af Svend Poulsens sociale baggrund, må man derfor sige, at der findes forbavsende mange informative originalkilder til belysning af hans liv.

Hans indsats som leder af snaphanerne i Sydsjælland var efter alt at dømme ret succesfuldt, men dog uden nogen særlig indflydelse på krigens gang i det større perspektiv. Den berømmelse, han opnåede i sin levetid, har været på det lokale plan, som det for eksempel ses af den mundtlige sagntradition fra Sydsjælland. Det er bemærkelsesværdigt, i betragtning af at Svend Poulsen ikke havde den store opbakning blandt befolkningen i Sydsjælland i 1658. Efter krigen blev han ikke desto mindre en betydningsfuld skikkelse blandt bønderne, der kunne bruge ham som identifikationsfigur i deres genfortælling af begivenhederne. Dermed kom befolkningens egen rolle under Karl Gustav-krigene også til at stå i et helt andet lys, idet den aktive modstand blev fremhævet i den kollektive erindring i form af sagnene om Svend Poulsen. Kendskabet til Svend Poulsen var i samtiden sandsynligvis større i Sverige, hvor han havde skabt sig et navn og var berygtet fra sin tid som dragonkaptajn i det sydlige Halland og Skåne i 1657.

At han var loyal og trofast overfor konge og fædreland, kommer tydeligt til udtryk i flere af Svend Poulsens egne breve. Det er også muligt at udlede en del viden fra kilderne, uden at direkte står skrevet - er det f.eks. åbenlyst, at han var en dygtig soldat og snaphaneleder. Men ellers bør man afholde sig fra at udtale sig for specifikt

om hans personlige egenskaber, således som f.eks. Ellekilde gør det i forbindelse med Svend Poulsens påståede spionvirksomhed i Skåne i 1666: "Prof Fabricius mener, at Svend Poulsen har været medskyldig i dette Falskneri, men det anser jeg efter den Viden, vi har om Svend Poulsens ærlige og oprigtige Karakter, for at være fuldstændig ubegrundet." Det er ikke befordrende for forståelsen af historien, at beskrive en person som Svend Poulsen, hans karakter og kunnen, udelukkende i positive termer. Hvis man insisterer på en personkarakteristik af Svend Poulsen, kunne man passende tage udgangspunkt i hans oplevelser som barnesoldat og senere militære karriere; begivenheder der må have sat et uudsletteligt præg på hans personlighed. Der er derfor også en slående kontrast mellem Svend Gønges ædle heltebedrifter i Etlars romaner og Svend Poulsens snaphanekrig i Sydsjælland, f.eks. nedslagtningen af svenskere efter overfaldet på Sværdborg præstegård.

Litteraturens fremstilling af Svend Poulsen går på mange måder ud over, hvad der findes kildemæssigt belæg for. Intet tyder på, at han havde noget med gøngerne at gøre, han var ikke høvding over dem, og han havde ingen gønger med til Sydsjælland. Originalkilderne giver ikke noget grundlag for en fremstilling af forbindelsen mellem Svend Poulsen og befolkningen i Sydsjælland, som et Robin Hood-lignende forhold. Ej heller er der noget belæg for at tro, at han opererede som snaphaneleder i Nordsjælland, eller at han efter krigen var spion i Skåne. Alligevel går disse elementer igen gennem hele litteraturen fra Vitus Bering til Gitte Kjær. Man kan derfor også undres over, at ingen direkte har forkastet traditionens fremstilling, eftersom at alle eksisterende originalkilder har været tilgængelige siden 1909. Tilsyneladende har den meget høje grad af afhængighed og påvirkning inden for traditionen været af større betydning, end man umiddelbart skulle tro.

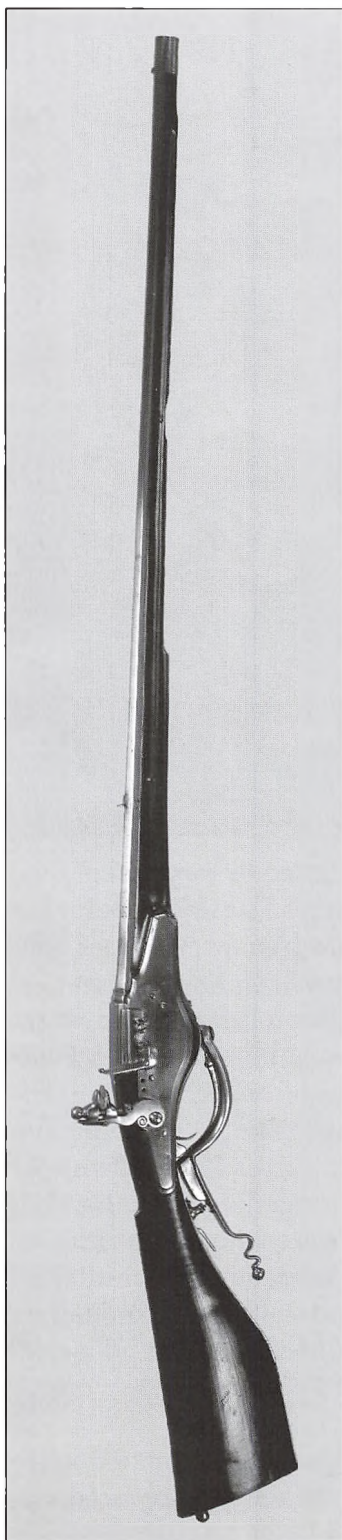
Det er forståeligt når forfattere og historikere gennem tiden har draget paralleller mellem fortidens hændelser og deres egen samtid. En nutidsperspektivering kan bestemt være givende for en dybere historisk forståelse. Jeg mener imidlertid, at det er problematisk, når man ændrer på kendsgerningerne, for derved at kunne paral-

Udsnit af Israel radering efter Jacques Callot "Les Misères de la Guerre," nr. 17, 1633, Statens Museum for Kunst, SMK foto.

lelisere, m.a.o. når billedet af fortiden er forvansket med det direkte formål, at kunne bruges i nutiden. Dette ses tydeligst, når der indenfor litteraturen forekommer anakronistiske elementer og betegnelser i skildringen af Svend Poulsen. Det har således siden Besættelsen været næsten umuligt for forfattere at behandle Svend Poulsen uafhængigt af denne - jfr. brugen af udtryk som "frihedskæmper" og "sabotør." Det stærke fokus på og den udbredte brug af Svend Poulsen som et forbillede under og efter Besættelsen 1940-45 er måske forståelig i betragtning af begivenhedernes overordnede karakter og visse umiddelbare lighedspunkter. Jeg vil imidlertid mene, at sammenligningen mellem Svend Poulsen og hans snaphaner i 1658 og den danske modstandsbevægelse under Besættelsen 1940-45 historisk set er misvisende.

Modstandsbevægelsen under Besættelsen opstod mere eller mindre spontant og havde en relativ bred opbakning i befolkningen. Når den tyske besættelsesmagt

retalierede og udførte gengældelsesaktioner, vedblev modstandsbevægelsen med at operere, og kun i enkelte tilfælde flygtede modstandsfolk ud af landet.

I Sydsjælland under Karl Gustav-krigene, var der derimod ikke tale om nogen spontan folkerejsning. Initiativet kom udefra, ligesom Svend Poulsen selv, og det var med stort besvær, at han fik samlet snaphaner til at bekæmpe svenskerne. Efter en kort periode med relativ stor succes blev Svend Poulsons snaphaner opløst, da svenskerne rykkede ud med større troppestyrker. Svend Poulsen selv måtte trække sig tilbage, først til Nyord og sidenhen til København, så lokalbefolkningen i Sydsjælland stod alene tilbage med svenskernes repressalier.

Ved nærmere øjekast har de to begivenheder altså mindst lige så store forskelle som ligheder, og den konsekvente sammenligning i traditionen efter Besættelsen er derfor ikke videre frugtbar. Et ønske om at give Svend Poulsen nutidig og moralsk relevans i forbindelse med Besættelsen, har desværre forledt en række af traditionens forfattere til at overse modsætninger i kildematerialet og uligheder mellem situationen dengang og nu. Set fra et fagligt historisk synspunkt kan reaktualiseringen af Svend Poulsen efter den Anden Verdenskrig derfor ikke siges at have været særligt givende, da de nationalpatriotiske tendenser har været altoverskyggende for fremstillingen.

En historisk begivenhed bliver ikke overleveret eftertiden med en fastlagt symbolværdi og en fast plads i historien; det er noget den bliver tillagt af eftertiden. Når Svend Poulsen og hans virke under Svenskekrigene derfor bliver reduceret til en myte og et symbol, mister emnet sin relevans hvad angår 1600-tallets historie. Det er der for så vidt ikke noget galt med, historiske myter har også en funktion og berettigelse - så længe man ikke forveksler dem med sandheden.

Magasinriffel med flintelås o. 1660. Kaliber 8,1 mm. (TM B467).

Noter

- 1 Jeg vil ikke komme nærmere ind på Svend Poulsen i svensk historieskrivning eftersom den i det omfang den beskæftiger sig med ham er meget afhængig af den danske tradition, se f.eks Alf Åberg I *Snapphanebygd* (Uddevalla, 1975), s. 22-24 og 116, og samme forf. *Kampen om Skåne under försvenskningstiden* (Lund, 1994), s. 27 og 34.
- 2 Se P. D. Faber "Bonden Svend Poulsen" i *Ny Minerva*, december 1807, s. 320-324, samme forfatter *Svend Poulsen, Bonde i Sjælland* (København, 1820, genoptrykt 1967).
- 3 Se Peter Jensen *Optegnelser om Snesere Sogn* (København, 1883), s. 220-221 (genudgivet i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt* 1918 7. årg., s. 30-60).
- 4 R. Nyerup, *Efterretninger om Kong Friderik den Tredie og de mærkværdigste i Danmark og Norge under hans Regjering indtrufne Begivenheder* (København, 1817), s. 114-120.
- 5 Viti Beringii, *Obsidio Hafniensis, et eorum, quæ, eâ durante, per septentrionem fere omnem, ad memoriam illustria contigere, stricta enarratio* (Anno M.DC.LXXVI) KB: 35-329 4.
- 6 Faber (1820), s. 51.
- 7 Se *Ny Minerva*, november 1807, s. 223.
- 8 M.P.G. Repholtz *Beskrivelse af Baroniet Stampenborg* (København, 1820), s. 47.
- 9 Tyge Becker "Guerillahøvdingen Svend Poulsen," i *Orion*, 1841, s. 333-335
- 10 Repholtz, s. 47, og Becker, s. 334.
- 11 Den sydsjællandske lærer Severin Kjærs omfangsrige bog *Gjøngehøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne* fra 1892, samt hans artikel "Svend Gjønge efter Svenskekrigen" udgivet i 1905, er hovedværkerne indenfor traditionen omkring Svend Poulsen. Bogen fra 1892 og artiklen som blev trykt i *Fra Arkiv og Museu., Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi* 1903-05 er samlet blevet genoptrykt af Dansk-Skaansk Forening i København 1974. Alle sidereferencer er til denne nye udgave.
- 12 Se K.C. Rockstroh *Udviklingen af den Nationale Hær* bd. I, (København, 1909), s. 373-374, og "Om Svend Poulsen (Gøngehøvdingen) i Øst- og Sydsjælland 1658-59" i *Aarbog* udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt, 1911. s. 60-68.
- 13 C.F. Wegener udgav i 1882 en række af de vigtigste kilder om Svend Poulsen i *Aarsberetninger fra det Kongelige Gehejmearkiv*, bd. VI, 1876-1882. De

- trykte kilder i Wegener, s. 226-235, svarer til min kildeliste i bilaget som følgende: a= bilaget nr. 4, b=nr. 5, c=nr. 7, d=nr. 11, e=nr. 41, f=nr. 49, g=nr. 50, h=nr. 60, i=nr. 72, k=nr. 74, l=nr. 75, m=nr. 77, n=nr. 93, o=nr. 94, p=nr. 100, og i Wegeners tillæg, s. 28-32: a=nr. 46, b=nr. 48, c=nr. 64, d=nr. 68, e=nr. 69.
- 14 Modstandsgruppen Holger Danskes navn viser tydeligt betydningen af den mobiliserende forfædreidentifikation og de nationale myter i forbindelse med modstandskampen 1940-45.
 - 15 Se Hans Scherfig *Idealister* (første danske udgave København, 1945, genoptrykt 1965), s. 112, og Hartvig Frischs tale til studenterne ved Københavns Universitet i 1943, citeret af Erland Munch-Petersen i "Den levende Gøngehøvding," i *Bogens Verden*, 4, 1990, s. 319.
 - 16 Titlen på H. C. Hansgaards bog, *Af Gøngernes og Gøngehøvdingernes Saga - Sabotage- og Partisanvirksomhed for Danmark gennem 150 År* (Århus, 1956), taler for sig selv.
 - 17 Cai Woel *Gøngehøvdingen Svend Poulsen* (København, 1947), s. 111.
 - 18 Kapitlet "Gøngernes eventyrlige Bedrifter" i Aksel Dahlerups *Stormen på København 11. Februar 1659* (København, 1958), s. 238-258, er en om muligt endnu mere problematisk fremstilling af Svend Poulsens virke end Woels, som den også i store træk er baseret på. Fremstillingen er en forvrøvet sammenblanding af fakta og fiktion, sagn og kilder, hvor Dahlerup bl.a. beskriver Carit Etlars "omhyggelighed med de historiske skildringer" og bruger lange citater fra *Gøngehøvdingen* til at illustrere den historiske Svend Poulsen, se f.eks s. 239-240.
 - 19 Se Hans Ellekilde "'Gøngehøvdingen'" Svend Poulsen Gønge," *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1947, Ny Rk. Vol. 3, Hft. 1, s. 31-68., *Årbog...* s. 31-68, s. 40.
 - 20 Gitte Kjær *Svend Poulsen Gønge - i virkeligheden* (Skippershoved, 1992), bagsiden.
 - 21 Se på nettet: <http://www.sa.dk/sa/godehistorier/gonge>.
 - 22 Se Finn Askgaard & Gunnar Olsen *En kamp for livet, Svenskekrigene 1657-1660* (København, 1958), kapitlerne "Snaphaner" s. 197-204 og "Gøngehøvdingen" s. 205-211, og Bjørn Poulsen *Gøngehøvdingen, Virkelighed og litteratur* (Stevns Museum, 1975).
 - 23 Mads Kierkegaard Otto "Gøngehøvdingen Svend Poulsen" i *Danskeren*, nr. 2, april 2001, s. 17-19.

- 24 Se Torsten Lundberg *Svend Poulsen Gyng. Majorren. Göingehövdingen. 1610-1676*, Särtryck ur Göinge Hembygdsförenings Årsbok, 1926, s. 1, og samme forf. *Två Göingehjältar* (Kristianstad, 1929), s. 39.
- 25 Se f.eks. bilaget nr. 3 og 10.
- 26 Ibid. nr. 86.
- 27 Ibid. nr. 99-102. Svend Poulsen betegnes som værende "medaldrende" i 1673, bilaget nr. 85.
- 28 Se bilaget nr. 86.
- 29 Ibid. nr. 1. Dette er den tidligste kilde, der omtaler Svend Poulsen. Det bør nævnes at man ikke med sikkerhed kan fastslå, at der her er tale om den "rigtige" Svend Poulsen, men i lighed med alle andre forfattere antager jeg, at det er tilfældet. Hvad angår personer, der kan forveksles med Svend Poulsen se Severin Kjær, s. 36-37, og *Aarsberetninger...*, s. 226.
- 30 Ibid. nr. 2. Som det ses af Halmstads Lensregnskab 1640-1645 lå begge kompagnier i Halland. Se Severin Kjær, s. 38.
- 31 Se Severin Kjær, s. 39.
- 32 Ibid. s. 40.
- 33 Se bilaget nr. 3.
- 34 Ibid. nr. 4. Kun få dage før, 22/4-1657, havde Rigsrådet givet Frederik III tilladelse til at erklære Sverige krig.
- 35 Min fremstilling af krigen i Skåne og Halland 1657 er baseret på Arthur Stille "Fälttåget i Skåne och Halland 1657" *Hist. Tidsskrift for Skåneland*, 1904-08, s. 105-216.
- 36 Se bilaget nr. 12.
- 37 Ibid. nr. 57.
- 38 Ibid. nr. 15.
- 39 Se *Relation och Berättelse / Om thet som under Hans HögGrefl: Nådes Herr Rijks-Drossens / Grefwe Pår Brahes / Tapre och lycklige Conduicte uthi Krijkswäsendet emodt Danmarck på then Svenska Sijdan föreluppet år / Sedanthen Danske Härholden medh Feigde-Brefwet ankom*. KB: Ældre Danske Samling 35-306 4, s. 3.
- 40 Samuelis Liberi Baronis de Pufendorf *De Rebus a Carolo Gustavo Sveciæ Rege gestis commentariorum Libri Septem elegantissimis Tabulis Æneis exornati cum triplici indice*. Norimbergæ, Sumptibus Christophori Riegelii. Literis Knorzianis. Anno M.DC.XCVI. KB: 186-127 fol. Liber IV s. 336. Se også bilag I nr. 17.

- 41 Se Severin Kjær, s. 72.
- 42 Se kammerantegnelse på bilaget nr. 75.
- 43 Se bilaget nr. 24-25. Svend Poulsens bevægelser under første del af Karl Gustav-krigene kan for det meste følges ved hjælp af de forskellige feltregnskaber.
- 44 Ibid. nr. 26-27.
- 45 Ibid. nr. 32.
- 46 Ibid. nr. 34.
- 47 Ibid. nr. 35.
- 48 Ibid. Nr 41 og f.eks. nr. 19.
- 49 Ibid. nr. 43.
- 50 Ibid. nr. 44.
- 51 Se f.eks. Woel s. 103-104.
- 52 Se Woel s. 104 og Severin Kjær, s. 118
- 53 *Se Københavns Diplomatarium*, bd. V (København, 1882, udgivet af O. Nielsen), s. 431.
- 54 Se bilaget nr. 45.
- 55 Ibid. nr. 46. Svend Poulsens ansøgning er ikke bevaret.
- 56 Ibid. nr. 49. I beskærmelsesbrevet nævnes Svend Poulsens hustru og børn, de må altså være fulgt med fra Skåne.
- 57 Ibid. nr. 90. Foruden at vise, hvor Svend Poulsen be fandt sig, siger kilden også noget om hans økonomiske situation på daværende tidspunkt.
- 58 Ibid. nr. 47.
- 59 Se Rockstroh (1909) s. 360.
- 60 Se bilaget nr. 50.
- 61 Ibid. nr. 94. Der findes ingen bevarede skriftlige kilder, der støtter Svend Poulsens udsagn, men det er muligt at hans hvervning i København kun beroede på en mundtlig aftale.
- 62 Ibid. nr. 52.
- 63 Min fremstilling af det svenske udskrivningssystem er i store træk baseret på Rolf Torstendahl "Svensk krigsforsörjning och underhållstjänst i Danmark 1657-1660" i *Carl X Gustaf-Studier I: Carl X Gustaf och Danmark*. (Kristianstad, 1965, red: Arne Stade), s. 399-441. Se yderligere Askgaard & Olsen, s. 153-176, samt Hans H. Fussing "Svenskernes Udskrivninger i Sydsjælland 1658" i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, Ny Række, bd. 4, 1953.
- 64 Jeg har i Riksarkivet i Stockholm fundet bl.a. Jungshoved Slot og Lens jordebog fra 1658-59 (RAS Kammararkivet: Strödda räkenskaper rörande Sveriges krig i utlandet vol. 13.). Det faktum, at jordebogen er udfærdiget på svensk foranledning, men ellers ligner en dansk jordebog fra før krigen, og at

- den overhovedet befinder sig i Stockholm, viser i hvilket omfang, svenskerne havde overtaget den danske administration.
- 65 Se Torstendahl, s. 416.
- 66 Rockstroh anslår tallet til at være så højt som 14000 mand, se Rockstroh "Sydsjælland under Svenskekrigene 1657-60" i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1912, 1. årg., s. 7.
- 67 Se bl.a. Severin Kjær, s. 148-188.
- 68 Se bilaget nr. 48.
- 69 H.C. Hansgaard mener fejlagtigt, at den egentlige mening med Svend Poulsens mission var at samle den våbendytige almue og føre den til København, se Hansgaard, s. 62. Fejllæsningen af opråbet stammer fra Otto Vaupell *Den dansk-norske hærs historie* bd. II, aktstykker s. 808.
- 70 Sjællandske Tegnelser 1658 p. 186 (RA). Se også Axel Liljefalk "Bidrag til Laalands Historie under Svenskekrigen 1657-60; særlig Nakskovs Belejring" i *Fra Arkiv og Museum*, IV, 1909, s. 19.
- 71 Se bilaget nr. 49.
- 72 Ibid. nr. 63.
- 73 Der findes ikke nogen major Flatius i Hirschs fortegnelse over danske og norske officerer 1648-1814, heller ikke i Gunner Linds database udarbejdet i forbindelse med hans publicerede afhandling *Hæren og magten i Danmark: 1614-1662* (Odense Universitetsforlag, 1994).
- 74 Se f.eks. Severin Kjær, s. 122.
- 75 Se bilaget nr. 54.
- 76 Ibid. nr. 51.
- 77 Wrangels brev har foranlediget, at flere forfattere har påstået, at Svend Poulsen var i Nordsjælland før han drog til Sydsjælland, se f.eks. Rockstroh (1911) s. 62.
- 78 Se Askgaard & Olsen, s. 202-204.
- 79 Se Ellekilde, s. 43-45.
- 80 Udateret og usigneret rapport, Det Kongelige Bibliotek i København: Gamle Danske Samling 1133 fol. Se også kortet over snaphanernes bevægelser i Sydsjælland som angivet i Rapporten.
- 81 Se bilaget nr. 48 og 49.
- 82 Ibid. nr. 56, 58-59.
- 83 Ibid. nr. 64.
- 84 Alle andre forfattere er af samme overbevisning.
- 85 Se Jul. Bidstrup "Østifternes Købstæder under Svenskekrigen 1658-60 II," i *Fra Arkiv og Museum*, 1900, s. 415.

- 86 Se bilaget nr. 53.
- 87 Se Askgaard & Olsen, s. 211. Som så mange andre historiebøger af lidt ældre dato, findes der hverken fodnoter eller kildehenvisninger i denne bog. Det har derfor ikke været muligt for mig at verificere denne oplysning v.h.a. originalkilden, men der findes ikke umiddelbart nogen grund til, at den ikke skulle være sand.
- 88 Se bilaget nr. 55.
- 89 Ibid. nr. 53.
- 90 Ibid. nr. 56.
- 91 Ibid. nr. 58.
- 92 Ibid. nr. 59.
- 93 Ibid. nr. 60.
- 94 Se Finn Askgaard "Om bevæbning og udrustning under Karl Gustav-krigene 1657-60" i *Vaabenhistoriske Aarbøger X*, København, 1959-61, s. 50-101, s. 80.
- 95 Se bilaget nr. 50.
- 96 Ibid. nr. 64.
- 97 Ibid.
- 98 Se Rockstroh (1911) s. 67.
- 99 Se f.eks. Severin Kjær, s. 138.
- 100 Se bilaget nr. 64. Det ses her at ordet "snaphane" også af danskere blev brugt i en udelukkende negativ betydning.
- 101 Ibid. nr. 108.
- 102 Se Severin Kjær, s. 138-139, hvor kilden er Bårse Herred tingbog. Se også Erling Petersen "Mester Albert i Snesere" i *Aar bog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1953-56, ny rk., vol. 4, s. 233-246.
- 103 Se bilaget nr. 68.
- 104 Ibid. nr. 69. Præsten i Vordingborg bad d. 20/11-1660 kongen om at tre uskyldige, der var blevet stejlet som snaphaner af svenskerne, måtte blive taget ned og begravet. Hvorvidt dette var nogle af Svend Poulsens mænd, vides ikke. Se Severin Kjær, s. 137.
- 105 Beskrivelsen af dette "oprørske brev" stemmer overens med det kongelige opråb af d. 22/8-1658. Det kunne således tyde på, at Svend Poulsen har haft flere kopier af dette.
- 106 Se Askgaard & Olsen, s. 208.
- 107 Askgaard & Olsen er af samme mening, s. 197.
- 108 Se P.A. Klein *Vordingborg Købstads Historie* (Vordingborg, 1923), s. 120-121.
- 109 For en mere generel gennemgang af guerillakrig gennem tiderne se f.eks. Walter Laqueur *Guerilla - A Historical and Critical Study* (London, 1977), og John Ellis *A short History of Guerilla Warfare* (London, 1975).

- 110 H.C. Hansgaard påstår, at Svend Poulsen skulle have sendt underretninger om de svenske troppebevægelser til København, og at svenskerne havde udsat store belønninger på hans hoved. Men ingen kilde omtaler, at Svend Poulsen bragte underretninger til hovedstaden, og fortællingen om de svenske dusører på Svend Poulsens hoved stammer utvivlsomt fra Fabers sagn fra 1807. Se Hansgaard s. 63.
- 111 Se bilaget nr. 68.
- 112 Bering, s. 55-56. Den latinske tekst er her gengivet i oversættelse fra R. Nyerup s. 114-116. Om beskrivelsen af Svend Poulsen i forbindelse med gønger, se nedenfor.
- 113 Hvad angår Berings fremstilling af Svend Poulsens metoder, er dette dog ikke direkte beviseligt. Der kan dog meget vel være tale om en indirekte indflydelse.
- 114 Se f.eks. Ellekilde s. 39-40, og Gitte Kjær s. 41-42. Sidstnævnte har endda gengivet den latinske originaltekst ved siden af den danske oversættelse, s. 41.
- 115 Se Nyerup, s. 116.
- 116 Se Bering, s. 56.
- 117 Tak til adjunkt og ph.d. Sebastian Olden-Jørgensen for hjælp med oversættelsen.
- 118 Se ophavssted for bilaget nr. 66-68.
- 119 Ibid. nr. 64.
- 120 Ibid. Ifølge Severin Kjær blev en svensk løjtnant, der havde været med til at tage en hest i Allerslev, kort før Mikkelsdag (d. 29. september) 1658 skudt i Vordingborg om aften. Eftersom at togtet til Vordingborg fandt sted d. 22. september er det ikke helt umuligt at det var under dette at løjtnanten blev dræbt, hvilket vil sige at det blev udført om aften. Se Severin Kjær s. 170-171.
- 121 Se også Askgaard & Olsen, s. 210.
- 122 Se Severin Kjær s. 134-35.
- 123 Se Anders Hiørring *Speculum obsidionis eller Leyers spejl* (København, 1958, ed. Erik Dal), s. 61-62.
- 124 Se Hansgaard s. 69.
- 125 Mine oplysninger om diverse svenske officerer og regimenter stammer fra kartoteket i Krigsarkivet i Stockholm samt *Carl X Gustafs Armé - Carl X Gustaf-studier* bd. 8 (Kristianstad, 1979, ed. Arne Stade).
- 126 Efter en svensk krigskommissær-liste fra 1658 i Riksarkivet i Stockholm: Krigshistoriska Samlingen M. 1323 Svenska armén.
- 127 Se f.eks. Severin Kjær, s. 138 og 153-154, hvor oplysningerne er taget fra tingbøger.

- 128 Se f.eks. Liljefalk, s. 32-35.
129 Se bilaget nr. 51.
130 Ibid. nr. 50 og 61.
131 Ibid. nr. 67.
132 Ibid. nr. 66 og 68.
133 Ibid. nr. 72.
134 Ibid. nr. 73.
135 Ibid. nr. 75.
136 Ibid. nr. 76.
137 Ibid. nr. 77.
138 Ibid. nr. 78.
139 Ibid.
140 Disse oplysninger har Knud Fabricius fundet og fremlagt i *Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige* bd. II (København, 1906), s. 229-230.
141 Se bl.a. Severin Kjær s. 223-225 og Gitte Kjær s. 37-38. Det lykkedes også sidstnævnte at blande Niels Berg og major Flatius ind i de ikke-eksisterende spiontogter, der placeres kronologisk mellem Rapporten og Stormen på København.
142 Se bilaget nr. 80.
143 Ibid. nr. 107.
144 Ibid. nr. 82.
145 Ibid. nr. 85.
146 Ibid. nr. 86.
147 F.eks. ibid. nr. 4 og 72.
148 Ibid. nr. 87, 98 og 104.
149 Se Bering, s. 56, oversættelse fra Nyerup, s. 116.
150 Se bilaget nr. 50.
151 Se Gerhard Brammer *Livgarden 1658-1908* (København, 1908), s. 5-8.
152 Se f.eks. bilaget nr. 11 og 14.
153 Ibid. nr. 57, se også nr. 33.
154 Se Severin Kjær, s. 240, se også bilaget nr. 81.
155 Se bilaget nr. 54 og 68.
156 Ibid. nr. 93.
157 Ibid. nr. 94.
158 Ibid. nr. 98.
159 Ibid. nr. 99 og 100.
160 Ibid. nr. 101.
161 Ibid. nr. 103.
162 Ibid. nr. 104. Han benævnes og kvitterer også her som "Svend Poulsen Gynge."
163 Ibid. nr. 109.
164 Ibid. nr. 106.
165 Se Ellekilde, s. 58.

Bemærkning til illustrationerne

Der findes desværre meget få samtidige billeder fra Svenskekrigene og jeg har derfor valgt at benytte en række udenlandske værker fra samme periode i stedet. Disse illustrationer skildrer mange af de samme aspekter af 1600-tallets krigsførelse, som denne bog også omhandler og jeg har derfor tilstræbt en ennemæssig relevans snarere end en direkte sammenhæng. Det er håbet at illustrationerne kan være med til at lette og levendegøre teksten.

Bilag: Liste over originalkilder angående Svend Poulsen

Kilderne er anført kronologisk efter ophavsdato. Første kildehenvisning er til arkiv, anden kildehenvisning som er understreget, er til den publikation, hvori kilden først blev citeret eller nævnt. I nogle tilfælde stammer arkivhenvisningen kun fra en publikation, og kan derfor den være mangelfuld.

Rigsarkivet i København: RA.

Landsarkivet for Sjælland: LA.

Riksarkivet i Stockholm: RAS.

1. Regnskab: Rigens generalkommisær Knud Ulfeldts regnskaber 1641:

Gefrejder i major Dunbars kompagni Svend Poulsen får udbetalt løn for perioden 1/5-1641 til 30/7 1641.

Kilde: RA: Militære Regnskaber III 4b-4c, Generalkrigskommissær Knud Ulfeldts regnskaber 1639-47. *Severin*

Kjær Gjøngehøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne. København 1974, s. 37.

2. Regnskab: Rigens generalkommisær Knud Ulfeldts regnskaber 1643:

Korporal i kaptajn Hans Pettersens kompagni Svend Poulsen får 1/5-1643 udbetalt et års besolding.

Kilde: RA: Militære Regnskaber III 4b-4c, Generalkrigskommissær Knud Ulfeldts regnskaber 1639-47. *Severin*

Kjær s. 37-38.

3. Brev, Rigsrådet til

Hr. Axel Urup 3/4-1657:

Axel Urup bedes om at lade Holger Wind hyre Svend Poulsen, "Borger udi Laholm og wohnhaftig udi Knærød," til at hverve et kompagni dragoner.

Kilde: RA: Danske Kong. Histr. 120 (?): "I Raadstue-Protocol fra Paaske til Michaeli Anno 1657 pag. 3 et brev til Welb. Hr. Axel Urup." *Severin Kjær s. 310.*

4. Brev, kommandant i Helsingborg

Holger Vind til rigsrådet 29/4-1657

Helsingborg:

Holger Vind meddeler rigsrådet, at Svend Poulsen er blevet bestaldet til at hverve 100 dragoner, som skal indkvarteres i Engelholm. Svend Poulsen vil blive mønstret og kompagniet givet fane så snart 50 mand er hvervet.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216. 217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666. s. 21.

Aarsberetninger fra Det kgl. Geheimearkiv V. København 1876. Udg. af C.F. Wegener. s. 226.

5. Brev, Rigsrådets udvalg, Christen Skiel m.fl. til kommisærerne i Skåne, Niels Krabbe, Iffuer Krabbe Mogensen og Kield Krag 6/5-1657 København:

Kommisærerne bedes udbetale hvervepenge til Svend Poulsen i Engelholm.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Wegener s. 226-227.

6. Brev, Holger Vind til rigsrådet 15/5-1657 Lund:

Holger Vind bekræfter og kvitterer overfor rigsrådet at 200 Rdl. er udbetalt til Svend Poulsen.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Severin Kjær s. 55-56.

7. Brev, Christen Skiel til Niels Krabbe 16/5 1657 Kbh:

Ordren af 6/5-1657 om udbetaling af 500 Rdl. gentages, efter at Svend Poulsen har klaget skrifteligt om manglende udbetaling.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Wegener s. 227.

8. Brev, Niels Krabbe til den skånske kommisarieskriver Rasmus Sørensen 26/5-1657 Malmø:

Kommisarieskriveren skal lade Holger Vind udbetale 500 Rdl. til Svend Poulsen, deri beregnet de tidligere udbetalte 300 Rdl.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Severin Kjær s. 55.

9. Brev, Holger Vind til rigsrådet 26/5-1657 Helsingborg:

Holger Vind bekræfter og kvitterer overfor rigsrådet at 300 Rdl. er udbetalt til Svend Poulsen.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Severin Kjær s. 56.

10. Brev, landshøvding Gyllenanckar til grev Per Brahe 26/5-1657:

Det nævnes, at Svend Poulsen før krigen havde et erhverv i Laholm, (hvilket vides ikke), men at han gik fallit og forlod byen.

Kilde: Arthur Stille "Fälttåget i Skåne och Halland 1657" Hist. Tidsskrift for Skåneland 1904-08. s. 124.

11. Brev, landshøvding Gyllenanckar til grev Per Brahe 4/6-1657:

En del af de til svensk krigstjeneste udskrevne hallandske knægte samledes af Svend Poulsen til en friskare, som opholdt sig på Hallandsåsen – deres sikreste asyl.

Kilde: Arthur Stille s. 124.

12. Rulle, Holger Vind 10/6-1657, Helsingborg:

Svend Poulsen stiller med et kompagni på 60 mand og får overrakt fane og aflagte faneed ved general Axel Urups og guvenør Holger Vinds tilstedeværelse.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666. s. 21 Nr. 6. Wegener s. 228.

13. Regnskab, 15/6-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen kvitterer for 100 pund krudt og 70 pund bly med segl i rødt lak.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Wegener s. 228.

14. Brev, oberstløjtnant Croneborg til grev Per Brahe 20/6-1657:

Om Svend Poulsen og lokalbefolkningens dansksindethed og præsternes deltagelse i krigen "med den ene fod i prædikestolen og den anden på Hallandsås."

Kilde: Arthur Stille s.124-125.

15. Brev, grev Stenbock til grev Per Brahe 20/6-1657:

Det nævnes at en svensk patrulje natten til den 20/6 er stødt på 70 mand af Svend Poulsens "grabater och buskeklippare" og blev drevet tilbage til Laholm. Stenbock foreslår at man efter at forstærkning er ankommet skal rykke ud mod Svend Poulsen.

Kilde: Arthur Stille s. 125-126.

16. Regnskab, 30/6-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen kvitterer for 85 pund krudt og 4 Lispund bly med segl i rødt lak.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Wegener s. 228.

17. Brev, grev Stenbock til grev Douglas, 1/7-1657:

Svend Poulsen omtales som "den bortrømte, meenederske Borger og Hallandske Rebel Svend Poulsen."

Kilde: Knud Fabricius Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige bd. I, København 1906, note 20 s. 35.

18. Brev, Axel Urop til Niels Krabbe 4/7-1657 Helsingborg:

Der skal udbetales 200 Rdl. til Svend Poulsens dragoners mundering.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58. Wegener s. 227.

19. Brev, Svend Poulsen til Niels Krabbe 13/7-1657 Engelholm:

Kaptajn Svend Poulsen kvitterer for modtagelsen af 200 Rdl. med sit segl.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 1c, Generalkrigs- og landkommissær i Skåne Niels Krabbes regnskaber 1657-58, bilag 52. Wegener s. 228.

20. Regnskab, 23/6 til 19/7-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen har i perioden modtaget for 181 Rdl. fødevarer.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskriver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Wegener s. 228.

21. Regnskab, 24/7-1657 Engelholm:

Svend Poulsen har modtaget 1/2 Centner krudt og 600 kugler.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 74, n. 1.

22. Regnskab, 5/8-1657 Engelholm:

Svend Poulsen har modtaget 50 pund krudt og 500 kugler.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 74, n. 1.

23. Regnskab, 6/7 til 14/8-1657 Engelholm:

Kaptajn Svend Poulsen har i perioden modtaget for 285 Rdl. fødevarer og kvitterer for disse med segl samt sit bomærke.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskriver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Wegener s. 228.

24. Regnskab, 25/8-1657 Laholm:

Kaptajn Svend Poulsen har modtaget 50 pund krudt og 500 kugler.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 74, n. 1.

25. Regnskab, 26/8-1657 Laholm:

Svend Poulsen har modtaget 2 Skpr. salt.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 75, n. 1.

26. Regnskab, 7/9-1657 Karup:

Kaptajn Svend Poulsen har modtaget 5 lispund krudt og 3 lispund bly.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 75, n. 2.

27. Regnskab, 14/9-1657 Baastad:

Kaptajn Svend Poulsen har modtaget 100 pund krudt og 4 lispund bly.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 75, n. 2.

28. Regnskab, 25/9-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen får udleveret 3 Tdr. brød.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 75, n. 3.

29. Regnskab, 26/9-1657 Baastad:

Kaptajn Svend Poulsen har modtaget 60 pund krudt og 3 lispund bly.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 75, n. 2.

30. Regnskab, 27/9-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen får udleveret 4 Tdr. brød.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 75, n. 3.

31. Regnskab, 29/9-1657 Lundsgaard:

Svend Poulsen får udleveret diverse fødevarer.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 75-76, n. 3.

32. Regnskab, 3/10-1657 Kattarp:

Svend Poulsen har modtaget 120 pund krudt og 900 kugler.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 78, n. 1.

33. Rulle, attesteret af ridefoged Jens Movridsen, 19/10-1657:

Svend Poulsens kompagni, der blev indkvarteret i Helsingborg Len bestod af 100 dragoner og 23 officerer.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666, nr. 5. Wegener s. 232 n. 1.

34. Regnskab, 23/10-1657 Markerød:

Kaptajn Svend Poulsen har modtaget 82 pund krudt og 70 pund bly.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 82.

35. Regnskab, 1/11-1657 Engelholm:

Svend Poulsen havde i perioden under felttoget 4/7-1/11-1657 modtaget for meget betaling og måtte derfor blive trukket i sin løn. Efter tilbagekomsten til Skåne skulle Bjerre Herreds bønder bidrage til ham og hans mænds underhold.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666. Side 21, Bilag 3 og Nr. 6. Severin Kjær s. 82.

36. Regnskab, 6/11-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen har indtil 4/10-1657 fået udleveret fødevare for 73 Rdl. som han kvitterer for med sit bomærke.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 76, n. 3.

37. Brev, Svend Poulsen til proviantskriver Jens Chron 21/11-1657 Engelholm:

Kaptajn Svend Poulsen kvitterer med segl i et brev for fødevare modtaget til sine 106 mand i perioden 9/11 til 21/11-1657 beløbende sig til 54 Rdr.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Wegener s. 228.

38. Regnskab 21/11-1657 Engelholm:

Kaptajn Svend Poulsen kvitterer for 8 skpr. salt, beregnet til 4 Rdr.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Severin Kjær s. 84-85 n. 2.

39. Regnskab, 1/12-1657 Helsingborg:

Svend Poulsen har modtaget 120 pund krudt og 150 pund bly.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 2c, Tøjforvalter Detlev Borcherts artilleriregnskab for den skånske armé 1657-58. Severin Kjær s. 85, n. 1.

40. Brev, Holger Vind til Erik Krag 25/12-1657 Kbh:

Holger Vind beder om at Kaptajn Svend Poulsen kan få kongeligt bestallingsbrev.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 53. Koncepter og Indlæg til Skaanske Tegnelser 25/12-1657. Severin Kjær s. 86-87, n. 1.

41. Brev, Frederik 3. 28/12-1657 Kbh:

Svend Poulsen får kongelig bestalling som dragon kaptajn og skal modtage samme traktement og besolding som andre kaptajner gældende fra 1/4-1657.

Kilde: RA: Danske Kancelli B 149, Fortegnelser over Bestallinger m.m. Militien til lands og tilvands. Wegener bd. V s. 228.

42. Regnskab, 6/2-1658 Helsingborg:

Kaptajn Svend Poulsen var i Helsingborg med 24 dragoner (årsagen kendes ikke).

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 12b, Proviantskraver i Skåne Christen Lunds regnskab og Niels Pedersens pengeregnskab 1657. Wegener bd. V s. 228.

43. Brev, Ridefoged Jens Mouritzen til rigsadmiral Ove Gjedde 19/2-1658 Helsingborg:

Jens Mouritzen meddeler, at Svend Poulsen har bragt nyheden om at Bielkes hær er trængt ind i Sverige med sin armé og skulle være på vej mod Stockholm.

Kilde: RA: Breve til dansk Cancelli: Justm. Afl. Skab 14, Nr. 295. Severin Kjær s. 88-89.

44. Brev, Fredrik 3. til rigshofmesteren, 3/3-1658 Frederiksborg:

Svend Poulsen og hans dragoner aftakkes efter at de er ankommet til Sjælland, og bør hver især søge arbejde hvor de kan. Kongen forsikrer at Svend Poulsen skal få sin løn når lejlighed dertil gives.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 3/3-1658. R. Nyerup Efterretninger om Kong Friderik den Tredie og de mærkværdigste i Danmark og Norge under hans Regjering indtrufne Begivenheder. København 1817. s. 117-118.

45. Regnskab, 21/6-1658:

Svend Poulsen får opgjort sin løn for perioden 10/6-1657 til 31/3-1658 som beløb sig til 1063 3/4 Rdl., hvilket dog blev afkortet med udgifterne for hans forplejning i samme pe-

riode nemlig 481 1/4 Rdl. Tilbage blev 582 1/2 Rdl. for hvilke Svend Poulsen fik et tilgodehavende. Stedsønnen Niels Lauridsen fik 30/6 opgjort sin løn.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skattekammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666. Side 21. Nr. 3 og 4. Wegener bd. V s. 231.

46. Brev, Frederik 3. til lensmand Kristoffer Bille, 10/7-1658 Hafnia:

Kongen spørger om Svend Poulsen kan få fiskerettighederne tilknyttet Esrum Mølle.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 10/7-1658. Wegener bd. V Tillæg s. 28.

47. Navneliste, skrædder Jens Jensen, Hafnia:

Svend Poulsen står nævnt som logerende hos skrædder Jens Jensen i Pilestræde, sandsynligvis august måned 1658.

Kilde: RA: Danske Kancelli til 1660. B 164 diverse. Læg 44, pk. 08. IX Forsvars og krigsvæsen. Severin Kjær s. 295.

48. Åbent brev, Frederik 3. til Sjællands almue, 22/8-1658 Hafnia:

Kongen opfordrer sine undersåtte til at være Svend Poulsen behjælpelig med at gøre fjenden "afbræk og skade."

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 22/8-1658. Wegener bd. V Tillæg s. 29.

49. Beskærmelsesbrev, Frederik 3. til Svend Poulsen, 22/8-1658 Hafnia:

Kongen lover Svend Poulsen, at han ved første givne lejlighed skal få den løn han har tilgode. I tilfælde af at Svend Poulsen skulle falde i fædrelandets tjeneste forpligter kongen sig til at forsørge hans hustru og børn.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skattekammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. 1666, side 21. Nr. 2. Wegener bd. V s. 228-229.

50. Brev, Frederik 3. til Hans Schack, 27/8-1658 Hafnia:

Svend PoulSENS soldater skal fordeles mellem de tre regimenter under Ulrich Christian, Hans Schack, og oberst Frederik von Ahlefeldt.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 27/8-1658. Wegener bd. V s. 229.

51. Brev, general Karl Gustav Wrangel til Karl X Gustav, 28/8-1658 Helsingør:

Wrangel meddeler at snaphanerne har samlet sig i Nordsjælland og og en svensk konvoj er blevet overfaldet.

Svend Poulsen skulle have samlet 2-300 mand og kunne tænkes at ville angribe svenkerne ved Kronborg.

Kilde: RAS: Skrivelser till Konungen: Karl X Gustav vol. 72 (1658). Askgaard og Olsen s. 202.

52. Brev, landshövding Bengt Lilliehök til grev Stenbock, 14/9-1658 Halmstad:

Det nævnes at Svend Poulsen havde forsøgt at få nogle af sine gamle dragoner fra Engelholm over til Sjælland, hvilket dog mislykkedes.

Kilde: Generalguvernementets arkiv i Lund: Skånska generalguvernementskansliets arkiv serie D III a volym 6. Fabricius Skaanes Overgang...bd. I, s. 133

53. Brev, lensmand Christoffer Lindnow til Erik Krag, 22/9-1658 Stege:

Overfaldet på den svenske styrke i Vordingborg nævnes, hvoraf 24 blev skudt og en regimentskvartermester blev taget til fange. Svend Poulsen nævnes ikke personligt.

Kilde: Holger Hjelholt "Breve fra Christoffer Lindnow" Danske Magasin 1949-53. s. 221.

54. Rapport, usigneret og udateret:

Beskriver snaphanevirksomhed i Sydsjælland. Kan med stor sikkerhed tilskrives Svend Poulsen fra omkring midten af oktober 1658.

Kilde: Det kgl. Bibliotek. Gl. Kongelig Samling 1133 fol. Hans Ellekilde ""Gøngehøvdingen" Svend Poulsen Gønge." Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt 1947, Ny Rk. Vol. 3, Hft. 1, s. 43-45.

55. Brev, Frederik 3. til Lindenow, 22/10-1658 Kbh:

Kongen beder Lindenow om at hjælpe Svend Poulsen og hans folk med ammunition og eventuelt to små kanoner.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 75. Smaalandske Tegnelser p. 197. J.C.W. og K. Hirsch Danske og norske officerer 1648-1814. København 1888-1907, bd. VIII, I, s. 42.

56. Brev, oberstløjtnant Jacob Stahl til grev Stenbock, 5/11-1658 Køge:

Ifølge oplysninger fra nogle danske fanger skulle Svend Poulsen befinde sig på Nyord med 20-30 mand, og eftersom han ikke kunne skjule sig på øen ville han være let at fange.

Kilde: RAS: Skrivelser til G. O. Stenbock af Stenbock-Samlingen, E 5655. Rockstroh "Om Svend Poulsen (Gøngehøvdingen) i Øst- og Syd-sjælland 1658-59" i Aarboeg udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt 1911. s. 66.

57. Vidnesbyrd givet på Høgs Herredsting 7/12-1658:

Magnus Durell havde indstævnet et antal personer som skulle have deltaget i plyndringen af Vallen. Svend Poulsen blev nævnt som leder af togtet, med 22 navngivne mænd fra hans kompagni som deltagere.

Kilde: Afskrift om "Ransakninger over Snaphanur 1658" i Dr. P. Osbecks Smal. Hasløf Kirkearkiv. Severin Kjær s. 62-67.

58. Brev, Oberstløjtnant Friederich von Buchwaldt til grev Stenbock, 25/12-1658 Vordingborg:

Der berettes om to svenske ryttere, som havde været fanger hos Svend Poulsen og hans mænd på Nyord, men som var undsluppet.

Kilde: RAS: Skrivelser til G.O. Stenbock af Stenbock-Samlingen, E 5655. Rockstroh "Om Svend Poulsen" s. 66.

59. Brev, Kommissær Jacob Gutheim til til Karl X Gustav, 6/1-1659 Køge:

Der meldes at Svend Poulsen nok er på vej til København, mens hans folk passer vagter på Møen og tærsker for bønderne.

Kilde: RAS: Skrivelser till Konungen: Karl X Gustav vol. 72 (1658). Rockstroh "Om Svend Poulsen" s. 66.

60. Brev, Frederik III. til Lave Bæk, Holger Vind og Kristoffer Gabel, 16/4-1659 Kbh:

Svend Poulsen skal indtil videre trakteres på lige fod med andre reformerede kaptajner til fods.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 16/3-1659. nr. 357. Wegener bd. V s. 229.

61. Ordre, til Proviantskriveren, 15/7-1659 Kbh:

Proviantskriveren skulle udbetale 18 Rdl. i forplejning til Kaptajn Svend Poulsen, som 15 juli 1659 beordres til at følge feltmarskal Hans Schack på toget til Holsten og Fyen.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 13b, Proviantmester Pavell Cornellisens regnskab over feltmarskal Schacks korps 1659 med tilhørende antegnelser fra 1676. Severin Kjær s. 298.

62. Poul Corneliusens Proviantregnskab:

Otto Powisch beordrede Poul Corneliusen til at forsyne Svend Poulsen med proviant indtil d. 21/10-1659, hvorfor Svend Poulsen kvitterede for modtagelsen af diverse fødevarer.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 13b, Proviantmester Pavell Cornellisens regnskab over feltmarskal Schacks korps 1659 med tilhørende antegnelser fra 1676. Severin Kjær s. 315.

63. Ansøgning, Niels Berg til Frederik III., 16/7-1659:

I en ansøgning om at blive tolder i Marstrand nævnes det at Niels Berg: "Af fri og villig Kærlighed til sit Fæderneland havde ladet sig finde og gik med, den Tid Kaptajn Svend Poulsen fulgt af Major Flatus var beordret af Kongen ud paa Sjælland."

Kilde: RA: Indlæg til Registr. 16/7-1659 (?). Severin Kjær s. 122.

64. Vidne og dom fra Turebygårds Birketing, 25/5-1660 Turebygård:

Laurids Hemmingsen blev anklaget og kendt skyldig i at have været snaphane og været med Svend Poulsen, da de to kvartermestre Mogens Johansen og Svend Andersen af grev Ludwigs regiment blev dræbt i Snese. En anden af Svend Poulsens mænd, Peder Christoffersen, blev nævnt i sagen.

Kilde: RA: Danske Kancelli, C 9, indlæg til Sjællandske Tegnelse, Nr. 126/1661 (Dom ved Tureby Birketing 25. maj 1660. Wegener bd. V Tillæg s. 29-31.

65. Bårse Herred tingbog 30/10-1660:

Det nævnes at Anders Laursen, som havde en gård i Snese og hans to sønner Morten og Poul var med Svend Poulsen som snaphaner.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 30/10-1660. Severin Kjær 124.

66. Mandtalsliste, 8/11-1660 Kbh:

"I Hestemølle Stredett hos Poffuel Jensen er Suend Poffulsen fra Skonne."

Kilde: RA: Mandtalsliste 8/11-1660. Severin Kjær s. 295.

67. Brev, Ebbe Ulfeldt til grev Stenbock, 8/12-1660:

Ulfeldts tjener havde i København set nogle snaphaner der var kommet over fra Skåne og ønskede at være hos Svend Poulsen.

Kilde: RAS: Skrivelser til G. O. Stenbock af Stenbock-Samlingen, E 5655. Fabricius Skaanes Overgang... bd. I, s. 150-151.

68. Brev, Svend Poulsen til Frederik III, 1/1-1661 Kbh:

Svend Poulsen anmoder om at liget af Laurids Hemmingsen bliver nedtaget af stejlen og at de ansvarlige domsmænd, som dømte ham, bliver straffet.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelse 1/1-1661 nr. 126. Wegener bd. V Tillæg s. 31-32.

69. Brev, Frederik III. til lensmand Jørgen Reetz, 4/3-1661 Kbh:

Kongen befaler at liget af Laurids Hemmingsen bliver taget ned af stejlen og begravet i kristen jord.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelse 4/3-1661 nr. 126. Wegener bd. V Tillæg s. 32

70. Bårse Herred tingbog 16/2-1664:

Det nævnes at Anders Bødker måtte rømme sit fæstehus i Rejnstrup for at redde sine ejendele fra svenskerne og derefter slog han sig til Svend Poulsen og blev snaphane.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 16/2-1664. Severin Kjær s. 123.

71. Bårse Herred tingbog 11/10-1664:

Svend Poulsen mødte op på herredsting og forsvarede Anders Bødker.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 11/10-1664. Severin Kjær 225.

72. Brev, Svend Poulsen til Frederik III, 30/1-1666, Kbh:

Svend Poulsen fik i 1661 Lundbygård at nyde kvit og frit i sin levetid, men altså ikke som ejendom. Han er efter overtagelsen kommet i økonomiske vanskeligheder og beder om også at måtte få en anden gård beliggende i Lundby i stedet for de penge han stadig har tilgode fra 1657. Han nævner at han mistede sit hus og formue i Halland.

Kilde: RA: Danske Kancelli. C. 9. Koncepter og Indlæg til Sjællandske Tegnelse 1666 nr. 198. Wegener bd. V s. 229-230.

73. Brev, Svend Poulsen til Hans Schack, 14/2-1666, Kbh:

Svend Poulsen anmoder om at blive vagtmester over strandvagten i Tryggevælde og Vordingborg Len.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 10. 1660-77 Indkomne breve, 1666 nr. 57.

Severin Kjær s. 298-299.

74. Brev, Frederik III. til Kammerkollegiet, 19/4-1666:

Kongen meddeler at der skal gøres afregning med Svend Poulsen og at der skal udfærdiges et skøde på den ønskede ejendom.

Kilde: RA: Danske Kancelli. B. 57. Sjællandske Tegnelser 19/4-1666. Wegener bd. V s. 230-231.

75. Brev, Svend Poulsen til Kammerkollegiet, 30/4-1666 Kbh:

Svend Poulsen anmoder, med henvisning til tidligere korrespondance, om at få Lundbygård som ejendom, samt en anden gård i Lundby istedet for sit tilgodehavende for hvervningen af 169 mand i 1657, nemlig 1572 1/2 Rdl.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. Nr. 21 31/4-1666. Wegener bd. V s. 231-233.

76. Afregning, Kammerkollegiet til Svend Poulsen, april-1666 Kbh:

Kammerkollegiet godtager kun tilgodehavende for hvervning af 137 mand i 1657, nemlig 1303 1/2 Rdl.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret 216.217. Afregninger V. Landofficerer. Svend Poulsen. nr. 5. Wegener bd. V s. 232 n. 1.

77. Brev, Frederik III. til Svend Poulsen, 12/5-1666:

Svend Poulsen får skødet på Lundbygård, samt Peder Hansens gård.

Kilde: RA: Rentekammeret. Skatkammeret. 212.41. Skødebøger 12/5-1666. M. fol 48., 260-261. Wegener bd. V s. 233-234.

78. Brev, Gustav Lilliecrona til den svenske Rigskansler, 16/8-1666 Kbh:

Det nævnes at Svend Poulsen, "den navnkundige Kaptajn for Snaphanerne," ofte rejste til Skåne som spion for det danske hof og at han nu førte brevveksling med flere dansksindede folk i Skåne.

Kilde: P. W. Becker Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Rejsering. bd. II. København 1887. s. 160.

79. Bårse Herred tingbog 29/1-1667:

Ved et gilde hos Jens Pedersen i Risby havde Svend Poulsen påstået at han var blevet snydt af skatteopkræveren, hvilket han dog ved tinge undskyldte med sin drukkenskab.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 29/1-1667. Severin Kjær 237.

80. Pantebrev, Bårse Herred tingbog, 12/3-1667:

Svend Poulsen låner 200 Rdl. af Rasmus Madsen Faaborg i Hammer som skal tilbagebetales med renter 11/6-1667.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 12/3-1667. Severin Kjær 238.

81. Ansøgning, Svend Poulsen og Hans Svendsen, 19/5-1672 Lundbygård:

I forbindelse med en sag om Hans Svendsen og hans gård i Smidstrup nævner han, at han havde tjent i Svend Poulsons kompagni og at han været med Svend Poulsen ude at gøre fjenden afbræk.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 10. 1660-77 Indkomne breve, 1672 nr. 168. Severin Kjær s. 240 og 311.

82. Hammer Herred tingbog, 9/9-1672:

Svend Poulsons datters gæs, som han passede var fløjet fra ham ud i byvænget i Lundby og oldermanden m.fl. havde pantet datteren, Gjertrud Svendsdatter, 4 pund humle til dækning af skaden. Ved tinge betalte Svend Poulsen 1 rigsmark for at hans datter kunne få sit humle tilbage. På samme

tinge fremkom sagfører Hans Lauritsen med kravet om tilbagebetaling af en gæld på 75 sletdaler 11 skilling som Svend Poulsen havde pådraget sig i perioden fra d. 12/6 til d. 11/12-1657 i Helsingborg. Sagen blev opsat i 6 uger.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 9/9-1672. [Severin Kjær s. 302-305.](#)

83. Hammer Herred tingbog, 30/9-1672:

Svend Poulsen stævner Jens Pedersen i Risby for en gæld på 7 daler.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog, 30/9-1672. [Severin Kjær s. 305.](#)

84. Hammer Herred tingbog, 9. og 16/12-1672:

Efter forskellige partsindlæg angående gælden fra Helsingborg blev kendelsen at sagen skulle for en højere instans.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog, 9. og 16/12-1672. [Severin Kjær s. 307.](#)

85. Brev, Amtsskriver Francke Meinertsen til krigsmarskal Johan Kristoffer von Körbitz, 27/3-1673 Vordingborg:

Som svar på et kongebrev af d. 16/2-1673 angående gamle krigsfolk i Sjællands Stift svarede amtsskriveren i Vordingborg at en "medaldrende" person ved navn Svend Poulsen havde meldt sig og påstod at have tjent som kaptajn for et kompagni dragoner.

Kilde: RA: Militære Regnskaber IV 42, nr. 409. [Severin Kjær s. 308.](#)

86. Brev, Svend Poulsen til Krigskollegiet, 5/4-1673 Kbh:

Svend Poulsen opridser sin karriere som soldat under Christian IV i 30-års Krigen, Torstenssonsfejden og Frederik III i Karl Gustav-krigene og beder om for sin tro tjeneste at måtte blive tilkendt underhold.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 10. 1660-77 Indkomne breve, 1673, nr. 196. [Severin Kjær s. 309-310.](#)

87. Krigskommisær Christen Andersens militære regnskab, 26/4-1673:

Gamle kaptajn Svend Poulsen Gønge bliver tilkendt en årlig pension på 30 Rdr.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 2b, Krigskommisærregnskaber for Sjælland ved Christen Andersen 1673-74. [Severin Kjær s. 311.](#)

88. Hammer Herred tingbog, 25/7-1673:

Svend Poulsen stævner flere skyldnere til tinge.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog, 25/7-1673. [Severin Kjær s. 314.](#)

89. Hammer Herred tingbog, 6/10-1673:

Fire år før (dvs. 1669) havde Svend Poulsen bedt fire mænd fra Lundby om at besigtige noget af Lundbygårds jord, som da tilhørte Svend Poulsens datter.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 6/10-1673. [Severin Kjær s. 300.](#)

90. Hammer Herred tingbog, 13/10-1673:

Svend Poulsen blev kaldt på tinge for at svare for en gæld fra d. 27/3-1658 på 41 Rdl. af Johan Dobbeltsten. Sagen frafaldes da gælden er forældet.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog, 13/10-1673. [Severin Kjær s. 315.](#)

91. Hammer Herred tingbog, 6/4-1674:

Svend Poulsen bliver kaldt til tinge for en gæld på 2 1/2 Mark, men møder ikke op.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog, 6/4-1674. [Severin Kjær s. 317.](#)

92. Protokol 1675:

Den 19/5-1675 havde Svend Poulsen endnu 10 Rdlr. af sin pension til gode.

Kilde: RA: Krigskommissar. Protokol 1675 B, nr. 20. [Severin Kjær s. 311.](#)

93. Brev, Svend Poulsen til Christian V, 20/5-1675:

Svend Poulsen tilbyder at hverve et kompagni dragoner med indkvartering i Næstved.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 10. 1660-77 Indkomne breve, 1675. Wegener bd. V s. 234.

94. Brev, Svend Poulsen til Christian V, juni 1675:

Svend Poulsen opridser sin karriere som soldat under de tidligere krige og gentager sit tilbud om at herve et kompagni.

Kilde: RA: Krigskollegiet, c. Indkommende breve, registrerede sager, der ikke har kunnet anbringes i "indkomne breve", 1675. Wegener bd. V s. 234-235.

95. Brev, Jørgen Bielke til Krigskollegiet, 4/9-1675:

Bielke nævner bl.a. Svend Poulsen som officer ved strandvagten ved Stevns Klint.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 10. 1660-77 Indkomne breve, september 1675. nr. 661. Severin Kjær s. 319.

96. Expedition, 11/9-1675:

Udnævnelsen af Svend Poulsen og andre officerer som strandvagter får kongelig konfirmation.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 7. Koncepter til kgl. ekspeditioner, 1675 nr. 458. Severin Kjær s. 320.

97. Kristian Andersens militære regnskab, 18/4 1676:

Svend Poulsen kvitterer for sin besolding som kaptajn på Stevns Klint fra 12/3 til 12/4-1676 samt for noget af sin pension.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 2b, Krigskommisærregnskaber for Sjælland ved Christen Andersen 1676. Severin Kjær s. 320.

98. Regnskab, 29/6-1676 Kbh:

Kaptajn Svend Poulsen Gønge kvitterer d. 29/7-1676 i København for traktement som kaptajn over Stevns Klint i perioden 13/4 til 15/6-1676.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 2c, Krigskommisærregnskaber for Sjælland ved Gotthard Braem 1676, bilag 354.

99. Kristian Andersens militære regnskab 1676:

Den 13/7-1676 blev Svend Poulsen udnævnt til major til fods og fik tilladelse til at herve mandskab.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 2b, Krigskommisærregnskaber for Sjælland ved Christen Andersen 1676. Severin Kjær s. 320.

100. Brev, von Körbitz og von Stocken til kommisær Povl Jæger, 16/7-1676 Landskrona:

Den 16/7-1676 gav von Körbitz og von Stocken kommisæren ordre om at udbetale 200 Rdl. til Major Svend Poulsen for hvervningen af noget mandskab og Svend Poulsen kvitterede derfor.

Kilde: RA: Militære regnskaber, skånske krigskasseregnskab Povl Jæger 1676, bilag 419. Wegener bd. V s. 235.

101. Passerseddel, 21/7-1676:

Passerseddel udstedt til Bendix Jonas fra Halland, Niels Pedersen fra Sjælland, Johan Thorbiørnson fra Marstrand, og Børrie Månson fra Gønge Herred i Skåne. De ønskede at tjene under major Svend Poulsen.

Kilde: RA: Krigskollegiet (Landetaten). A 8. 1675-1677 Depecher, nr. 1176 juli-september 1676. 1060-1540. 21/7-1676. Severin Kjær s. 320.

102. Regnskab, 2/8-1676 Landskrona:

Løjtnant Pauell Schmeth får udleveret 12 skålpund jagtkrudt og 24 pund pistolkugler til major Svend Poulsen.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 28.2, Skaanske felt+art regnskb. (J. Kruse) 1676-80 med antegnelser 1686 (894-98). Wegener bd. V s. 235.

103. Spegels Diarium, 3/9-1676:

"3/9-1676 våra partier att en gammal Härjesman, benemd Swen Pålsso låg i Knärr (Knærød) Præstegård med några 100 Snaphaner, hwilke gafwe sig ut för Dragoner, men Præsten sammastads gaf ingen kundskab herom."

Kilde: Spegels Diarium 3/9-1676. Hirsch bd. VIII, I, s. 43.

104. Regnskab, 29/11-1676 Kbh:

Major Svend Poulsen Gønge kvitterer d. 29/11-1676 i København for sine termins-penge i perioden 1/5 til 1/9-1676.

Kilde: RA: Militære Regnskaber V 2c, Krigskommisærregnskaber på Sjælland ved Gotthard Braem 29/11-1676. Severin Kjær s. 321.

105. Hammer Herred tingbog, 15/4-1678:

Et tingsvidne af 26/3-1672 nævner de uoverensstemmelser, der eksisterer mellem Svend Poulsen og løjtnant Kristian Sivertsen (der muligvis var førnævntes svigersøn).

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 15/4-1678. Severin Kjær s. 240.

106. Hammer Herred tingbog, 17/2-1679:

Ved et gilde hos Hans Svendsen i Lundby blev der drukket en tønde øl, som Svend Poulsen havde givet i fæste af Gildehuset.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 17/2-1679. Severin Kjær s. 322.

107. Hammer Herred tingbog, 22/10-1683:

Svend Poulsen havde i 1669 måtte overdrage Lundbygård til sin datter Gertrud.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 22/10-1683. Severin Kjær s. 300.

108. Bårse Herred tingbog, 18/8-1685:

Anna Madsdatter, gift med Rasmus Hugger, fortæller at da svenskerne for anden gang besatte landet var hendes mand gået med Svend Poulsen.

Kilde: LA: Bårse Herred tingbog 18/8-1685. Severin Kjær s. 124-125.

109. Hammer Herred tingbog, 18. og 25/5-1691:

Den 24/9-1667 havde Svend Poulsen solgt et fribrev til en af sine bønders sønner, Thiel Pedersen i Snesere. Det nævnes at salig Svend Poulsen i 1677 flere gange var mødt på tinge for at verificerer fribrevet til Thiel Pedersen.

Kilde: LA: Hammer Herred tingbog 18. og 25/5-1691. Severin Kjær s. 299 og 322.

Litteraturliste

Agger, Gunhild, *En eventyrromans mission – Gøngehøvdingen i populærfiktionens historie* (Aalborg Universitetscenter, 1992).

Askgaard, Finn og Olsen, Gunnar, *En kamp for livet, Svenskekrigene 1657-1660* (København, 1958).

Askgaard, Finn, "Om bevæbning og udrustning under Karl Gustav-krigene 1657-60" i *Vaabenhistoriske Aarbøger X*, (København, 1959-61), s. 50-101

Becker, P. W., *Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regjering* bd. II. (København, 1887), s. 160.

Becker, Tyge, "Guerillahøvdingen Svend Poulsen," i *Orion*, 1841, s. 333-335.

Bering, Vitus, *Obsidio Hafniensis* (København, 1676).

Bidstrup, Jul., "Østifternes Købstæder under Svenskekrigen 1658-60 II," i *Fra Arkiv og Museum*, 1900.

Blom, K Arne og Moen, Jan, *Snapshaneboken* (Trelleborg, 1987).

Brammer, Gerhard, *Livgarden 1658-1908* (København, 1908).

Dansk Biografisk Leksikon bd. XIII (København, 1899, 1.udg. red. C. F. Bricka), s. 258-259

--- bd. XVIII (København, 1940, 2. udg. red. Povl Engelstoft) s. 544-545.

--- bd. XI (København, 1982, 2. udg. red. Poul Engelstoft) s. 494-495.

Dahlerup, Aksel, *Stormen på København 11. Februar 1659* (København, 1958).

Ellekilde, Hans, "'Gøngehøvdingen' Svend Poulsen Gønge." *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt* 1947, Ny Rk. Vol. 3, Hft. 1, s. 31-68.

Ellis, John, *A short History of Guerilla Warfare* (London, 1975).

Etlar, Augusta, *Carit Etlars Minder* (København, 1898, genoptrykt 1913).

Etlar, Carit, *Gøngehøvdingen og Dronningens Vagtmeister* (København, 1853 & 1855, genoptrykt 1897).

Faber, P. D., "Bonden Svend Poulsen," *Ny Minerva*, 1807, s. 320-324.

--- *Svend Poulsen, Bonde i Sjælland* (København, 1820, genoptrykt 1967).

Fabricius, Knud, *Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige*, bd. I-IV (København, 1906-1958).

Feldbæk, Ole (red.), *Dansk Identitetshistorie* bd. 1 (København, 1991).

Fleron, Kate, "Gøngehøvdingen" i *Politikens kronik* 23/8-1958.

Fussing, Hans H., "Svenskernes Udskrivninger i Syd-sjælland 1658" i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1955, Ny Række, bd. 4.

Gøngehøvdingen, En kildesamling ved Torben Olsen, Dansk Historielærerforening 1976. (Historie og samtidsorientering. U 2-særnummer).

Gjøngehøvdingen Svend Poulsen – Den tapre og uforfærdigede Gjøngehøvding Svend Poulsens Liv og kjække Bedrifter. (Anonym forfatter). Faaes hos F.d. Jordan, Ny Adelgade 14, Hjørnet af Grønnegade (København, 1873).

Hansgaard, H.C., *Af Gøngernes og Gøngehøvdingens Saga – Sabotage- og Partisanvirksomhed for Danmark gennem 150 År* (Århus, 1956).

Hartmann, Nils, *Gøngehøvdingen – Svend Poulsen i Sydsjælland* (Amtscentralen Næstved, 1989).

Hellberg, Folke, *Skånes Historia fram til Roskildefreden, från Harald Blåtand till Sven Göing*. (Malmø, 1957).

Hirsch, J.C.W. og K., *Danske og norske officerer 1648-1814* bd. VIII, I, (København, 1888-1907).

Hjelholt, Holger, "Breve fra Christoffer Lindenow om hans virksomhed på Falster" i *Danske Magasin*, 1949-53, s. 216-226.

Hjørring, Anders *Speculum obsidionis eller Leyers spejl* (København, 1958, ed. Erik Dal).

Hodne, Bjarne (red. m.fl.), *Mundtlige Kilder* (Oslo Universitetsforlag, 1981).

Jensen, N. P. "'Gøngenhøvdingen" i historisk belysning" i *Fyns Venstreblads kronik*, 5/6-1954.

Jensen, Peter, *Optegnelser om Snæsere Sogn* (København, 1883).

Johnsson, Pehr, "Göingehövdingen i traditionen och verkligheten" i *Jul i Göinge* 1934, s. 3-4.

--- "Göingehövdingen Svend Pofvelsen i dikten och verkligheten" i *Jul i Göinge*, 1947, s. 7-11.

Kierkegaard Otto, Mads, "Gøngenhøvdingen Svend Poulsen" i *Danskeren*, nr. 2, april 2001, s. 17-19.

Klein, P.A., *Vordingborg Købstads Historie* (Vordingborg, 1923).

Kjær, Gitte, *Svend Poulsen Gønge – i virkeligheden* (Skippershoved, 1992).

Kjær, Severin, *Gjøngenhøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne*. (København, 1892, genoptrykt 1974).

--- "Svend Gjønge efter Svenskerkrigen" i *Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi* 1903-05 (genoptrykt 1974)

Københavns Diplomatarium bd. V (udgivet af O. Nielsen, København, 1882).

Laqueur, Walter, *Guerilla – A Historical and Critical Study* (London, 1977).

Liljefalk, Axel, "Bidrag til Laalands Historie under Svenskekrigen 1657-60; særlig Nakskovs Belejring" i *Fra Arkiv og Museum* IV, 1909.

Lindeberg, Lars, *Arvefjenden* (København, 1985).

Linde-Laursen, Anders, *Det Nationales Natur – Studier i dansk-svenske relationer* (Lund, 1995).

Lundberg, Torsten, *Svend Poulsen Gynges Majoren. Göingehövdingen. 1610-1676*, Särtryck ur Göinge Hembygdsförenings Årsbok, 1926.

--- *Två Göingehjältar*, 1929.

Munch-Petersen, Erland, "Den levende Gøngenhøvding" i *Bogens Verden* 4 1990, s. 318-322.

Nyerup, R., *Efterretninger om Kong Friderik den Tredie og de mærkværdigste i Danmark og Norge under hans Regjering indtrufne Begivenheder* (København, 1817).

Olrik, Axel, *Nogle Grundsætninger for Sagnforskning* (Ringkøbing, 1921).

Porst, Jul. Fr., "Gøngenhøvdingens Syssjælland" i *Turistforeningen for Danmark: Sydsjælland og Møn aarbog* 1933, s. 143-152.

Petersen, Erling, "Mester Albert i Snese" i *Aarvog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1953-56, ny rk., vol. 4, s. 233-246.

Poulsen ,Bjørn, *Gøngenhøvdingen, Virkelighed og litteratur* (Stevns Museum, 1975).

Pufendorf, Samuelis Liberi Baronis de, *De Rebus a Carolo Gustavo Sveciæ Rege gestis commentariorum Libri Septem* (Nüremberg, 1696).

Repholtz, M. P. G., *Beskrivelse af Baroniet Stampenborg* (København, 1820).

Rockstroh, K. C., *Udviklingen af den Nationale Hær* bd. I (København, 1909).

--- "Om Svend Poulsen (Gøngenhøvdingen) i Øst- og Sydsjælland 1658-59" i *Aar bog udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt*, 1911., s. 60-68.

--- "Sydsjælland under Svenskekrigene 1657-60" i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1912, 1. årg., s. 3-37.

Rørdam, Holger Fr., "Den kgl. Historieskriver Vitus Bering, en biografisk og litterærhistorisk Skildring" i *Historisk Tidsskrift* 5. række 1., 1879, s. 1-115.

Sande Historiske Fortællinger (København, 1856).

Scherfig, Hans, *Idealister* (København, 1945, ny udg. 1965).

Stille, Arthur, "Fältttåget i Skåne och Halland 1657" *Hist. Tidsskrift for Skåneland*, 1904-08, 105-216.

Sørensen, Charles og Nielsen, Rudolph (red.) "Nogle Efterretninger om Gøngerne og Svend Povelsen" i *Blad for Boghandlermedhjælperne*, 1876 I, 1., s. 3-5 og 1876 I, 2., s. 12-13.

Sørensen, Charles "Gøngefolket og Snaphanerne" i *Historisk Arkiv*, bd. 4 1880, s. 253-268.

Thiele, J. M., *Danmarks Folkesagn* bd. I-III. (København, 1839-43, ny udg. 1968).

Thureholm, K. W. J., *Ad Frihedskæmperen Svend Gønges Veje* (Næstved, 1948).

Torstendahl, Rolf, "Svensk krigsforsörjning och underhållstjänst i Danmark 1657-1660" i *Carl X Gustaf-Studier I: Carl X Gustaf och Danmark*. (Kristianstad, 1965, red. Arne Ståde), s. 399-441.

Synet på historien ændrer sig gennem tiden, men i den litterære tradition omkring “Gøngehøvdingen” Svend Poulsen er der en bemærkelsesværdig kontinuitet. Fra det 17. århundrede og frem til i dag er myten om “Gøngehøvdingen” og fortællingen om den historiske Svend Poulsen til stadighed blevet præsenteret som én sammenhængende fædrelandsfortælling. Denne historiografiske konsensus har gjort Danmarkshistorien en folkehelt rigere – på bekostning af de primære kilder og den historiske objektivitet.

Bogen her er et forsøg på at lade kilderne tale for sig selv og fremlægge dem uden skelen til nationale idealer eller patriotisk opbyggelse – også selvom det måtte betyde at Carit Etlars romanhelt bliver hevet ned fra fiktionens piedestal. En række myter bliver således aflivet, men afløst af en mere nuanceret fremstilling af Svend Poulsen liv og virke som snaphaneleder i 1600-tallets Danmark.

ISBN 87-89022-35-1